

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН 2024-2028 ОНЫ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ХӨТӨЛБӨР

НЭГ. БҮСЧИЛСЭН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО	4
1.1. УЛААНБААТАР ХОТ – “20 МИНУТЫН ХОТ”	4
1.1.1. Хот төлөвлөлт, засаглалын реформ.....	4
1.1.2. Эрчим хүчээр хангагдсан хот	4
1.1.3. Гэр хорооллыг орон сууцжуулалт.....	5
1.1.4. Ногоон – ухаалаг хот	5
1.1.5. Бие даасан эдийн засаг бүхий дагуул хот	5
1.1.6. Олон төрөлт хүртээмжтэй нийтийн тээвэр	6
1.2. БҮСЧИЛСЭН ХӨГЖИЛ	7
1.2.1. Хангайн бүс	7
1.2.2. Баруун бүс	8
1.2.3. Хойд бүс.....	8
1.2.4. Говийн бүс	9
1.2.6. Төвийн бүс.....	11
1.2.7. Зүүн бүс	12
ХОЁР. ХҮНИЙ ХӨГЖЛИЙН ЦОГЦ БОДЛОГО.....	14
2.1. БОЛОВСРОЛЫН ЧАНАРЫН ШИЛЖИЛТ БА ХҮРТЭЭМЖ	14
2.1.1. Тэгш, хүртээмжтэй, чанартай боловсрол.....	14
2.1.2. Мэдлэг чадвартай мэргэжилтэн	15
2.1.3. Багшлах хүний нөөц	16
2.1.4. Цахимжсан боловсрол	17
2.2. ЭРҮҮЛ МОНГОЛ ХҮН.....	17
2.2.1. Нийгмийн эрүүл мэнд	17
2.2.2. Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний чанар, хүрэлцээ	17
2.2.3. Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн чанар, аюулгүй байдал, хангамж, хүртээмж.....	18
2.2.4. Эрүүл мэндийн даатгал.....	18
2.2.5. Эрүүл мэндийн салбарын хүний нөөц.....	18
2.2.6. Цахим эрүүл мэнд.....	18
2.2.7. Хүнсний аюулгүй байдал, лабораторийн бодлого, үйл ажиллагаа	19
2.3. ДУНДАЖ ДАВХАРГЫГ ТЭЛЭХ БОДЛОГО	19
2.3.1. Гэр бүл, хүн амын онцлогт нийцсэн бодлого.....	19
2.3.2. Хөдөлмөр эрхлэлт	21
2.3.3. Биеийн тамир, спорт.....	22
2.3.4. Нийгмийн баталгаа	22
ГУРАВ.ҮНДЭСНИЙ БАЯЛГИЙН САН БА ОРОН СУУЦЖУУЛАЛТЫН БОДЛОГО	23
3.1. ҮНДЭСНИЙ БАЯЛГИЙН САН.....	23
3.1.1. Үндэсний баялгийн сангийн тогтолцоо.....	23
3.2. ОРОН СУУЦЖУУЛАЛТ	24
3.2.1. Төлбөрийн чадварт нийцсэн орон сууц	24
3.2.2. Барилга	24

3.2.3.	Нийтийн аж ахуй, инженерийн дэд бүтэц	24
ДӨРӨВ. ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО		25
4.1.	ЭДИЙН ЗАСГИЙН ЭРХ ЧӨЛӨӨ	25
4.1.1.	Макро эдийн засгийн тогтвортой байдал	25
4.1.2.	Төр нь хувийн хэвшилтэй өрсөлдөхгүй	25
4.1.3.	Бизнес, хөрөнгө оруулалтын таатай орчин	26
4.1.4.	Банк, санхүү, даатгалын салбарын реформ	27
4.2.	ХҮРТЭЭМЖТЭЙ ЭДИЙН ЗАСАГ	28
4.2.1.	Татвар, нийгмийн даатгалын реформ	28
4.2.2.	Боомтын сэргэлт	28
4.2.3.	Тээвэр логистик	29
4.2.4.	Эрчим хүчний салбарын өсөлт, либералчлал	29
4.2.5.	Шинэ хоршоо хөдөлгөөн, шинэ сэргэлт	31
4.2.6.	Уул уурхайн бус экспорт	32
4.2.7.	Дөрвөн улирлын аялал жуулчлал	33
4.2.8.	Соёл	34
4.2.9.	Боловсруулах үйлдвэрлэл	35
4.3.	ЭДИЙН ЗАСАГ, НИЙГМИЙН ЭРЭЛТ ХЭРЭГЦЭЭНД СУУРИЛСАН САЛБАР ДУНДЫН ШИНЖЛЭХ УХААН, ТЕХНОЛОГИЙН ХӨГЖҮҮЛЭЛТ	35
4.3.1.	Шинжлэх ухаан, технологи	35
ТАВ. БҮТЭЭМЖТЭЙ, ЦОМХОН ТӨРИЙН БОДЛОГО		36
5.1.	ҮНДЭСНИЙ СӨРӨН ТЭСВЭРЛЭХ ЧАДАВХ БА ОЛОН УЛСЫН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ	37
5.1.1.	Үндэсний эв нэгдэл	37
5.1.2.	Гадаад бодлого	37
5.1.3.	Үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах тогтолцоо	39
5.1.4.	Гамшгийн үеийн бэлэн байдал	39
5.1.5.	Амар тайван орчин	40
5.2.	БАЙГАЛЬ ОРЧИН, УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТИЙН БОДЛОГО	40
5.2.1.	Биологийн олон янз байдал, тусгай хамгаалалтын газар нутгийн хамгааллын менежмент	40
5.2.2.	Уур амьсгалын өөрчлөлтийг бууруулах, дасан зохицох	41
5.2.3.	Ногоон эдийн засаг, ногоон хөгжлийн загвар	41
5.3.	ИРГЭНДЭЭ ЭЭЛТЭЙ ЗАСАГЛАЛЫН БОДЛОГО	42
5.3.1.	Хүний эрх, эрх чөлөө	42
5.3.2.	Хэвлэлийн эрх чөлөө	43
5.3.3.	Иргэний нийгэм, хувийн хэвшил, төрийн түншлэл, хамтын ажиллагаа	43
5.3.4.	Ил тод байдал ба хяналт	43
5.3.5.	Сонгодог парламентайн засаглал ба эрх мэдлийн хяналт, тэнцэл	43
5.3.6.	Шүүх засаглал	44
5.3.7.	Авлига, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, хууль сахиулах үйл ажиллагаа	44
5.3.8.	Дэвшилтэт технологид суурилсан цахим засаглал, төрийн бүтээмжийн дахин инженерчлэл	45
5.3.9.	Төрийн албаны реформ	46

НЭГ. БҮСЧИЛСЭН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

1.1. УЛААНБААТАР ХОТ – “20 МИНУТЫН ХОТ”

1.1.1. Хот төлөвлөлт, засаглалын реформ

- 1.1.1.1. “20 минутын хот” буюу иргэн оршин суугаа газраасаа 300-500 метрт цэцэрлэг, сургууль, цэцэрлэгт хүрээлэн, эмнэлэг, эмийн сан, тоглоомын талбай, спортын талбай, худалдаа, үзвэр үйлчилгээ, цагдаа зэрэг төрийн үйлчилгээг авах бололцоог бүрдүүлсэн “Нийслэл хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө 2040”-г боловсруулж, батлуулна.
- 1.1.1.2. Шинээр байгуулсан хотын ерөнхий болон хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөг оршин суугч, хувийн хэвшлийн саналыг харгалзан боловсруулан батлуулж, түүнтэй уялдсан төсвийн хөрөнгө оруулалтын бодлогыг хэрэгжүүлнэ.
- 1.1.1.3. Хот, тосгоны тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийн хүрээнд хотын Зөвлөл, Захирагчийн сонгуулийг цахимаар явуулж, оршин суугчдаас шууд сонгох эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, шинээр байгуулсан хотуудыг зохион байгуулж, шаардагдах хөрөнгийг улс, орон нутгийн төсөвт тусгах ба харьяалах засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн өмч, хөрөнгө, төсөв, байгууллагын бүтэц, орон тоог чиг үүрэг нь шилжиж байгаа хотод хууль тогтоомжийн дагуу шилжүүлэх арга хэмжээ авна.
- 1.1.1.4. Хот байгуулалтын болон газрын багц хуулийг шинэчлэн баталж, Ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу газрын зөвшөөрлийг олгож, зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хуулийн хариуцлагыг чангатгана.
- 1.1.1.5. Хот төлөвлөлт, орчны стандарт алдагдсан орон сууцны хорооллуудад газар чөлөөлөлт хийж, орчны төлөвлөлтийг стандартад нийцүүлнэ.
- 1.1.1.6. Газар зүйн мэдээллийн системд тулгуурласан хаягжилтын нэгдсэн систем бүрдүүлж, иргэд, байгууллагын хэрэглээнд нэвтрүүлнэ.

1.1.2. Эрчим хүчээр хангагдсан хот

- 1.1.2.1. Нийслэл хотод бие даасан, тархмал цахилгаан, дулааны эх үүсвэрийг есөн байршилд байгуулж, суурилагдсан хүчин чадлыг 595 МВт-аар нэмэгдүүлнэ.
- 1.1.2.2. Бөөрөлжүүтийн хүрэн нүүрсний ордыг түшиглэсэн 300МВт-ын хүчин чадал бүхий дулааны цахилгаан станцыг барьж байгуулах ажилд төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг дэмжиж, хог шатаах аргаар эрчим хүч үйлдвэрлэх үйлдвэр барьж, Багануур-Налайх-Улаанбаатар чиглэлийн 130 км 220 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам барих төслийг эхлүүлнэ.
- 1.1.2.3. Парк”, “Дамбадаржаа”, “Баянхошуу”, “Их наран” дэд станц, 110 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугамуудыг барина.
- 1.1.2.4. Улаанбаатар хотын төвлөрсөн дулаан хангамжийн системийн оргил ачааллын горимд ажиллах хийн дулааны станцууд болон хотын дэд төвүүдийн дулааны станцуудыг үе шаттайгаар барина.
- 1.1.2.5. “ДЦС 2”, “ДЦС 3” ТӨХК-ийн үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлнэ.
- 1.1.2.6. Багануур дүүрэгт 50 МВт-ын батарей хуримтлуурын төслийг барьж байгуулна.
- 1.1.2.7. Нийтийн орон сууцны хуучин барилгын гадна фасадыг шинэчлэх, дулаан алдагдлыг бууруулах ажлыг хувийн хэвшил, иргэдийн оролцоотойгоор хэрэгжүүлнэ.
- 1.1.2.8. Гудамж талбай, нийтийн эзэмшлийн гэрэл гэрэлтүүлгийг сэргээгдэх эрчим хүчтэй холбогдсон хэмнэлттэй, ухаалаг системээр үе шаттай шинэчлэх арга хэмжээ авна.
- 1.1.2.9. Ердийн ачааллын үеийн цахилгааныг хуримтлуулж, оргил ачааллын үед төвийн системд нийлүүлэх төслүүдийг дэмжинэ.
- 1.1.2.10. “ДЦС-4” 500 тн/ц-ийн уур үйлдвэрлэх хүчин чадалтай нэг зуухаар өргөтгөнө.
- 1.1.2.11. 280 МВт цэнэг хураагуур /Улаанбаатар/ төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 1.1.2.12. Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар Налайх хотод Дулааны станцын шинэ эх үүсвэрийг барьж, дулааны хүчин чадлыг 216 МВт болгож хүчитгэнэ.

1.1.3. Гэр хорооллыг орон сууцжуулалт

- 1.1.3.1. Улаанбаатар хотын Сэлбэ, Баянхошуу дэд төв орчмын газрыг үргэлжлүүлэн чөлөөлж, нийгмийн болон инженерийн дэд бүтцийг барих, 20,000 айлыг орон сууцжуулах үйл ажиллагааг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр хэрэгжүүлж, Толгойт, Шархад, Дэнжийн 1000, Дамбадаржаа, Яармаг дэд төвүүдийн инженерийн дэд бүтцийг барьж байгуулна.
- 1.1.3.2. Цэвэрлэх байгууламжийн тархмал дэд төвүүдийг шинээр байгуулах замаар нүхэн жорлонгийн тоог 2 дахин бууруулж, хөрсний бохирдлыг бууруулна.
- 1.1.3.3. Гэр хорооллын яндан, нүхэн жорлонг жилд 20%-с доошгүй хувиар бууруулна.
- 1.1.3.4. Ипотекийн зээлийн 50-аас багагүй хувийг дэд төв, дагуул хот, гэр хорооллын өрхөд олгоно.
- 1.1.3.5. Хот, суурин газрыг дахин төлөвлөн хөгжүүлэх үйл ажиллагааг эрчимжүүлнэ.
- 1.1.3.6. Гэр хороолол, дэд төв, дагуул хотуудад орон сууц барьсан аж ахуйн нэгжид татварын хөнгөлөлт үзүүлэх бодлого баримтална.
- 1.1.3.7. Орон сууц өмчлөгчид газрын эзэмших эрх олгох эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 1.1.3.8. Улаанбаатар хотын инженерийн дэд бүтцийг шинээр болон өргөтгөн шинэчилж, хүчин чадлыг нэмэгдүүлнэ.

1.1.4. Ногоон – ухаалаг хот

- 1.1.4.1. Хууль бусаар олгосон газрыг нийтийн эзэмшлийн газар болгож, уг газарт ногоон байгууламж, цэцэрлэгт хүрээлэн барьж, хотын иргэн оршин суугаа газраасаа 400 метр дотор амарч, тухлах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.
- 1.1.4.2. Төр-хувийн хэвшил-иргэдийн оролцоотойгоор агаарын бохирдлыг арилгах "Цэлмэг тэнгэр" санаачилгыг тусгай горимоор хэрэгжүүлнэ.
- 1.1.4.3. Тогтвортой ногоон хот, ногоон барилга, амьдралын ногоон хэв маяг, нөөцийн хэмнэлт зэрэг байгальд ээлтэй, хэмнэлттэй ногоон үзэл санаа, хандлага, дадлыг нэвтрүүлж байгаа иргэн, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааг дэмжин хөгжүүлнэ.
- 1.1.4.4. Хог хаягдлаас үүдэн байгаль орчинд нөлөөлөх сөрөг нөлөөллийг бууруулж, хог хаягдлыг ангилал, дахин боловсруулах, эдийн засгийн эргэлтэд оруулах үйл ажиллагаа эрхлэгч иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагад урамшуулал олгон, татварын бодлогоор дэмжин ажиллана.
- 1.1.4.5. Тээврийн хэрэгслийн насжилт, түүнээс гарах бохирдолд тавих стандартыг дээшлүүлж мөрдүүлэх, нийтийн тээвэр, явган зорчигчдод ээлтэй дэд бүтцийг бий болгон алхах, дугуй унахад аюулгүй тав, тухтай байдлыг ханган автомашины хэрэглээг бууруулж, автомашинаас гарах бохирдлын хэмжээг хоёр дахин бууруулна.
- 1.1.4.6. Улаанбаатар хотын төв, хүн ам ихээр төвлөрсөн бүсүүдээр аюултай ачаа тээвэрлэхгүй байх зохицуулалтыг хийнэ.
- 1.1.4.7. Улаанбаатар хотын хөдөлгөөн удирдлагын төвийн системд хиймэл оюун ухаанд нэвтрүүлж, гэрлэн дохионы зохицуулалтыг хөдөлгөөний урсгалаас хамаарч ухаалгаар зохицуулах боломжийг бүрдүүлж, зөрчил, хяналтын камер, урсгал мэдрэгч төхөөрөмжүүдийг иж бүрэн суурилуулан, хотын хөдөлгөөн, бохирдол, эрчим хүчний хэрэглээ, аюулгүй байдлын мэдээллийг цаг алдалгүй авч анализ хийдэг, зохицуулах арга хэмжээ авдаг системийг нэвтрүүлж, хиймэл оюун ухаанд суурилсан гамшгийн эрсдэлийн удирдлага, менежментийг хөгжүүлнэ.
- 1.1.4.8. Хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох зорилгоор эрчим хүч, ус, бохирын хувьд бие даасан, байгальд ээлтэй, зөөврийн орон сууцны технологийн судалгаанд хөрөнгө оруулалт хийнэ.
- 1.1.4.9. Туул, Сэлбэ, Улиастай, Нарангийн голын эргийн хамгаалалтын 30 км далан болон ус зайлуулах 100 км суваг шинээр барьж, дөрвөн байршилд усан сан, хөв, цөөрөм байгуулж хот доторх гол, горхины урсцад тохируулга хийдэг болно.
- 1.1.4.10. "Туул усан цогцолбор төсөл"-ийг хэрэгжүүлж, үерийн эрсдэлээс урьдчилан сэргийлж, ундны ус, ахуйн ус хангамжийг нэмэгдүүлнэ.
- 1.1.4.11. Хотын ногоон байгууламж, тохижилт, гамшгийн тэсвэржилтийг нэмэгдүүлнэ.
- 1.1.4.12. Улаанбаатар хотын усны хангамжийг нэмэгдүүлэх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

1.1.5. Бие даасан эдийн засаг бүхий дагуул хот

- 1.1.5.1. 45,000 тонн нарийн ногоо хураах өвлийн хүлэмжийн кластер бүхий Агросити эдийн засгийн тусгай бүсийн үйл ажиллагааг эхлүүлнэ.
- 1.1.5.2. Багануур, Багахангайн үйлдвэрлэл, технологийн парк, Налайхын барилгын материалын үйлдвэрлэл, технологийн парк, Эмээлт эко аж үйлдвэрийн паркийн бүтээн байгуулалтыг дуусгана.
- 1.1.5.3. Улаанбаатар хотын зүүн болон баруун бүсэд олон улсын ачаа тээврийн терминал, дэд төвүүдэд 50,000 тонн багтаамжтай хүнсний агуулахыг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд барина.
- 1.1.5.4. Аялал, жуулчлал, тээвэр логистик, олон улсын санхүүгийн төв, эдийн засгийн чөлөөт бүс бүхий эко-ухаалаг Шинэ Зуунмод дагуул хотын бүтээн байгуулалтын хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэрийг үе шаттайгаар шийдвэрлэж, дулааны станц, цэвэрлэх байгууламжийн дэд бүтцийг барьж байгуулна.
- 1.1.5.5. **Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр хотын бүтээн байгуулалтын бусад төслүүдийг хэрэгжүүлэх, санхүүгийн хямд эх үүсвэрээр хэрэгжүүлэх арга замыг эрэлхийлнэ.**
- 1.1.5.6. Шинэ Зуунмод хотод төрийн байгууллагуудыг үе шаттайгаар шилжүүлэн байршуулж, олон улсын хурал, зөвлөгөөн, үзэсгэлэн, аялал жуулчлалын цогцолбор, ачаа тээврийн нэгдсэн логистикийн төв, сургалт, эрдэм шинжилгээ, үйлдвэрлэлийн цогцолбор, их сургуулийн хотхон бүхий аялал жуулчлал, олон улсын бизнес, санхүүгийн төрөлжсөн эдийн засгийн тусгай бүс болгон хөгжүүлнэ.
- 1.1.5.7. Олон улсын санхүүгийн төв байгуулах хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 1.1.5.8. Гандантэгчэнлин хийд орчмын орон зайг “Далх, Тасганы дэнжийн Үндэсний соёлын өвийн дурсгалт газар” концепцоор хөгжүүлж “Буддын шашны соёлын өвийн цогцолбор” болгох зэргээр бусад дэд төвүүд, дагуул хотуудад соёл түүх, тухайн газрын онцлогт тохируулж эдийн засгийн бие даасан төвүүдийг цогцлооно.
- 1.1.5.9. Улаанбаатар хотод төмс, хүнсний ногоо, жимс, жимсгэнэ, махны хадгалалт, борлуулалтын цогцолбор байгуулна.
- 1.1.5.10. Худалдаа, үйлчилгээ, аялал жуулчлалын зориулалт бүхий төрөлжсөн гудамжийг дүүрэг бүрд байгуулна.
- 1.1.5.11. Богд хааны ордон музейн орчмыг VIII Богд Жавзандамба хутагтын амьдарч ирсэн түүх, соёлд тулгуурлан төрөлжүүлэн хөгжүүлнэ.
- 1.1.5.12. “Кино үйлдвэр” орчмыг “Монгол киноны түүх соёл”-д тулгуурлан төрөлжүүлэн хөгжүүлнэ.
- 1.1.5.13. Шинжлэх ухааны хүрээлэнгүүдийн нэгдсэн цогцолборыг ашиглалтад оруулна.
- 1.1.5.14. Хэрэглээний биотехнологийн төвийг байгуулна.
- 1.1.5.15. Өндөр технологид суурилсан инновацын судалгааг дэмжих замаар нийслэл, орон нутагт эрчим хүчний хэмнэлттэй, байгаль орчинд ээлтэй, амины орон сууцны технологийг хөгжүүлж, нэвтрүүлнэ.

1.1.6. Олон төрөлт хүртээмжтэй нийтийн тээвэр

- 1.1.6.1. Унадаг дугуй, явган хүний замын сүлжээг үргэлжлүүлэн нэмэгдүүлнэ.
- 1.1.6.2. Гэр хорооллын 16 чиглэлд дунд оврын автобусны үйлчилгээг нэвтрүүлнэ.
- 1.1.6.3. Богдхан уулын нүхэн гарц бүхий авто замын төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 1.1.6.4. Туулын замыг Нисэхийн хурдны авто замтай холбож наадамчдын авто зам дээгүүр гүүрэн байгууламж барина.
- 1.1.6.5. Хот доторх зам ашиглалтын хураамжийг нэмэгдүүлэх, замын ачаалалтай уялдуулан ялгавартай тогтооно.
- 1.1.6.6. Толгойтоос Амгалан хүртэл Энхтайваны өргөн чөлөө дагуу 17.7 км “Их багтаамжийн нийтийн тээвэр Метро шугам-1”, Ард Аюушийн өргөн чөлөө-Их тойруу-Намъянжүгийн гудамж-Нийслэл хүрээ өргөн чөлөө дагуу 11.9 км урт тусгай замын автобус “BRT Шугам-1”, Яармагаас Хархорин хүртэл Туул гол дээгүүр 4.2 км урт “Дүүжин тээвэр шугам-1” бүхий олон төрөлт их багтаамжийн нийтийн тээврийн системүүдийн уялдаа холбоог хангаж, үе шаттай барьж байгуулна.
- 1.1.6.7. Зорчигч тээврийн үйлчилгээний дамжин суулт хийх терминал болон зогсоолуудыг нэгдсэн уялдаатайгаар барьж байгуулна.

- 1.1.6.8. Олон улсын чанартай 88 км “Шинэ тойрог зам”, Туулын хурдны замыг барьж, ачаа тээврийн хөдөлгөөнийг хотын гадуур тойруулна.
- 1.1.6.9. Улаанбаатар хотод тойрог замын зохион байгуулалт хийж, замын хөдөлгөөний эрчмийг 30 хувиар нэмэгдүүлж, их өгөгдөлд үндэслэн автобусны сүлжээ, чиглэлийг оновчилж, төлбөрийн системийг хялбарчилж, хороодын хүн амын нягтшилд тохируулж бага, дунд, их оврын нийтийн тээврийн хэрэгслийг оршин суугчдад хүртээмжтэй байдлаар дахин төлөвлөнө.
- 1.1.6.10. “Өөдөө тэмүүлэх Монгол” буюу “Go Mongolia” гүүрэн байгууламжийг бүтээн байгуулна.

1.2. БҮСЧИЛСЭН ХӨГЖИЛ

1.2.1. Хангайн бүс

- 1.2.1.1. Дэлхий дахинд монголын түүх, төрт ёс, соёлын өвийг түгээн дэлгэрүүлж, Орхоны хөндий, Хангайн нурууны байгалийн онцлогт тулгуурлан аялал жуулчлал, боловсруулах үйлдвэрлэлийг дагнан хөгжүүлсэн “Дэлхийн нүүдэлчдийн соёлын голомт нутаг, соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн бүс” болгож хөгжүүлэх суурь нөхцөлийг бүрдүүлнэ.
- 1.2.1.2. Уламжлалт мал аж ахуйн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл, газар тариалан, дахивар бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэрийг олон улсын стандартад нийцүүлэн байгуулах, хаягдалгүй ашиглалтыг дэмжин түүхий эд цуглуулах сүлжээ болон инновац шингэсэн орчин үеийн үйлдвэрлэлийг бий болгоход санхүүжилтийн эх үүсвэр, төр хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааны зохистой хувилбарыг санал болгоно.
- 1.2.1.3. Орхон голын сав, Хангай нурууны экосистемд түшиглэсэн рашаан сувилал, адал явдалт, түүх соёлын аяллыг хөгжүүлж, **Архангайн Өгийнуур орчимд археологийн нөөцөд тулгуурласан “Төв Азийн түүх соёлын голомт” соёлын аялал жуулчлалын цогцолборыг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд байгуулна.**
- 1.2.1.4. Дэлхийн соёлын өв болсон Орхоны хөндийд Монгол Улсын улс төр, засаг захиргааны шинэ төв - Шинэ Хархорум хотыг байгуулна. Шинэ Хархорум хотыг байгуулах эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгож, бүтээн байгуулалтад шаардлагатай суурь судалгаа, иж бүрэн Хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулж дуусган, бүтээн байгуулалтын эхний ээлжийн ажлыг эхлүүлнэ.
- 1.2.1.5. Орлогын шинэ эх үүсвэр бий болгох боломжийг дэмжих, эмийн ургамлын төрөл зүйл нөөцийг түшиглэн үр бэлтгэх, таримал хэлбэрээр нутагшуулах, нөөцийг нэмэгдүүлэх чиглэлд төрөөс газрын асуудал болон санхүүжилтийн эх үүсвэрээр дэмжих бодлого баримтална.
- 1.2.1.6. Шинэ Хархорум хотын усны хэрэгцээг хангах бүтээн байгуулалтыг эхлүүлж, Орхон голд урсацын тохиргоо хийж усан хангамжийг нэмэгдүүлэх төслүүдийг хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.1.7. Байдрагийн усан цахилгаан станцын төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.1.8. Эм, эмнэлгийн хэрэгслийг бүсийн хэмжээнд тогтвортой хүргэх нөөцийн агуулах байгуулна.
- 1.2.1.9. Бүсийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, худалдаа, тээвэр логистикийн сүлжээг сайжруулах, улсын болон орон нутгийн чанартай авто зам, төмөр замын дэд бүтцийг бүтээн байгуулж, боомтуудын хүчин чадлыг нэмэгдүүлнэ.
- 1.2.1.10. Өвөрхангай аймгийн Бүсийн оношилгоо эмчилгээний төвийг түшиглэсэн Эх, хүүхдийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ, уламжлалт анагаах ухаанд суурилсан сувиллыг байгуулна.
- 1.2.1.11. Бүс нутгийн онцлогт тохирсон мал үржүүлэг, үржлийн цөм сүрэг бий болгох бодлого баримтлан, бүсчлэн байгуулна.
- 1.2.1.12. Орон нутгийн хөгжлийн төвүүдэд хөдөө аж ахуй, хүнсний үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, худалдаа, бирж, тээвэр логистикийн цогцолборыг кластераар хөгжүүлэх хувийн хэвшил, хоршоодыг тэргүүн ээлжид дэмжинэ.
- 1.2.1.13. Иргэдийн эрүүл, аюулгүй амьдрах орчныг бий болгох, хүнсний хангамж, аюулгүй байдлыг хангах, чанартай хүнсний бүтээгдэхүүнээр хангах хүрээнд стандартын

шаардлага хангасан хүнс, эм, хүрээлэн буй орчны бүсчилсэн лабораторийн нэгдсэн тогтолцоог бий болгож хөгжүүлнэ.

1.2.2. Баруун бүс

- 1.2.2.1. Төв Азийн орнууд болон Оросын Холбооны Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын зах зээлтэй холбогдож, байгаль экологийн өвөрмөц онцлог, эдийн засгийн хөгжлийн харьцангуй давуу тал бүхий салбаруудад тулгуурлан эко үйлдвэрлэлийн хоршилт бүхий "Тогтвортой хөгжлийн бүс" болгон хөгжүүлнэ.
- 1.2.2.2. Алтайн нуруу, байгаль, газарзүйн онцлогт түшиглэсэн адал явдалт, ангийн, угсаатан зүй, хил орчмын болон хил дамнасан аяллыг хөгжүүлж, Их нуурууд, Отгонтэнгэр хайрханд тулгуурласан аялал жуулчлалын тусгай бүсийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд байгуулна.
- 1.2.2.3. Баруун бүсийн аймгуудын онцлогт тохирсон байгаль экологи, эрдэс-түүхий эдийн нөөцөд тулгуурлан хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн, барилгын материалын үйлдвэрлэлийг бодлогоор дэмжинэ.
- 1.2.2.4. Баруун бүсийн цахилгаан эрчим хүчний бие даасан байдлыг дэмжиж усан цахилгаан станц болон бусад сэргээгдэх эрчим хүчний тархмал эх үүсвэрийг хөгжүүлж, эрчим хүч хуримтлуурыг алслагдсан сумдад байгуулна.
- 1.2.2.5. Бүсийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, худалдаа, тээвэр логистикийн цогцолборыг кластераар хөгжүүлж, улсын болон орон нутгийн чанартай авто зам, төмөр замын дэд бүтцийг бүтээн байгуулж, боомтуудын хүчин чадлыг нэмэгдүүлнэ.
- 1.2.2.6. Асгатын мөнгөний ордын нөөцийг тогтоож эргэлтэд оруулна.
- 1.2.2.7. Булган, Байтаг боомтуудын зэрэглэлийг ахиулна.
- 1.2.2.8. Цагааннуур, Булган, Бургастай, Даян зэрэг хилийн боомтуудын өргөтгөл шинэчлэлийн ажлуудыг эхлүүлнэ.
- 1.2.2.9. Арцсуурь, Бургастай хилийн боомтыг хатуу хучилттай авто замаар холбох бүтээн байгуулалтыг эхлүүлнэ.
- 1.2.2.10. Эрдэнэбүрэнгийн 220 кВ ЦДАШ төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.2.11. 90 МВт-ын Эрдэнэбүрэнгийн усан цахилгаан станцын төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.2.12. Хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар системийн суурь горимд ажиллах дулааны цахилгаан станцын төслүүдэд дэмжлэг үзүүлж, хэрэгжүүлнэ. /Тосонцэнгэлийн 30 МВт
- 1.2.2.13. Бүсийн эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэл, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлттэй уялдуулан аймгуудын мэргэжлийн болон техникийн боловсролын сургалтын байгууллагыг төрөлжүүлж, Ховд, Увс аймагт дадлага, үйлдвэрлэлийн бааз байгуулна.
- 1.2.2.14. Эм, эмнэлгийн хэрэгслийг бүсийн хэмжээнд тогтвортой хүргэнэ.
- 1.2.2.15. Ховд аймагт хөнгөн үйлдвэрлэл технологийн парк байгуулах, Эрдэнэбүрэн суманд Алтайн нурууны байгаль, соёлын өвийг түшиглэсэн эко парк, цогцолбор байгуулах хувийн хэвшлийг дэмжинэ.
- 1.2.2.16. Эрдэс-түүхий эдийн нөөцөд тулгуурлан дэвшилтэт технологийн шохойн үйлдвэрийг Говь-Алтай аймагт байгуулах хувийн хэвшлийг дэмжинэ.
- 1.2.2.17. Уул уурхай-металлурги-химийн үйлдвэрийн цогцолбор" үйлдвэрлэл, технологийн паркийн хүрээнд Зэсийн баяжмал хайлуулах, боловсруулах үйлдвэр байгуулах хувийн хэвшлийг дэмжинэ.
- 1.2.2.18. Дээд боловсролын сургалт-эрдэм шинжилгээ-үйлдвэрлэлийн цогцолборыг төрөлжүүлэн хөгжүүлэх чиглэлээр Монгол Улсын Их сургуулийн хотхоныг Ховд аймагт байгуулна.
- 1.2.2.19. Иргэдийн эрүүл, аюулгүй амьдрах орчныг бий болгох, хүнсний хангамж, аюулгүй байдлыг хангах, чанартай хүнсний бүтээгдэхүүнээр хангах хүрээнд стандартын шаардлага хангасан хүнс, эм, хүрээлэн буй орчны бүсчилсэн лабораторийн нэгдсэн тогтолцоог бий болгож хөгжүүлнэ.

1.2.3. Хойд бүс

- 1.2.3.1. Хойд бүсийн аймгуудын төв болон сум суурин газруудын дулаан хангамжийн дэд бүтцийг сайжруулах, үр ашиг өндөртэй нүүрс, сэргээгдэх эрчим хүч технологийг ашигласан станцуудыг байгуулах суурь судалгааг хийж, төслүүдийг эхлүүлнэ.
- 1.2.3.2. Хот суурин газруудын ойролцоо эрчимжсэн мал аж ахуйг түлхүү хөгжүүлэн мах, сүүний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлж, Газар тариалангийн үйлдвэрлэл, түүхий эд, бүтээгдэхүүний бэлтгэн нийлүүлэлт, хадгалалт, ханган нийлүүлэлтийн сүлжээг хөгжүүлнэ.
- 1.2.3.3. Орон нутагт мал аж ахуйн гаралтай түүхий эд, дайвар бүтээгдэхүүнийг боловсруулахад хөрөнгө оруулалт татаж, нэмүү өртгийн гинжин хэлхээг бүрэн бий болгож, мал аж ахуй, хөдөө аж ахуйн эрүүл бүс үүсгэж баталгаажуулах, түүхий эд боловсруулах салбарыг төрөөс тууштай дэмжинэ.
- 1.2.3.4. Хойд бүсийн нэгдсэн эрүүл мэндийн системийн бүтцийг бий болгож, эмнэлгүүдийн өрсөлдөх чадварыг сайжруулж, менежментийн даргын дэргэдийг шилжүүлэх замаар чадварлаг эмч нарыг татах боломж бүрдүүлнэ.
- 1.2.3.5. Хойд бүсэд аялал жуулчлалын чөлөөт бүсийг хөгжүүлнэ.
- 1.2.3.6. Орхоны хөндийд Шинэ нийслэл Хархорум хотыг байгуулахтай холбогдуулан Хангайн бүсийн дэд бүтцийн босоо тэнхлэгийн Бага- Илэнх боомт - Булган аймгийн Хутаг-Өндөр чиглэлийн 146 км авто замыг барина.
- 1.2.3.7. Дээд боловсролын сургалт-эрдэм шинжилгээ-үйлдвэрлэлийн цогцолборыг төрөлжүүлэн хөгжүүлэх чиглэлээр Шинжлэх ухаан технологийн их сургуулийн хотхоныг Орхон аймагт байгуулна.
- 1.2.3.8. Бүсийн эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэл, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлттэй уялдуулан аймгуудын мэргэжлийн болон техникийн боловсролын сургалтын байгууллагыг төрөлжүүлэх, Хөвсгөл, Булган аймагт салбар дундын дадлага, үйлдвэрлэлийн баазыг байгуулна.
- 1.2.3.9. Ханх, Бага-Илэнх боомтын зэрэглэлийг ахиулж, нэвтрүүлэх хүчин чадлыг нэмэгдүүлнэ.
- 1.2.3.10. Бүсийн байгаль, газарзүйн онцлогт түшиглэсэн хил орчмын болон хил дамнасан аяллыг хөгжүүлж, Хөвсгөл нуурт тулгуурласан аялал жуулчлалын тусгай бүсийг төр хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд байгуулна. Хөвсгөл аймгийн Хатгал суманд “Хөвсгөл нуур, Дархадын хотгор, Цаатан ястны ахуй, түүх, соёлын дурсгалуудыг сурталчлах музейн цогцолбор байгуулна.
- 1.2.3.11. Монгол Улсад сэргээгдэх эрчим хүч хөгжихөд шаардлагатай тохируулгын горимын томоохон төслүүдийг (Эгийн голын УЦС, том хэмжээний батарей хураагуур, г.м) дэмжиж ашиглалтад оруулах замаар системийн тогтвортой байдлыг хангана.
- 1.2.3.12. Эгийн голын 315 МВт усан цахилгаан станц төслийг хэрэгжүүлэх бэлтгэл ажлыг хангана.
- 1.2.3.13. Иргэдийн эрүүл, аюулгүй амьдрах орчныг бий болгох, хүнсний хангамж, аюулгүй байдлыг хангах, чанартай хүнсний бүтээгдэхүүнээр хангах хүрээнд стандартын шаардлага хангасан хүнс, эм, хүрээлэн буй орчны бүсчилсэн лабораторийн нэгдсэн тогтолцоог бий болгож хөгжүүлнэ.
- 1.2.3.14. “Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ-ыг түшиглэсэн үйлдвэрлэл, технологийн паркийн хүрээнд зэсийн баяжмал хайлуулах, боловсруулах үйлдвэр байгуулна.

1.2.4. Говийн бүс

- 1.2.4.1. Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс болон Өмнөд Азийн орнуудтай эдийн засгийн харилцааг өргөжүүлж, өндөр технологи бүхий уул уурхай, хүнд үйлдвэрлэлээр дагнан төрөлжсөн говийн унаган байгаль, түүх, соёлын өв, палеонтологийн нөөцөд түшиглэсэн аялал жуулчлал хөгжсөн “Үндэсний баялгийн санг бүрдүүлэгч бүс” болгож хөгжүүлэх суурь нөхцөлийг бүрдүүлнэ.
- 1.2.4.2. Говийн бүсэд байгалийн ургамлын бүрхэвчийг нэмэгдүүлэх замаар бэлчээрийн доройтлыг бууруулах, элсний нүүлтийг сааруулах арга хэмжээ хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.4.3. Говийн бүсийн онцлогийг дэлхийн чиг хандлагад нийцсэн инновац, технологийн ололтод тулгуурлан хөгжүүлэх хөтөлбөрийг баталж, хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.4.4. Хэрлэн тооно, Орхон онги төслийн ус дамжуулах шугамыг үе шаттайгаар барин, хэрэгжиж буй хөтөлбөрүүдийг уялдуулан эрчимжүүлнэ.

- 1.2.4.5. Орон нутгийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, худалдаа, бирж, тээвэр логистикийн цогцолборыг кластераар хөгжүүлж, улсын болон орон нутгийн чанартай авто зам, төмөр замын дэд бүтцийг бүтээн байгуулж, боомтуудын хүчин чадлыг нэмэгдүүлнэ.
- 1.2.4.6. Цагаандэл Уул боомтын зэрэглэлийг ахиулж, өргөтгөл шинэчлэлийн ажлыг эхлүүлнэ.
- 1.2.4.7. Ханги, Гашуунсухайт хилийн боомтыг хатуу хучилттай авто замаар бүрэн холбоно.
- ~~1.2.4.8.~~ Гашуунсухайт-Ганцмод, Шивээхүрэн-Сэхэ, Ханги-Мандал боомтуудын хил дамнасан төмөр замуудыг барьж хөрш орны төмөр замтай холбоно.
- 1.2.4.9. Гашуунсухайт боомтын цогцолборын барилгыг ашиглалтад оруулна.
- 1.2.4.10. Дорноговь аймгийн Замын-Үүд суман дахь “Бүс нутгийн логистикийн төв”-ийг түшиглэн олон улсын хуурай боомт байгуулна.
- 1.2.4.11. Уламжлалт ба хосолсон мал аж ахуй, газар тариалан, хүнс, хөнгөн үйлдвэр, дагалдах үйлчилгээний салбарын хөгжлийг дэмжих эко паркийг байгуулах хувийн хэвшлийг дэмжинэ.
- 1.2.4.12. Байгаль, газарзүйн онцлогт түшиглэсэн байгалийн болон эрдэм шинжилгээ, хил орчмын аяллыг хөгжүүлж, Дундговь аймгийн Цагаансуварга орчмын палеонтологийн нөөцөд тулгуурлан аялал жуулчлалын тусгай бүсийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд байгуулна.
- 1.2.4.13. Бүсийн эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэл, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлттэй уялдуулан орон нутгийн иргэдийг нарийн мэргэжил эзэмшүүлэх сургалтын байгууллагыг төрөлжүүлж, үйлдвэр уурхайн мэргэжлийн ажилчид, инженерүүдийг бэлтгэх хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.4.14. Эм, эмнэлгийн хэрэгслийг бүсийн хэмжээнд тогтвортой хүргэнэ.
- 1.2.4.15. Боловсрол, эрүүл мэнд, соёл гэх мэт нийгмийн хэрэгцээт мэргэжилтнийг “орон сууцжуулах” бодлогоор дэмжинэ.
- 1.2.4.16. Говийн бүсийг нийтэд нь уул уурхайн нөлөөллийн бүсээр тодорхойлж, аж ахуйн нэгжүүдийн орон нутагт үзүүлж буй дэмжлэгийг нэгдсэн бодлогоор зангидаж эдийн засаг, байгаль орчин, нийгэмд үүсэж буй сөрөг нөлөөллийг бууруулахад чиглүүлнэ.
- 1.2.4.17. Тулгуур эрхтний болон нуруу, нугасны өвчтэй иргэдэд тохирсон ажлын байр бий болгох ажлыг бодлогоор дэмжинэ.
- 1.2.4.18. Шивээ Овоогийн цахилгаан станц, 200 МВт төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.4.19. Тавантолгойн Дулааны цахилгаан станц, 450МВт төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.4.20. Чойрт 100 МВт салхи, 40 МВт цэнэг хураагуурын төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.4.21. Мандалговь 200 МВт нарны цахилгаан станц, 100 МВт цэнэг хураагуурын төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.4.22. Нарийнсухайт 30 МВт цахилгаан станц төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.4.23. Эрчим хүчний найдвартай, аюулгүй, тогтвортой байдлыг хангах, говийн бүсэд эхний ээлжинд 300 МВт болон түүнээс дээш хүчин чадалтай цахилгаан станц барьж, ашиглалтад оруулан дотоодын хэрэгцээг бүрэн хангана.
- 1.2.4.24. Өмнөговь аймгийн нутаг дэвсгэрт нар, салхины нөөцийн давхцалын бүсийг түшиглэн 3 ГВт-ын нар, салхины сэргээгдэх эрчим хүчний үүсгүүрийг барьж байгуулах, экспортолно.
- 1.2.4.25. Говьсүмбэр, Дундговь аймгийн төвүүдэд шинэ дулааны станц барина.
- 1.2.4.26. Говийн бүсийн нар, салхины нөөцийг ашиглан, нар, салхины сэргээгдэх эрчим хүчний станцуудыг байгуулна.
- 1.2.4.27. Багануур-Чойр чиглэлийн 220 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станцыг барина.
- 1.2.4.28. Чойр-Сайншанд чиглэлийн 220 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станцыг барина.
- 1.2.5. Сайншанд-Цагаансуварга чиглэлийн 220 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станцыг барина.
- 1.2.5.1. Зөөвч-Овоо, Дулаан уулын ураны ордыг ашиглах хөрөнгө оруулалтын гэрээг байгуулна.
- 1.2.5.2. “Тавантолгой” УТП-ийг түшиглэсэн Кокс химийн цогцолборыг эхлүүлнэ.

- 1.2.5.3. Тавантолгойн бүлэг ордыг түшиглэн хүнд үйлдвэрлэлийн “Үйлдвэр технологийн парк” байгуулах хувийн хэвшлийг дэмжинэ.
- 1.2.5.4. Дорноговь аймагт дотоодын түүхий эдэд түшиглэсэн газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг ашиглалтад оруулна.
- 1.2.5.5. Дорноговь аймагт “Алтанширээт” үйлдвэрлэл технологийн паркийг дагалдах бусад үйлдвэрийн хамт байгуулах хувийн хэвшлийг дэмжинэ.
- 1.2.5.6. Дорноговь аймагт “Гэрэлт говь” үйлдвэрлэл, технологийн паркийг дагалдах бусад үйлдвэрийн хамт байгуулах хувийн хэвшлийг дэмжинэ.
- 1.2.5.7. Газар тариалан, мал аж ахуй, хүнс, хөнгөн үйлдвэр, дагалдах үйлчилгээний салбарын хөгжлийг дэмжих “Мал аж ахуйн шинжлэх ухаан, технологи, үйлдвэрлэлийн эко парк”- ийг Говьсүмбэр аймгийн Баянтал сумын нутагт байгуулах хувийн хэвшлийг дэмжинэ.
- 1.2.5.8. Байгаль, газарзүйн онцлогт түшиглэсэн байгалийн болон эрдэм шинжилгээ, хил орчмын аяллыг хөгжүүлж аялал жуулчлалын тусгай бүсийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд байгуулна.
- 1.2.5.9. Иргэдийн эрүүл, аюулгүй амьдрах орчныг бий болгох, хүнсний хангамж, аюулгүй байдлыг хангах, чанартай хүнсний бүтээгдэхүүнээр хангах хүрээнд стандартын шаардлага хангасан хүнс, эм, хүрээлэн буй орчны бүсчилсэн лабораторийн нэгдсэн тогтолцоог бий болгож хөгжүүлнэ.

1.2.6. Төвийн бүс

- 1.2.6.1. Төвийн бүс дэх аймгийн төвүүд, сум суурин газруудын дулаан хангамжийн дэд бүтцийг сайжруулах, үр ашиг өндөртэй нүүрс, сэргээгдэх эрчим хүч технологийг ашигласан станцуудыг байгуулах суурь судалгааг хийх, төслүүдийг эхлүүлнэ.
- 1.2.6.2. Алтанбулагийн чөлөөт бүс дэх боомтын зэрэглэлийг ахиулан, хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, эдийн засгийн чөлөөт бүсийн томоохон хот болгон хөгжүүлэх бодлогоор дэмжинэ.
- 1.2.6.3. Алтанбулаг чөлөөт бүсийн дэд бүтцийг сайжруулна.
- 1.2.6.4. Алтанбулаг боомтын зорчигч тээврийн цогцолборын барилгыг ашиглалтад оруулна.
- 1.2.6.5. Хөшигийн хөндий, Алтанбулагт ачаа тээврийн нэгдсэн логистикийн төв байгуулах ажлыг эхлүүлж, орон нутагт хөдөө аж ахуй, аж үйлдвэр, уул уурхайн салбарыг түшиглэсэн бүсийн тээвэр логистикийн төвүүдийг байгуулахад хувийн хэвшлийн оролцоог нэмэгдүүлж, бодлогоор дэмжинэ.
- 1.2.6.6. Улаанбаатар хотын бүчилсэн хөгжлийн бодлоготой уялдуулан дагуул хотуудын төлөвлөлт хөгжлийг бүсийн эдийн засгийн харьцангуй давуу тал болгон ашиглан төрийн захиргааны төв байгууллагуудыг дагуул хот болох “Хөшигийн хөндий” рүү нүүлгэх, Хөшигийн хөндийд шинээр бий болох сургалт, эрдэм шинжилгээний цогцолборыг түшиглэн “Кино, контент үйлдвэрлэлийн цогцолбор” байгуулна.
- 1.2.6.7. Шинэ Зуунмод хот дахь чөлөөт бүсийг тулгуурлан “Цахиурын хөндий”, дата төв, хүлэмжийн аж ахуйн, сэргээгдэх эрчим хүчний хосолсон загвар аж ахуйг хөгжүүлнэ.
- 1.2.6.8. Төвийн бүсэд “Эрүүл хүнс үйлдвэрлэх, экспортлох” голлох бүс болгон хөгжүүлэхийг дэмжинэ.
- 1.2.6.9. Төвийн бүсэд болон зориулсан газар тариалан, мал аж ахуй, хүнсний үйлдвэрлэл, мод үрсэлгээ, ургуулахад чиглэсэн ногоон санхүүжилтийн эх үүсвэр, зээл болон буцалтгүй тусламж олгох санхүүжилтийн загварыг олон улсын сангууд, хувийн хэвшилтэй хамтран бий болгоно.
- 1.2.6.10. Дээд боловсролын сургалт-эрдэм шинжилгээний үйлдвэрлэлийн байгууламжийг төрөлжүүлэн, хүн амыг орчин үеийн эдийн засагт оролцоход шаардлагатай ур чадвараар хангах боловсрол, сургалтын хөтөлбөрт хөрөнгө оруулна.
- 1.2.6.11. Бүсийн эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэл, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлттэй уялдуулан аймгуудын мэргэжлийн болон техникийн боловсролын сургалтын байгууламжуудыг төрөлжүүлэн хөгжүүлнэ.
- 1.2.6.12. Хөдөө орон нутгийн эрүүл мэндийн дэд бүтэц, тухайлбал Дархан хотод бүсийн нэгдсэн эмнэлэг байгуулах, бусад төвүүдийн эрүүл мэндийн байгууламжид

- төрийн хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлнэ.Халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, хариу арга хэмжээний дэд төвүүдийг байгуулна.
- 1.2.6.13. Төвийн бүсэд эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх хүнд ҮТП болон барилгын материалын ҮТП-ыг хөгжүүлэхэд бодлогоор дэмжинэ.
- 1.2.6.14. “Дархан” ҮТП-ийг түшиглэсэн Гангийн үйлдвэрийг байгуулна.
- 1.2.6.15. Дарханы арьс ширний цогцолборыг хөгжүүлэх төлөвлөгөөг эцэслэн баталж хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.6.16. Сэлэнгийн аймгийн төвд 70 МВт-ын дулааны цахилгаан станцыг барих хувийн хэвшлийг дэмжинэ.
- 1.2.6.17. Хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар системийн суурь горимд ажиллах 660 МВт цахилгаан станцыг Төв аймгийн Баян суманд хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.6.18. Бөөрөлжүүт-Сэргэлэн чиглэлийн 220 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станцыг барина.
- 1.2.6.19. Улаанбаатар-Шинэ Хархорум чиглэлийн 500 кВ-ын ЦДАШ төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.6.20. Сонгино-Дархан 220 кВ ЦДАШ төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.6.21. Төвийн бүсийн нэгдсэн сүлжээнд ажиллах 100 МВт-ын ус хуримтлуурт усан цахилгаан станцын төслийн барилга угсралтын ажлыг эхлүүлнэ.
- 1.2.6.22. Дархан УХУЦС 100 МВт төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.6.23. Шүрэнгийн усан цахилгаан станц барина.
- 1.2.6.24. Нэгдсэн сүлжээний горим тохируулах үүрэг бүхий 100 МВт хүртэл хүчин чадал бүхий усан цэнэгт цахилгаан станц барина.
- 1.2.6.25. Дархан-Уул аймагт мал эмнэлгийн лабораторийн хүнсний аюулгүй байдлын чадавхыг сайжруулна.
- 1.2.6.26. Халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, эрт илрүүлэх зорилгоор Төвийн бүсийн олон улсын зэрэглэлтэй авто замын Алтанбулаг хилийн боомтын мал эмнэлгийн лаборатори эсхүл хилийн хяналтын нэгжийг түшиглэн хүн эмнэлгийн лаборатори байгуулна.
- 1.2.6.27. Дархан-Уул аймагт орчин үеийн стандартад нийцсэн нэгдсэн эмнэлгийг шинээр барина.
- 1.2.6.28. Иргэдийн эрүүл, аюулгүй амьдрах орчныг бий болгох, хүнсний хангамж, аюулгүй байдлыг хангах, чанартай хүнсний бүтээгдэхүүнээр хангах хүрээнд стандартын шаардлага хангасан хүнс, эм, хүрээлэн буй орчны бүсчилсэн лабораторийн нэгдсэн тогтолцоог бий болгож хөгжүүлнэ.

1.2.7. Зүүн бүс

- 1.2.7.1. Зүүн Хойд Азийн орнуудтай эдийн засгийн харилцааг өргөжүүлж, Хан Хэнтийн нуруу, Дорнод Монголын байгалийн экосистем, Дэлхийн өв Бурхан халдун, Эзэн Чингис хааны төрт ёс, түүх, соёлын өвд түшиглэсэн аялал жуулчлал, уламжлалт болон эрчимжсэн мал аж ахуй, газар тариалан, уул уурхайн боловсруулах үйлдвэрлэлээр төрөлжсөн “Олон улсын худалдаа, тээвэр, логистикийн таталцлын бүс” болгож хөгжүүлэх суурь нөхцөлийг бүрдүүлнэ.
- 1.2.7.2. Бүсийн хилийн боомтуудыг өргөтгөж, улсын болон орон нутгийн чанартай авто зам, төмөр замын дэд бүтцийг бүтээн байгуулж, эрчим хүчний эх үүсвэрээр хангах арга хэмжээг хэрэгжүүлж дуусгана.
- 1.2.7.3. Бүс нутгийн түүх, соёлын нөөц, экосистемд түшиглэсэн хил орчмын болон хил дамнасан аяллыг хөгжүүлж, аялал жуулчлалын тусгай бүсийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд байгуулна.
- 1.2.7.4. Бүсэд хөнгөн үйлдвэрлэл технологийн парк байгуулан, тээвэр логистикийн цогцолборыг кластераар хөгжүүлж, хилийн зарим боомтод худалдааны чөлөөт бүс байгуулах боломжийг судалж, хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.7.5. “Бор-Өндөр” ҮТП-ийг түшиглэсэн Жонш боловсруулах цогцолборыг эхлүүлнэ.
- 1.2.7.6. Бичигт, Эрээнцав, Хавирга боомтуудын зэрэглэлийг ахиулна.
- 1.2.7.7. Хавирга, Бичигт, Эрээнцав зэрэг хилийн боомтуудын өргөтгөл шинэчлэлийн ажлуудыг эхлүүлнэ.
- 1.2.7.8. Хавиргын хилийн боомтыг хатуу хучилттай авто замаар бүрэн холбож, Сүмбэр хилийн боомтыг хатуу хучилттай авто замаар холбох бүтээн байгуулалтыг эхлүүлнэ.

- ~~1.2.7.9.~~ Бичигт-Зүүнхатавч боомтын хил дамнасан төмөр замыг барьж хөрш орны төмөр замтай холбоно.
- 1.2.7.10. Чойбалсанд ачаа тээврийн нэгдсэн логистикийн төв байгуулах ажлыг эхлүүлж, орон нутагт хөдөө аж ахуй, аж үйлдвэр, уул уурхайн салбарыг түшиглэсэн бүсийн тээвэр логистикийн төвийг байгуулахад хувийн хэвшлийн оролцоог нэмэгдүүлж, бодлогоор дэмжинэ.
- 1.2.7.11. Бүсийн хэмжээнд орчин үеийн эрүүл мэндийн оношилгоо, эмчилгээний төвүүдийг бий болгох, эм, эмнэлгийн хэрэгслийг тогтвортой хүргэх зорилгоор нөөцийн агуулах байгуулах, багаж, техник тоног төхөөрөмжийг шинэчлэх арга хэмжээ авна.
- 1.2.7.12. Хөдөө аж ахуйн салбарт “Монгол өрх-үндэсний хөгжлийн загвар аж ахуй” хөтөлбөрийг нэн тэргүүнд туршин хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.7.13. Бүсийн уул уурхайн салбарын түүхий эдийн боловсруулалтын түвшнийг дээшлүүлж, эцсийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх чиглэл баримтална.
- 1.2.7.14. Говийн бүсийг усаар хангах Хэрлэн тоонот төслийн ТЭЗҮ-ийг батлуулах, барилга байгууламжийг үе шаттайгаар барина.
- 1.2.7.15. Мал амьтнаас хүнд халдварладаг халдварт өвчний хяналт, сэргийлэлт, яаралтай хариу арга хэмжээний бэлэн байдлыг хангах дэд төвийг Хэнтий аймагт байгуулна.
- 1.2.7.16. ОХУ-ын Чита муж, БНХАУ-ын Хөлөнбуйр, Хянган, Шилийн гол аймаг, хил орчмын бүс болон Зүүн хойд Азийн бүс нутгийн орнууд, “Их Түмэн санаачилга”-ын хүрээний хамтын ажиллагааг хөгжүүлэн, экспортын зах зээлийг өргөтгөнө.
- 1.2.7.17. Хэнтий, Сүхбаатар аймагт эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх хүнд үйлдвэрлэл технологийн парк байгуулах хувийн хэвшлийг дэмжинэ.
- 1.2.7.18. Дорнод аймагт хөнгөн үйлдвэрлэл технологийн парк байгуулах хувийн хэвшлийг дэмжинэ.
- 1.2.7.19. Дорнод аймагт дээд боловсролын сургалт-эрдэм шинжилгээ-үйлдвэрлэлийн цогцолборыг төрөлжүүлэн хөгжүүлэх чиглэлээр Монгол Улсын Их сургуулийн хотхоныг байгуулна.
- 1.2.7.20. Бүсийн эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэл, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлттэй уялдуулан эрчимжсэн мал аж ахуйн чиглэлээр Хэнтий аймагт, аялал, жуулчлалын чиглэлээр Сүхбаатар аймагт мэргэжлийн болон техникийн боловсролын сургалтын байгууллагыг төрөлжүүлэн, Дорнод аймагт салбар дундын дадлагын баазыг байгуулна.
- 1.2.7.21. Бүс нутгийн түүх, соёлын нөөц, экосистемд түшиглэсэн хил орчмын болон хил дамнасан аяллыг хөгжүүлж, аялал жуулчлалын тусгай бүсийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд байгуулна.
- 1.2.7.22. Зүүн хойд Азийн цахилгаан эрчим хүчний системийн харилцан холболтыг эхлүүлнэ.
- 1.2.7.23. Хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар суурь горимд ажиллах 70 МВт-ын дулааны цахилгаан станцыг Сүхбаатар аймагт барина.
- 1.2.7.24. Иргэдийн эрүүл, аюулгүй амьдрах орчныг бий болгох, хүнсний хангамж, аюулгүй байдлыг хангах, чанартай хүнсний бүтээгдэхүүнээр хангах хүрээнд стандартын шаардлага хангасан хүнс, эм, хүрээлэн буй орчны бүсчилсэн лабораторийн нэгдсэн тогтолцоог бий болгож хөгжүүлнэ.

ХОЁР. ХҮНИЙ ХӨГЖЛИЙН ЦОГЦ БОДЛОГО

2.1. БОЛОВСРОЛЫН ЧАНАРЫН ШИЛЖИЛТ БА ХҮРТЭЭМЖ

2.1.1. Тэгш, хүртээмжтэй, чанартай боловсрол

- 2.1.1.1. Боловсролд бүх хүүхэд, залуучуудыг тэгш хамруулах зарчмын баримталж, ялгаатай хэрэгцээтэй хүүхэд залуучуудыг хамруулсан, тэдний гэр бүл, орон нутгийн онцлог байдалд нийцсэн, тохируулгат орчин, дэд бүтэцтэй, хувилбартай, гэрийн сургалттай боловсролын үйлчилгээг бүх түвшинд бий болгож, хүүхэд бүрд компьютер олгоно.
- 2.1.1.2. Ялгаатай хэрэгцээтэй хүүхэд, залуучуудыг боловсролд тэгш хамруулах шинэлэг арга зам, хувилбарт сургалтыг өргөжүүлнэ.
- 2.1.1.3. Хот, суурин газрын сургууль, цэцэрлэгийн бүлэг дүүргэлтийг стандартын түвшинд хүргэх "Нэг ээлж, цөөн хүүхэдтэй анги" бүхий, "Гэрт ойр сургууль/цэцэрлэг-хамгийн сайн сургууль/цэцэрлэг" арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.
- 2.1.1.4. Хот хөдөөгийн болон нийгэм, эдийн засгийн ялгаатай бүлгийн хүүхэд, залуучуудын боловсролын чанарын ялгааг арилгаж, малчдын эцэг, эх, асран хамгаалагчийн дэргэд бага боловсрол эзэмших, малчин залуучуудад ур чадвар эзэмших боломжийг нэмэгдүүлнэ.
- 2.1.1.5. Хүүхдийн тооны өсөлт, Монгол Улсын бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал, ахлах сургуулийн төрөлжилт, сургалтын байгууллагыг цогцолбороор хөгжүүлэхтэй уялдуулан цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургууль, мэргэжлийн боловсролын сургууль, политехник коллежийг өргөтгөж, шинээр барина. Сургууль, цэцэрлэгийн барилгын гамшиг, газар хөдлөлт, эрүүл ахуй, аюулгүй байдлын стандартыг дээд зэргээр хангасан ижил загварын зурагтай болно.
- 2.1.1.6. Гэр хорооллын 52 байршилд шинээр ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэгийн цогцолбор байгуулна.
- 2.1.1.7. Ерөнхий боловсролын сургууль, мэргэжлийн боловсролын сургууль, политехник коллежийн шаардлага хангаагүй спорт заалыг стандартад нийцүүлэн шинэчилж, байгалийн ухаан, технологийн хичээлийн лабораторийг стандартад нийцүүлэн байгуулна.
- 2.1.1.8. Сургалтын хөтөлбөрийг суралцагч бүрийн онцлог, ялгаатай хэрэгцээнд нийцсэн, амьдрах чадвартай, оюун ухаан-бие бялдар-сэтгэлийн тэнцвэртэй, эрүүл мэндийн чадамжийг хөгжүүлэх чиглэлээр шинэчилж, агуулга, арга зүйд монголын түүх, хэл, уран зохиол, соёл, үндэсний өв уламжлал, зан заншил, эх оронч сэтгэлгээ, хувь хүний хөгжил, хүн төрөлхтний нийтлэг үнэт зүйл, тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлалыг тусгаж сайжруулна.
- 2.1.1.9. Хүүхэд харах үйлчилгээний хүрээнд нялх балчир насны (2 хүртэл) хүүхдийн цогц хөгжлийн дэмжих хөтөлбөр, арга хэмжээг төр, хувийн хэвшилтэй хамтран хэрэгжүүлэх, 1-2 насны хүүхдийн яслийн үйлчилгээний хувилбарыг бий болгоно.
- 2.1.1.10. Сургуулийн өмнөх боловсролын академик мэдлэг олгоход бус хүүхдийг сургуульд бэлтгэх, зөв хүмүүжлийн хандлага төлөвшүүлэх, зөв хооллолт болон өөрийгөө арчилж чаддаг чадварт сургахад чиглэнэ.
- 2.1.1.11. Ерөнхий боловсролын сургуулийн 3 дугаар ангиас эхлэн англи хэл, кодчиллол, роботик болон хиймэл оюуны ур чадварыг хөгжүүлэх сургалтыг нэвтрүүлнэ. Бүх түвшинд англи хэлний сургалтын чанарыг сайжруулж, ахлах сургууль, мэргэжлийн болон техникийн боловсрол, дээд боловсролын сургалтын байгууллагад зарим хичээлийг англи хэлээр заах боломжийг бүрдүүлнэ.
- 2.1.1.12. Дунд, ахлах сургуулийн боловсролын агуулгыг дэлхийн ирээдүйн хөгжлийн чиг баримжаанд нийцүүлж, өндөр технологи, байгаль орчин, сансар судлалын мэдлэг, мэдээллээр баяжуулан сургалтын хөтөлбөрийг шинэчилнэ.
- 2.1.1.13. Хөтөлбөрийн шинэчлэлтэй уялдуулан сурах бичгийг байгальд ээлтэй, хүүхдийн эрүүл мэндэд аюулгүй байдлаар боловсруулж, цаасан болон цахим/дигитал сурах бичгийг хэрэглэнэ.

- 2.1.1.14. Сургалтыг байгаль цаг уур, амьдралын хэв шинж, ахуйд суурилан төлөвлөж, уян хатан (цахим, танхим, хосолсон, зайн) байдлаар зохион байгуулна.
- 2.1.1.15. Сургууль-эцэг эх-сурагчийн гурвалсан харилцаанд суурилсан сургалтын эрүүл орчныг бий болгож, сургалтын байгууллагын менежментийг сайжруулна.
- 2.1.1.16. Сургууль-гэр бүл-нийгмийн орчинд хүүхдийг хөгжүүлж, унших чадварыг дэмжих чиглэлээр гэрээр ном олгодог бичил номын сангийн сүлжээг өргөтгөнө.
- 2.1.1.17. Бүсчилсэн хөгжил, эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэл, үндэсний төсөл хөтөлбөрийн зорилтуудтай уялдуулан мэргэжлийн болон техникийн боловсрол олгох сургалтыг нэвтрүүлнэ.
- 2.1.1.18. Иргэдэд насан туршдаа суалцах тэгш боломжийг бүрдүүлж, нээлттэй боловсролын тогтолцоог хөгжүүлж, хүн бүрд орон зай, цаг хугацаанаас үл хамааран суралцах, боловсрол эзэмших тэгш хүртээмжтэй сургалтын контент, мэдээллийн систем, симуляцыг нэвтрүүлж, ур чадвар, чадамжийг дэмжсэн сургалтын хөтөлбөр хэрэгжүүлж, ур чадварын гэрчилгээ олгох, микро кредитийн сургалтыг холбогдох талуудтай хамтран хэрэгжүүлнэ.
- 2.1.1.19. Албан боловсролын сургалтад хамрагдах боломжгүй суралцагчдад зориулсан алтернатив сургалтыг хэрэгжүүлэх “Боловсролын чөлөөт бүс” бодлогын арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.
- 2.1.1.20. Цахим сургалтын байгууллагыг байгуулж, суралцагчийн эзэмшсэн мэдлэг, ур чадварыг албан боловсролын сургалтад дүйцүүлэн дэвшин суралцаж, төгсдөг боломжийг бүрдүүлнэ.
- 2.1.1.21. Монгол хэлээр дунд, ахлах ангийн хичээлийн агуулгыг бүрдүүлж, дэлхий даяар тархан суурьшсан монгол үндэстэнд монгол хэлээр боловсрол эзэмших, төрөлх монгол хэл, соёлоо сурах, “Диаспора боловсрол” арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.
- 2.1.1.22. Хүүхдэд ээлтэй, аюулгүй, гадуурхалт дээрэлхэлтээс ангид, суралцахад таатай цэцэрлэг, сургуулийн орчныг бүрдүүлнэ.
- 2.1.1.23. Сургуульд суурилсан хүүхдийн эрүүл мэндийн эрт илрүүлгийн үндэсний тогтолцоог бий болгоно.
- 2.1.1.24. Сургалтын байгууллагын орчин, дотуур байранд суралцагчийг гэмт хэрэг, зөрчил, хүчирхийлэл, үе тэнгийн дарамт, дээрэлхэлтэд өртөхгүй байх орчин, нөхцөлийг бүрдүүлж, гэрээс сургууль хүрэх замыг аюулгүй болгох, камержуулах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.
- 2.1.1.25. Цэцэрлэг, сургууль, дотуур байрны хүүхдийг стандартын шаардлага хангасан орчинд, шим тэжээлийн тэнцвэртэй, баталгаат хоол, хүнсээр тэгш, хүртээмжтэй ханган нийлүүлэх сүлжээг бий болгоно.
- 2.1.1.26. Цэцэрлэг, сургуулийн хүүхдийн хоолны зардлыг хувьсах зардлаар санхүүжүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, шаардлагатай шим тэжээлийн хэмжээ, инфляцын түвшинтэй уялдуулан тухай бүр нэмэгдүүлнэ.
- 2.1.1.27. Бүх түвшний боловсролын сургалтын байгууллагын дотуур байрны хүртээмж, орчин, үйлчилгээний чанарыг сайжруулж, хүний эрхэд ээлтэй дотуур байрыг бий болгоно.
- 2.1.1.28. Боловсролын хөрөнгө оруулалтыг үе шаттай нэмэгдүүлж, төсвийг Тогтвортой хөгжлийн зорилгын зорилтот түвшинд хүргэж, эх үүсвэрийг нэмэгдүүлнэ.
- 2.1.1.29. Боловсролын даатгалын тогтолцоог бий болгон хөгжүүлж, эрсдэлээс хамгаална.
- 2.1.1.30. Боловсролыг дэмжих сангийн эрх зүйн орчныг шинэчилж, сангийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалт, тайлан, боловсролын тэтгэлгийн сонгон шалгаруулалтыг ил тод болгож цахимжуулан, хяналтыг тогтмолжуулна.

2.1.2. Мэдлэг чадвартай мэргэжилтэн

- 2.1.2.1. Мэргэжлийн ур чадвартай ажилтан, мэргэжилтэн ахлах сургуулиас эхлэн бэлтгэнэ.
- 2.1.2.2. Суралцагчдад ажил мэргэжлийн чиг баримжааг олгож, мэргэжлийн эрх олгох, сонгох боломжтой төрөлжсөн ахлах сургуулийг аймаг, дүүрэг бүрд байгуулна.

- 2.1.2.3. Бүсүүдэд төрийн өмчийн зарим их сургууль, политехник коллежийг түшиглэн, Техникийн болон дээд боловсролын шаталсан тогтолцоо бүхий “сургалт-эрдэм шинжилгээ-үйлдвэрлэлийн цогцолбор” их сургууль, төрөлжсөн коллежийг хотхон хэлбэрээр хөгжүүлнэ.
- 2.1.2.4. Дээд боловсролын сургалтын байгууллагын элсэлтийн хувийг эрэлттэй нийцүүлж, элсэлтийн шалгалтын босго оноог нэмэгдүүлж, элсэгчийн чанарыг сайжруулна.
- 2.1.2.5. Эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэл, орон нутгийн хөгжлийн зорилттой уялдуулан мэргэжлийн болон техникийн боловсрол, сургалтыг ажил олгогчийн шаардлага болон хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн, иргэдийг ажиллангаа суралцах, суралцангаа хөдөлмөр эрхлэх боломжийг бүрдүүлэн, хосмог, ажлын байрны сургалтыг нэвтрүүлнэ.
- 2.1.2.6. Төрийн өмчийн их сургуулиудыг сургалтын их сургуулиас-Судалгааны их сургууль болгож хөгжүүлэх, академик эрх чөлөөг хангах, замаар шинэ мэдлэг бүтээх, технологи үйлдвэрлэх, инновац гаргах, хэрэглээнд нэвтрүүлэх, инновацын эко-системийг бүрдүүлнэ.
- 2.1.2.7. Их сургууль-аж үйлдвэрийн түншлэлийг дэмжиж, их сургууль, судалгааны байгууллага, бизнесийн байгууллагууд хамтран нийгэмд тулгарч буй асуудлыг шийдэх салбар дундын хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлэхэд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлнэ.
- 2.1.2.8. Монгол Улсын 330 сум, нийслэлийн хороо бүрийн нэг шилдэг төгсөгчийг шалгаруулж, дэлхийн нэр хүнд бүхий их, дээд сургуульд суралцуулах, "Ерөнхийлөгчийн илгээлт 2100" тэтгэлэгт хөтөлбөрийг үргэлжлүүлнэ.
- 2.1.2.9. Төрийн өмчийн их, дээд сургуулийн бие даасан байдал, хотхон хэлбэрээр хөгжүүлэх бодлогыг дэмжиж, төрийн оролцоог багасгана.
- 2.1.2.10. Боловсролын салбарыг улс төрөөс ангид байлгаж, сургуулийн захирал, цэцэрлэгийн эрхлэгчийг мэдлэг чадвар, ажлын гүйцэтгэл, туршлагад нь үндэслэн сонгон шалгаруулж томилно.
- 2.1.2.11. Хөдөлмөрийн зах зээлд хүлээн зөвшөөрөгдөхүйц мэдлэг, ур чадвартай төгсөгчдийг бэлтгэх, бүс, орон нутгийн хөгжлийн тэргүүлэх чиглэлтэй уялдуулан 5 жилийн сургалттай КООСЭН сургалтыг коллежийг түшиглэн нэвтрүүлнэ.
- 2.1.2.12. Суралцагчдад олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн хөтөлбөрөөр суралцах, дараагийн түвшний сургалтад кредит шилжүүлэн сурах, зарим мэргэжлийн дээд боловсролын сургалтын байгууллагыг 3 жилд төгсөх боломжийг олгох зорилгоор мэргэжлийн эрхтэй ахлах сургууль, мэргэжлийн боловсролын сургууль, политехник коллеж, технологийн коллеж, их сургуулийг төрөлжүүлэн хөгжүүлнэ.
- 2.1.2.13. Монгол Улсын их, дээд сургуулиуд дэлхийн шилдэг их сургуулиудтай хамтарсан хөтөлбөр хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлж, гадаадын нэр хүнд бүхий судлаач, эрдэмтдийг урьж ажиллуулах, оюутнуудыг гадаад улсад зуны сургалтад хамруулах бодлого хэрэгжүүлнэ.
- 2.1.2.14. Бүсүүдэд мэргэжлийн болон техникийн боловсролын салбар дундын дадлага, үйлдвэрлэлийн баазыг үе шаттай байгуулна.

2.1.3. Багшлах хүний нөөц

- 2.1.3.1. Багшийн чанар, үнэлэмж, гүйцэтгэл, менежментийг сайжруулах “Сайн багшийг таны дэргэд” цогц арга хэмжээг Багшийн 3 тулгуурт бодлогын хүрээнд хэрэгжүүлнэ.
- 2.1.3.2. Багшлах эрх олгох хялбаршуулсан сургалтын тогтолцоог бий болгож шинэчилж, багш бус мэргэжилтэй шилдэг боловсон хүчнийг багшаар бэлтгэх замаар багшийн хомсдолыг бууруулна.
- 2.1.3.3. Багш нарын хөдөлмөрийн бүтээмжийг бодитоор үнэлж, багш, ажилчдын цалин, хөдөлмөрийн хөлсний хэмжээг мөнгө, төсвийн бодлоготой уялдуулан, үе шаттайгаар нэмэгдүүлж, улсын дундаж хэмжээнд хүргэж, багшийн нийгмийн баталгааг хангана.

- 2.1.3.4. Багшлах хүний нөөцийг чадавхжуулж цэцэрлэгийн багш 10000, бага ангийн багш 2000, ЕБС-ийн багш 11000, англи хэлний 2000, МСҮТ-ийн 2000 багшийг гадаад, дотоодод бэлтгэнэ.
- 2.1.3.5. Багш, ажилтны ажиллах таатай орчныг бүрдүүлэх чиглэлээр стандарт боловсруулан мөрдөнө.

2.1.4. Цахимжсан боловсрол

- ~~2.1.4.1.~~ Боловсролын бодлого, санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлтөд хүн ам, орон зай их өгөгдөлд тулгуурласан хиймэл оюун ухааныг ашиглах замаар үр ашиг, оновчтой байдлыг сайжруулна.
- 2.1.4.2. Иргэдийн насан туршийн суралцахуйн хүрээнд гэр бүл, хүүхдэд чиглэсэн сургалтын тогтолцоог бий болгож, хүн бүр орон зай, цаг хугацаанаас үл хамааран насан туршдаа суралцах цахим сургалтын боломжийг бий болгоно.
- 2.1.4.3. Боловсрол сургалтын үйл ажиллагаанд хиймэл оюун ухаан, дэвшилтэт технологи нэвтрүүлэх, багш, суралцагч, эцэг эх асран хамгаалагч нарт зориулсан контент, сургалтын сан, платформ, мэдээллийн технологийн хөтөлбөр, агуулгыг боловсруулж, хиймэл оюунд суурилсан цахим/дижитал сурах бичгийг хөгжүүлж, нэвтрүүлнэ.
- 2.1.4.4. Боловсролын салбарын цахим дэд бүтцийг бүрэн шийдвэрлэж, интернэтийн сүлжээг өргөтгөн сайжруулж, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
- 2.1.4.5. Хүүхэд, залуучуудыг сургалтын байгууллагын орчинд цахим эрсдэлээс хамгаалах, аюулгүй байдлыг хангах чиглэлээр стандарт боловсруулж, мөрдөнө.
- 2.1.4.6. Салбарын хүний нөөцийн цахим ур чадварыг тасралтгүй хөгжүүлж, бүх нийтийг чадавхжуулахад дэмжлэг үзүүлнэ.

2.2. ЭРҮҮЛ МОНГОЛ ХҮН

Иргэдээ эрүүл, урт наслахад чиглэсэн нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг тэргүүлэх чиглэл болгон хөгжүүлж, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээнд оношилгоо, эмчилгээний шинэ дэвшилтэт технологийг цогцоор нэвтрүүлж, иргэн эх орондоо оношлогдож эмчлэгдэх боломжийг нэмэгдүүлнэ.

2.2.1. Нийгмийн эрүүл мэнд

- ~~2.2.1.1.~~ Эрүүл амьдралын хэв маяг, урьдчилан сэргийлэлт, эрт илрүүлгийг дэмжсэн нийгмийн эрүүл мэндийн тогтолцоог бүрдүүлж, санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлнэ.
- 2.2.1.2. Хүн амын өвчлөл нас, баралтын тэргүүлэх шалтгааныг бууруулах, эрэгтэй хүний дундаж наслалтыг нэмэгдүүлэх зорилгоор хүн амын эрүүл мэндэд эрсдэл үүсгэж буй хүчин зүйлс архи, тамхины хэрэглээг бууруулах, идэвхтэй хөдөлгөөн, эрүүл хооллолтыг дэмжинэ.
- 2.2.1.3. “Эрүүл шүд”, “Хорт хавдраас сэргийлэх, хянах”, “Зонхилон тохиолдох халдварт бус өвчнөөс сэргийлэх “Эрүүл Монгол” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, иргэдийн эрүүл мэндийн боловсролыг дээшлүүлэн, эрүүл амьдралын хэв маягыг төлөвшүүлнэ.
- 2.2.1.4. “Хүүхэд, залуучуудын спорт, сургалтын цогцолбор”-ын бүтээн байгуулалтыг хийнэ.
- 2.2.1.5. Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх дэд төвийг бүс бүрт байгуулна.
- 2.2.1.6. Нэг улс, нэгдсэн стандарт хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

2.2.2. Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний чанар, хүрэлцээ

- 2.2.2.1. Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний төвлөрлийг сааруулж, орон нутгийн нэгдсэн эмнэлгийн чадавхыг бэхжүүлж, зарим тусламж, үйлчилгээний төвүүдийг төрөлжүүлэн байгуулна.
  - Эс, эд, эрхтэн шилжүүлэн суулгах төв;

- Хавдар судлалын үндэсний төв-2;
  - Халдварт өвчин судлалын үндэсний төв-2;
  - Зүрх судасны үндэсний төв.
- 2.2.2.2. Эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж, үйлчилгээ, эмнэлгийн яаралтай тусламж үзүүлэх тогтолцоог бэхжүүлж, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
- 2.2.2.3. Монгол Улсад оношлогдож, эмчлэгдэх боломжгүй өвчин, эмгэгийг оношлох, эмчлэх зорилгоор шинэ дэвшилтэт технологи, арга, аргачлал нэвтрүүлэх, хүний нөөцийг бэлтгэх, сургах, гадаадын ур чадвар бүхий мэргэжлийн багийг эх орондоо урьж, авчирч, туршлага солилцуулах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ. Монгол
- 2.2.2.4. Маш цөөн хийгддэг, зардлын хувьд өндөр тусламж үйлчилгээг гадаад улс орны эмнэлэгтэй хамтын гэрээ байгуулан тусламж үйлчилгээ үзүүлэх боломжийг бүрдүүлнэ.
- 2.2.2.5. Уламжлалт анагаах ухааныг орчин үеийн анагаах ухаантай хослуулан хөгжүүлж, уламжлалт эмийн үйлдвэрлэлийг олон улсын түвшинд хүргэн-экспортод гарах гарцыг нэмэгдүүлнэ.
- 2.2.2.6. Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт, гадаадын болон олон улсын байгууллагын санхүүжилтээр Налайх хотод 300 ортой нэгдсэн эмнэлгийн барилга барьж, эмнэлгийн иж бүрэн тоног төхөөрөмж суурилуулна.

2.2.3. Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн чанар, аюулгүй байдал, хангамж, хүртээмж

- 2.2.3.1. Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн чанар, аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор олон улсын зохистой дадал, стандартыг бүрэн нэвтрүүлэхийн зэрэгцээ эм, эмнэлгийн хэрэгслийн салбар дундын мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоо бүрдүүлнэ.
- 2.2.3.2. Эм эмнэлгийн хэрэгслийн чанарыг хянах лабораторийг үндэсний түвшинд бэхжүүлэх, эх орны эмнэлгийн хэрэгслийн үйлдвэрлэлийг олон улсын түвшинд хүргэж, экспортод гаргах боломжийг итгэмжлэлээр дамжуулан нэмэгдүүлнэ.
- 2.2.3.3. Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн худалдан авалтад үнийн хэлцэл хийх, нэг эх үүсвэрээс авах тогтолцоог бий болгоно.

2.2.4. Эрүүл мэндийн даатгал

- 2.2.4.1. Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний чанар, үр дүнд суурилсан санхүүжилтийн механизмыг улам боловсронгуй болгох, эрүүл мэндийн даатгалын санхүүжилтийн эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх, зарцуулалтыг оновчтой болгох зэргээр иргэн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ авахад төлөх төлбөрийн хэмжээг бууруулна.

2.2.5. Эрүүл мэндийн салбарын хүний нөөц

- 2.2.5.1. Эмнэлгийн болон нийгмийн эрүүл мэндийн мэргэжилтэн бэлтгэж байгаа их дээд сургуулийн сургалтын чанарыг олон улсын жишигт нийцүүлэн анхан шатны эрүүл мэндийн байгууллагад ажиллах эмч, нийгмийн эрүүл мэндийн ажилтан, сувилагч нарыг түлхүү бэлтгэнэ.
- 2.2.5.2. Эрүүл мэндийн ажилтны нийгмийн баталгааг сайжруулж, алслагдсан орон нутагт ажиллаж байгаа эрүүл мэндийн ажилтанд олгох төрийн дэмжлэг, хөнгөлөлт, урамшууллыг нэмэгдүүлнэ.

2.2.6. Цахим эрүүл мэнд

- 2.2.6.1. Иргэн мэндийн тусламж үйлчилгээг орон зай, цаг хугацаанаас үл хамааран авах боломжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор цахим эрүүл мэндийн дэвшилтэт технологи телемедицин, хиймэл оюун ухааныг эмчилгээ, оношилгоо, хяналтад нэвтрүүлнэ.
- 2.2.6.2. Эрүүл мэндийн цахим технологийг ашиглан алслагдсан бүс нутагт иргэн бүр эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг санхүүгийн дарамтгүйгээр авах боломж нэмэгдүүлнэ.
- 2.2.6.3. Эрүүл мэндийн мэдээллийн нэгдсэн санг олон улсын стандартын дагуу бүрдүүлж, их өгөгдөл үүсгэнэ.

2.2.7. Хүнсний аюулгүй байдал, лабораторийн бодлого, үйл ажиллагаа

- 2.2.7.1. Мэдээллийн ил тод шуурхай байдлыг хангах үүднээс итгэмжлэгдсэн лабораториудыг лабораторийн мэдээллийн удирдлагын тогтолцоонд нэгтгэн, мэдээллийн нэгдсэн санг бий болгоно.
- 2.2.7.2. Хүнсний аюулгүй байдлыг хангах үүднээс лабораторийн хүний нөөцийг чадавхжуулж, хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, олон улсын жишигт нийцсэн лабораторийг хөгжүүлнэ.
- 2.2.7.3. Хүнсний аюулгүй байдлын эрсдэлийн үнэлгээ, тандалт судалгаанд олон улсын стандартад нийцсэн арга зүйг нэвтрүүлэн, хүнсний аюулгүй байдлын эрсдэлийн үнэлгээг сайжруулна.

2.3. ДУНДАЖ ДАВХАРГЫГ ТЭЛЭХ БОДЛОГО

2.3.1. Гэр бүл, хүн амын онцлогт нийцсэн бодлого

Гэр бүл

- 2.3.1.1. Нийгмийн даатгалын тогтолцоог сайжруулж, иргэн бүрд хуримтлалын сан бүрдүүлэх замаар данс үүсгэн, эрүүл мэнд, боловсрол, орон сууцны зориулалтаар ашиглах болон тэтгэврээ өвлүүлэх, урьдчилан ашиглах боломжийг бүрдүүлнэ.
- 2.3.1.2. Гэр бүлийн тухай хуулийг шинэчлэн батлуулж, гэр бүлийн гишүүдийн хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, эд хөрөнгийн болон эд хөрөнгийн бус эрх, үүрэг, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах эрх зүйн орчныг сайжруулна.
- 2.3.1.3. Гэр бүлийн хүчирхийллийг бууруулж, хүчирхийллийг үл тэвчих хандлагыг хэвшүүлж, идэвхтэй бүтээлч иргэн, гэр бүлийг төлөвшүүлэн “Чанартай амьдрал-гэр бүлийн гишүүдийн оролцоо” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.
- 2.3.1.4. Гэр бүл, хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн үйлчилгээний үндэсний тогтолцоог хөгжүүлж, хиймэл оюун ухаан ашиглан иргэн бүрийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн үйлчилгээг нэвтрүүлнэ.
- 2.3.1.5. Гэр бүлд суурилсан нийгмийн үйлчилгээний үндэсний тогтолцооны хүрээнд гэр бүлийн хөгжлийн цогц үйлчилгээний төвийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр бүх аймаг, дүүрэгт ажиллуулна.

Хүүхэд

- 2.3.1.6. Нийгмийн бүхий л орчинд хүүхдийн сайн сайхан байдлыг хангаж, гэр бүл төвтэй, салбар дундын хүүхэд хамгааллын үндэсний тогтолцоог бэхжүүлнэ.
- 2.3.1.7. Хүүхдийг болзошгүй эрсдэл, хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог иргэд, олон нийтийн оролцоотой бүрдүүлж, гэр бүл, нийгмийн орчин дахь хүүхэд хамгааллыг сайжруулна.
- 2.3.1.8. Сум, хороо бүрд хүүхэд гэр бүл, хүүхэд хөгжил, хамгааллын нийгмийн ажилтан ажиллуулж, хүүхэд, гэр бүлд хүргэх төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулна.
- 2.3.1.9. Хүүхдийн хөгжих таатай орчныг бүрдүүлж, хүүхэд бүрд эрүүл мэнд, боловсрол, хөгжил, хамгааллын үйлчилгээг чанартай, хүртээмжтэй хүргэнэ.
- 2.3.1.10. Хүүхэд харах үйлчилгээ, өдөр өнжүүлэх үйлчилгээний хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, эмэгтэйчүүдийн болон ганц бие эх, эцгийн хөдөлмөр эрхлэлт, асрахуйн эдийн засгийг дэмжих бодлого хэрэгжүүлнэ.

Эхчүүд, эмэгтэйчүүд

- 2.3.1.11. “Цалинтай эх, эцэг” нийгмийн хамгааллын болон нийгмийн үйлчилгээг, татварын бодлогыг олон улсын жишигт нийцүүлэн хүүхдийн тооноос хамааруулж, гэр бүлийн эрэлт хэрэгцээнд тулгуурлан боловсронгуй болгоно.
- 2.3.1.12. Эхчүүдэд зориулсан төрөлжсөн нийгмийн цогц үйлчилгээг төр, хувийн хэвшилтэй хамтран хэрэгжүүлнэ.

Эрэгтэйчүүд

- 2.3.1.13. Эрэгтэйчүүдийн дундаж наслалтыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр нийгмийн эрүүл мэндийн бодлогыг хэрэгжүүлнэ.
- 2.3.1.14. Гэр бүлийн хөгжлийн цогц төвөөр дамжуулан эрэгтэйчүүдэд зориулсан хөгжил, нийгмийн үйлчилгээг үзүүлнэ.
- 2.3.1.15. Эрэгтэйчүүдийн зонхилон ажилладаг салбарт хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн талаарх урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог бүрдүүлж, үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалах өвчлөлийг бууруулна.
- 2.3.1.16. Эрэгтэйчүүдийн гэр бүлдээ зарцуулах цаг, оролцоо, үүрэг, хариуцлагыг нэмэгдүүлж, ажил-амьдралын тэнцвэрт байдлыг хангасан хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогыг хэрэгжүүлнэ.

Ахмад настан

- 2.3.1.17. Ахмад настанд Гэр бүлийн хөгжлийн цогц төвөөр дамжуулан, тэдний эрэлт, хэрэгцээнд нийцсэн хөгжлийн болон нийгмийн үйлчилгээ үзүүлж, идэвхтэй насжилтыг дэмжинэ.
- 2.3.1.18. Ахмад настны хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилтын хүрээнд өмчийн төрөл, хэлбэрээс үл хамаарч 50 ба түүнээс дээш ажилтантай аж ахуйн нэгж, байгууллага нийт ажлын байрныхаа 2 хувиас доошгүй орон тоонд ахмад настныг газрын доор болон хөдөлмөрийн хортой, халуун, хүнд нөхцөлтэй ажлын байрнаас бусад ажлын байранд ажиллуулах хуулийн зохицуулалтыг бүрэн хэрэгжүүлнэ.
- 2.3.1.19. Ахмад настныг шинэ ур чадварт сургах, ажил хөдөлмөр эрхлэх, орлогоо нэмэгдүүлэх боломжийг бүрдүүлнэ.
- 2.3.1.20. Ахмад настны асаргааны хувилбарт үйлчилгээг хөгжүүлж, хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагын оролцоог дэмжинэ.
- 2.3.1.21. Тэтгэврийн хэмжээг инфляц хүн амын амьжиргааны доод түвшинтэй уялдуулан жил бүр нэмэгдүүлнэ.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн

- 2.3.1.22. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн талаарх зөв ойлголт, хандлагыг нийгэмд төлөвшүүлэх цогц төлөвлөгөөг хэрэгжүүлж, нийгмийн харилцаанд оролцох тэгш эрхийг хангах эрх зүйн орчныг сайжруулна.
- 2.3.1.23. Саадгүй байдал, хүртээмжийн тухай хуулийг батлуулж, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тэгш, хүртээмжтэй дэд бүтцийн стандартыг бүх төрлийн орон сууц, худалдаа үйлчилгээний байгууллагуудад бүрэн мөрдүүлнэ.
- 2.3.1.24. Хөгжлийн бэрхшээлийн үйлдлийн чадамжийг тогтоох олон улсын аргачлалыг үе шаттай нэвтрүүлж, салбар дундын нийгмийн үйлчилгээний нэр төрөл, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
- 2.3.1.25. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн саадгүй зорчих дэд бүтцийн стандартыг бүх төрлийн орон сууц, худалдаа үйлчилгээний байгууллагуудад бүрэн мөрдүүлнэ.
- 2.3.1.26. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийгмийн халамж, үйлчилгээний чанарыг сайжруулж, энэ чиглэлээр төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг дэмжих тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- 2.3.1.27. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн төвийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд бүх аймаг, дүүрэгт байгуулна.
- 2.3.1.28. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилтын хүрээнд өмчийн төрөл, хэлбэрээс үл хамаарч 25 ба түүнээс дээш ажилтантай аж ахуйн нэгж, байгууллага нийт ажлын байрныхаа дөрвөн хувиас доошгүй орон тоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ажиллуулах хуулийн зохицуулалтыг бүрэн хэрэгжүүлнэ.

Оюутан, залуучууд

- 2.3.1.29. 2025 оныг “Залуучуудын жил” болгон зарлаж, оюутан, залуучуудын чөлөөт цагаараа ажил, хөдөлмөр эрхлэх, гарааны бизнес эрхлэх эрх зүйн орчныг сайжруулж, нийгмийн идэвх, оролцоог дэмжинэ.

- 2.3.1.30. Залуучуудын боловсролын болон мэргэжлийн хөгжилд дэмжлэг үзүүлэх хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлнэ.
- 2.3.1.31. Залуучуудын иргэний болон олон нийтийн үйл ажиллагаанд оролцох нөхцөл боломжийг бүрдүүлж “Залуусын оролцоо хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлнэ.
- 2.3.1.32. Залуучуудын чанартай боловсрол болон ажлын байранд хандах боломжийг сайжруулах санаачилгуудыг дэмжинэ.
- 2.3.1.33. Залуучуудруу чиглэсэн спорт, соёл урлагийн арга хэмжээг соёлын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ худалдан авах эрхийн бичгийн хүрээнд ашиглах боломжтой болгоно.
- 2.3.1.34. Их, дээд сургуулийн хөтөлбөрт өөрчлөлт оруулж, Зэвсэгт хүчний анги, байгууллагад хугацаат цэргийн алба хаах хугацаандаа цахимаар, зайнаас суралцах орчин нөхцөлийг бүрдүүлэх замаар оюутан, залуучуудын цэргийн алба хаах хүсэл, эрмэлзлэлийг бүрдүүлнэ.

2.3.2. Хөдөлмөр эрхлэлт

- 2.3.2.1. Хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний нэгдсэн бодлогыг хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт нийлүүлэлт, хэрэгцээ шаардлага, урт, дунд хугацааны бодлогод нийцүүлэн, жижиг дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх сан, арилжааны банкны зээлийн бүтээгдэхүүнтэй уялдуулж, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих эрх зүйн орчныг шинэчилж, салбар хоорондын хамтын ажиллагаа, бодлогын уялдааг хангана.
- 2.3.2.2. Бүсчилсэн хөгжлийн бодлоготой уялдуулан, бүс, орон нутгийн хөдөлмөрийн зах зээлийн онцлогт нийцсэн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих бодлогыг хэрэгжүүлж инновацад суурилсан гарааны бизнесийн хөрөнгө оруулалт, санхүүжилт (венчур сан, matching хөтөлбөр)-ын орчныг сайжруулна.
- 2.3.2.3. Зохистой ажлын байрыг бий болгож, “Бүтээмжийн хувьсгал” санаачилгыг бүх түвшинд өрнүүлж, ажилгүйдлийн түвшинг тууштай бууруулах бодлого баримтална.
- 2.3.2.4. Гадаадад хөдөлмөрлөж буй Монгол иргэдийг эх оронд нь эргэн суурьшихад чиглэгдсэн цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлж, бизнес эрхлэх, зөвлөгөө өгөх үйлчилгээг хөгжүүлнэ.
- 2.3.2.5. Ахмад настан, залуучууд, эмэгтэйчүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд зэрэг хүн амын бүлгүүдийн онцлогт тохирсон хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлого хэрэгжүүлж, иргэдэд хөдөлмөр эрхлэх шинэ боломжуудыг бий болгоно.
- 2.3.2.6. Оюуны хөдөлмөрийг дэмжсэн цахим болон зайн ажлын байрыг нэмэгдүүлэх “Бүтээмжийн хувьсгал” санаачилгыг бүх түвшинд өрнүүлж, ажилгүйдлийн түвшинг тууштай бууруулна.
- 2.3.2.7. Урт хугацаанд ажил завсардсан болон эх орондоо буцаж ирсэн иргэдэд хөдөлмөрийн зах зээлд эрэлт, хэрэгцээтэй ур чадвар эзэмшүүлэх, мэргэшлийн зэрэг, гэрчилгээ олгох үйл ажиллагааг дэмжинэ.
- 2.3.2.8. Ядуурал, ажилгүйдэл болон хүн амын амьжиргааны түвшинг тооцох аргачлалыг үндэсний онцлогт нийцүүлж, их өгөгдөл, хиймэл оюун ухаанд суурилан шинэчилнэ.
- 2.3.2.9. Хүний нөөцийн ур чадварыг хөгжүүлж, бизнес, боловсрол, шинжлэх ухаан, капитал, технологийн хөгжил, салбар дундын уялдаа, хамтын ажиллагааг сайжруулах замаар Монгол хүний хөдөлмөрийн бүтээмж, цалин хөлсийг нэмэгдүүлнэ.
- 2.3.2.10. Эрүүл мэнд, боловсрол, орон сууц, санхүү, зээлийн салбар дундын бодлоготой уялдсан хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих цогц үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх олон улсын жишигт нийцсэн хөдөлмөрийн бирж, нийгмийн үйлчилгээний үндэсний платформыг нэвтрүүлнэ.
- 2.3.2.11. Хувийн хөдөлмөр эрхлэлтийн байгууллагууд, хөдөлмөрийн биржүүдийг эдийн засгийн салбар, зорилтот бүлэг, хөдөлмөрийн зах зээлийн хэрэгцээ шаардлагыг харгалзаж төрөлжүүлэн төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр дамжуулан хөдөлмөр эрхлэлтийн үйлчилгээг хүртээмжтэй болгоно.
- 2.3.2.12. Хөдөлмөрийн зах зээлд цагийн ажлын боломжийг нэмэгдүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.

2.3.2.13. Хөдөлмөр, нийгмийн харилцааны хүрээнд засаглалын бүх түвшин, аж ахуйн нэгж, байгууллага бүрт хөдөлмөр, нийгмийн гурван талт харилцааг бэхжүүлнэ.

2.3.3. Биеийн тамир, спорт

2.3.3.1. Сургалт, тэмцээн наадамд зориулсан спортын тоног төхөөрөмж, дэд бүтцийг сайжруулахад хөрөнгө оруулна.

2.3.3.2. Спортын хөгжлийн бодлого, хөтөлбөрүүдийг бүх түвшинд, суурь түвшнээс эхлэн дэмжинэ.

2.3.3.3. Үндэсний болон олон улсын спортын арга хэмжээг зохион байгуулах, дэмжих замаар аялал жуулчлалыг хөгжүүлж, үндэсний бахархлыг нэмэгдүүлнэ.

2.3.3.4. Спортын авьяасыг нээн илрүүлэх, тэдэнд дэмжлэг үзүүлж, хөгжих боломжийг олгоно.

2.3.3.5. Спортын санаачилга, олон нийтийн мэдлэгийг нэмэгдүүлэх компанит ажлуудаар идэвхтэй хөдөлгөөн болон эрүүл амьдралын хэв маягийг дэмжинэ.

2.3.4. Нийгмийн баталгаа

Нийгмийн даатгал

2.3.4.1. Монгол Улсын иргэн бүрд Үндэсний баялгийн сангийн хуримтлалын нэрийн данс үүсгэж, хуримтлуулах, эрүүл мэнд, боловсрол, орон сууцны зориулалтаар зарцуулах боломжийг бүрдүүлнэ.

2.3.4.2. Нийгмийн даатгалын хамрах хүрээг өргөтгөж, нийгмийн даатгалын үйлчилгээг даатгуулагчийн эрэлт, хэрэгцээнд нийцүүлэн, их өгөгдөлд тулгуурлан, цаг хугацаа, орон зайнаас үл хамааран цахимаар авах боломжийг бүрдүүлнэ.

2.3.4.3. Нийгмийн даатгалын шимтгэл төлсөн даатгуулагч бүрийг “Миний тэтгэврийн мөнгөн хуримтлал”-тай болгож, тэтгэврийн шинэчлэлийг үргэлжлүүлнэ.

2.3.4.4. Хагас хуримтлалын тогтолцоонд шилжиж, тэтгэврээ өвлүүлэх, урьдчилан ашиглах хуулийн биелэлтийг үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ.

2.3.4.5. Монгол Улсад хувийн нэмэлт тэтгэврийн тогтолцоог бий болгох хууль эрх зүйн орчин бүрдүүлж, ирээдүйд ахмад настнууд олон эх үүсвэрээс тэтгэвэр авах боломжийг бүрдүүлнэ.

2.3.4.6. Гадаад улсад ажиллаж, амьдарч байгаа Монгол Улсын иргэний нийгмийн баталгааг хангах үүднээс нийгмийн хамгааллын хэлэлцээрийг үргэлжлүүлэн байгуулна. Монгол Улсын иргэд олноор оршин сууж байгаа эсвэл нийгмийн хамгаатгаллын хэлэлцээр байгуулсан улсад суугаа Элчин сайдын яаманд тухайн улсын хууль тогтоомж, ажлын бодит хэрэгцээ шаардлагад тулгуурлан хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын атташе ажиллуулна.

2.3.4.7. Нийгмийн даатгалын сангуудын засаглалыг сайжруулж, санхүүгийн тогтвортой байдлыг бэхжүүлж, хөрөнгийн менежментийг ил тод, шилэн болгоно.

Нийгмийн үйлчилгээ

2.3.4.8. Халамжаас хөдөлмөрт шилжих бодлоготой уялдуулан хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн үйлчилгээний эрх зүйн орчныг шинэчилж, ядуурлыг бууруулах бодлого баримтална.

2.3.4.9. Хүн амын өсөлт, олон хүүхэдтэй гэр бүлийг дэмжсэн бодлогыг нийгмийн халамжаас салгаж, бодлогын шинэчлэл хийнэ.

2.3.4.10. Өрхийн амьжиргааны түвшний салбар дундын мэдээллийн нэгдсэн сангийн мэдээлэлд үндэслэн нийгмийн үйлчилгээг нийгмийн халамжийн дэмжлэг туслалцаа зайлшгүй шаардлагатай зорилтот хэсэгт чиглүүлнэ.

2.3.4.11. Нийгмийн ажлын мэргэжлийн үйлчилгээг хөгжүүлж, нийгмийн үйлчилгээг сайжруулна.

2.3.4.12. “Хүүхдийн мөнгө” хөтөлбөрийг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлнэ.

2.3.4.13. Зорилтот бүлгийн иргэдийг бие даан амьдрах чадвар эзэмшүүлэх, тогтвортой ажилд зөвлөн чиглүүлэх, гарааны санхүүжилт олгох, хөтөлбөрт хамруулна.

- 2.3.4.14. Орлого багатай иргэдийн нэмэлт орлогын эх үүсвэрээс авах татварыг бодлогоор бууруулна.
- 2.3.4.15. Ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, хадгалах, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилгоор жижиг, дунд, бичил бизнесийг дэмжих урт хугацаатай, хүү багатай зээлийн бүтээгдэхүүний төрөл, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
- 2.3.4.16. Жижиг, дунд үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний борлуулалтыг төрийн худалдан авалтаар дэмжинэ.
- 2.3.4.17. Жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийг бизнес инкубацийн үйлчилгээгээр бойжуулан хөгжүүлнэ.
- 2.3.4.18. Ажлын байрыг шинээр бий болгосон бүс, орон нутгийн жижиг, дунд, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч аж ахуйн нэгжийг татвар, эдийн засгийн бодлогоор дэмжинэ.
- 2.3.4.19. Гарааны бизнесийг дэмжих эко системийг бүрдүүлж, бизнесээ өргөжүүлэх, эрчимжүүлэхэд шаардлагатай мэдлэг, ур чадвар олгох, хөрөнгө оруулалтын цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.
- 2.3.4.20. Гарааны бизнес эрхлэгч, инновац, судалгаа хөгжүүлэгчдэд зориулсан хөнгөлөлттэй санхүүжилтийг нэмэгдүүлнэ.
- 2.3.4.21. Шинээр зохистой болон өндөр технологийн ажлын байрыг бий болгож, дэмжих бодлогыг хэрэгжүүлнэ.

ГУРАВ.ҮНДЭСНИЙ БАЯЛГИЙН САН БА ОРОН СУУЦЖУУЛАЛТЫН БОДЛОГО

3.1. ҮНДЭСНИЙ БАЯЛГИЙН САН

3.1.1. Үндэсний баялгийн сангийн тогтолцоо

- 3.1.1.1. Иргэдийг үндэсний баялгийн сангаар дамжуулан орон сууцтай болоход нь дэмжлэг үзүүлж, төр-хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааны хүрээнд орлогод нийцсэн орон сууцны нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлж, орон сууцжуулалтыг эрчимжүүлнэ.
- 3.1.1.2. Хөдөлмөр эрхэлдэг иргэн, өрхийн төлбөрийн чадварт нийцүүлж ипотекийн хөнгөлөлттэй зээлийн бүтээгдэхүүнийг төрөлжүүлж хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
- 3.1.1.3. Үндэсний орон сууцжуулалтын тухай хууль батлуулж, хууль, эрх зүйн орчинг бүрдүүлнэ.
- 3.1.1.4. Үндэсний орон сууцны корпорац байгуулж, орон сууцны ипотекийн хөтөлбөрийг үе шаттайгаар Засгийн газарт шилжүүлэх ажлыг зохион байгуулна.
- 3.1.1.5. Нийгмийн бүлгийн ялгаатай нөхцөл байдалд тохирсон “Миний түрээсийн орон сууц” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, түрээслэх, түрээслээд өмчлөх хэлбэрийг орон сууцны төслүүдийг хэрэгжүүлнэ.
- 3.1.1.6. Хашаандаа сайхан амьдаръя хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, эрчим хүчний хэмнэлттэй, байгаль орчинд ээлтэй амины орон сууц шинээр барих, засварлахад хөнгөлөлттэй зээл болон бусад дэмжлэг үзүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 3.1.1.7. Байгаль орчинд ээлтэй, эрчим хүчний хэмнэлттэй, эх үүсвэрээ бие даасан болон хэсэгчилсэн байдлаар шийдвэрлэсэн амины орон сууцны нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн бодлого хэрэгжүүлж, дэмжлэг үзүүлнэ.
- 3.1.1.8. Гэр хорооллын иргэдэд эрчим хүчний хэмнэлттэй амины орон сууц барьсан тохиолдолд 30 сая төгрөгний дэд бүтцийн дэмжлэг үзүүлнэ.
- 3.1.1.9. Гэр хорооллын айл өрхүүдийн дулаан алдагдалыг бууруулж, эрчим хүчний хэмнэлт бий болгох дулаалгын төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 3.1.1.10. Ур чадвартай инженер, техникийн мэргэжилтэн, төрийн албан хаагчид болон ажилтандаа орон сууц худалдан авахад дэмжлэг үзүүлсэн хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгжүүдэд хөнгөлөлт, урамшуулал үзүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 3.1.1.11. Боловсрол, эрүүл мэнд, соёл гэх мэт нийгмийн хэрэгцээт мэргэжилтнийг “орон сууцжуулах” бодлогоор дэмжинэ.

- 3.1.1.12. Алба хаагчдыг оршин суугаа газарт нь албаны орон сууцаар хангаагүй тохиолдолд аймаг, орон нутагт түрээсийн төлбөрийн 50 хүртэлх хувьд дэмжлэг үзүүлэх, хот суурин газарт хөнгөлөлттэй орон сууцны хөтөлбөрт хамруулах боломжийг судлан хэрэгжүүлэх, хамрагдах хүрээг тэлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 3.1.1.13. Орон сууцны сан үүсгэж, эх үүсвэрийг бүрдүүлэх санхүүгийн зуучлалын механизмыг бий болгож эрэлт, нийлүүлэлтийг дэмжсэн хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.
- 3.1.1.14. Ногоон орон сууцны санхүүжилтийн хөрөнгө оруулалтын сан байгуулж санхүүжилт татна.
- 3.1.1.15. Хөдөөгийн сэргэлтийн хүрээнд хэрэгжүүлж буй эхний гурван жилд 3 хувийн зээлийн хүүтэй, ипотекийн зээлийн 6 хувийн хүүтэй хөтөлбөрийн хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
- 3.1.1.16. Сайн дураар газар чөлөөлөх механизмыг хэрэгжүүлнэ.

3.2. ОРОН СУУЦЖУУЛАЛТ

3.2.1. Төлбөрийн чадварт нийцсэн орон сууц

- 3.2.1.1. Төрийн түрээсийн орон сууцны санг тогтвортойгоор нэмэгдүүлэх, түүний хэрэгжүүлэгч байгууллагыг бие даасан үйл ажиллагаа эрхлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 3.2.1.2. Ипотекийн хөнгөлөлттэй зээлийн бүтээгдэхүүнийг төрөлжүүлж, хүүг ялгаатай тогтоох замаар зах зээлийн зарчимд нийцүүлнэ.
- 3.2.1.3. Зорилтот бүлгийн иргэний өрхийн орлогод нийцсэн төрийн түрээслэх, түрээслээд өмчлөх хэлбэрийг орон сууцны төслүүдийг хэрэгжүүлнэ.
- 3.2.1.4. Ур чадвартай инженер, техникийн мэргэжилтэн, төрийн албан хаагчид болон ажилтандаа орон сууц худалдан авахад дэмжлэг үзүүлсэн хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгжүүдэд хөнгөлөлт, урамшуулал үзүүлэх эрх зүйн орчинг бүрдүүлнэ.

3.2.2. Барилга

- 3.2.2.1. Улс болон орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалтын удирдлага зохион байгуулалтыг сайжруулж, нийгэм, эдийн засгийн үр ашгаар эрэмбэлж, улсын болон гадаадын зээл тусламжийг үр ашигтай зарцуулах, хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бүрдүүлэх замаар эрчим хүчний хэмнэлттэй, хүртээмжтэй ногоон барилгын санхүүжилт, төр хувийн хэвшлийн оролцоог нэмэгдүүлнэ.
- 3.2.2.2. Барилгын салбарын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих бодлогын хүрээнд эхний ээлжинд Нийслэл, орон нутагт эрчим хүчний хэмнэлттэй, байгаль ээлтэй амины болон олон нийтийн зориулалттай орон сууцыг барих хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бүрдүүлнэ.
- 3.2.2.3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, иргэдэд зориулсан дэд бүтцийг сайжруулахад хууль, эрх зүй, норм, нормативын баримт бичиг, стандартыг боловсронгуй болгож, ээлтэй хот, барилга байгууламжид тэгш хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.

Барилгын материал

- 3.2.2.4. Барилгын үйлдвэрлэлд хэрэглэгдэх гол нэр төрлийн материал болох ган туйван, цемент, хавтгай шилийг эх орны эрдэс, түүхий эдээр дотооддоо үйлдвэрлэх замаар импортыг бууруулах бодлогыг хэрэгжүүлнэ.
- 3.2.2.5. Импортын барилгын материалын чанар, хяналт, аймгуудын барилгын материалын сорилт шинжилгээний лабораториудын хүчин чадлыг үе шаттай нэмэгдүүлнэ.
- 3.2.2.6. Аймаг, нийслэл, сумуудад байгуулагдах барилгын материалын үйлдвэрлэлийг дэмжих зорилгоор түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын орд, цементийн үйлдвэрүүдийг түшиглэн барилгын материалын үйлдвэрлэлийг хөгжүүлнэ.
- 3.2.2.7. Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагуудад шаардлагатай гол нэр төрлийн барилгын материал, бүтээгдэхүүний үнэ, үйлдвэрлэл, импортын мэдээллийг өдөр тутам авах боломжийг бүрдүүлж, цахим хэлбэрт шилжүүлнэ.

3.2.3. Нийтийн аж ахуй, инженерийн дэд бүтэц

- 3.2.3.1. Орон сууцны ашиглалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг эцэслэн батлуулж, хэрэгжилтийг ханган ажиллана.

- 3.2.3.2. Хүн амыг шаардлагад нийцсэн ундны усаар хангах, ариун цэврийн байгууламжид хамруулах, усыг дахин ашиглах, хяналт удирдлагын ухаалаг нэгдсэн системд холбох, үерийн эрсдэлээс сэргийлэх, инженерийн дэд бүтцийн талаарх хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгож, арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.
- 3.2.3.3. Хүн амын ус хангамж, ариутгах татуургын үйлчилгээг хүртээмжтэй, тогтвортой, чанартай үзүүлэх усны нийгмийн бодлогыг тодорхойлж, хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 3.2.3.4. Ус хангамж, ариутгах татуурга, орон сууц нийтийн аж ахуйн салбарын мастер төлөвлөгөөг аймаг, нийслэл бүрээр гаргаж, бодлогын түвшинд хэрэгжүүлнэ.
- 3.2.3.5. Орон сууц, нийтийн аж ахуйн инженерийн шугам сүлжээ, барилга байгууламжийг өргөтгөн шинэчлэх, дэвшилтэт техник тоног төхөөрөмж суурилуулах төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, ашиглалтын түвшинг сайжруулна.
- 3.2.3.6. Үерийн эрсдэл, хохирлын үнэлгээг бүс, орон нутаг тус бүрээр нарийвчлан гаргаж, инженерийн бэлтгэл арга хэмжээний барилга байгууламжийг хот байгуулалт, дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтыг хэрэгжүүлэхийн өмнө болон уялдуулан хэрэгжүүлэхийг салбар бүрд бодлогоор хэрэгжүүлж, үер, усны эрсдэл, хор хохирлоос урьдчилан сэргийлнэ.
- 3.2.3.7. Хаягдал ус дахин боловсруулах, цэвэрлэсэн усыг дахин ашиглах үйл ажиллагааг хөгжүүлнэ.
- 3.2.3.8. Бохирдуулагч үйлдвэр, үйлчилгээний салбарын хаягдал усны хяналтыг сайжруулах хууль, эрх зүйн орчинг бүрдүүлнэ.
- 3.2.3.9. Зам, замын байгууламжийг хотын инженерийн бэлтгэл арга хэмжээний нэгдсэн төлөвлөлттэй уялдуулах хууль, эрх зүйн орчинг сайжруулж, ус зайлуулах шугам сүлжээг барьж, байгуулна.

ДӨРӨВ. ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО

4.1. ЭДИЙН ЗАСГИЙН ЭРХ ЧӨЛӨӨ

4.1.1. Макро эдийн засгийн тогтвортой байдал

- 4.1.1.1. Эдийн засгийн өсөлтийг жил бүр 6 ба түүнээс дээш хувьд тогтвортой байлгах, инфляцыг 5 хувиас бага түвшинд хадгалах бодлогыг баримталж, гадаад валютын нөөцийг 10 тэрбум ам.доллар хүртэл нэмэгдүүлнэ.
- 4.1.1.2. Төсвийн урсгал зардлын тэлэлтийг хязгаарлаж, төсвийн алдагдал, Засгийн газрын өрийн тусгай шаардлагыг хангана.
- 4.1.1.3. Төсвийн худалдан авалтын тогтолцоог эдийн засгийн нийт нөөц, улирлын онцлогтой нийцүүлэн оновчтой болгох, хиймэл оюун ухааны боломжийг ашиглан авлигагүй тогтолцоог бүрдүүлэх, даатгалын тогтолцоогоор дамжуулан барилга, байгууламжийн чанарын баталгааг хангана.
- 4.1.1.4. Төсвийн худалдан авалтын тогтолцоог эдийн засгийн нийт нөөц, улирлын онцлогтой нийцүүлэн оновчтой болгох, хиймэл оюун ухааны боломжийг ашиглан авлигагүй тогтолцоог бүрдүүлэх, төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдүүдийн хооронд хийгдэх худалдан авах ажиллагааг оновчтой болгох тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- 4.1.1.5. Ирээдүйн өв санд орлого төвлөрүүлж, зээлжих зэрэглэл өндөртэй Засгийн газруудын үнэт цаасанд хөрөнгө оруулалт хийх замаар сангийн хөрөнгийг баталгаажуулна.

4.1.2. Төр нь хувийн хэвшилтэй өрсөлдөхгүй

- 4.1.2.1. Зах зээл дэх төрийн оролцоог бууруулах, зохицуулалтыг хялбарчлах, салбаруудын болон хувийн секторын чөлөөт өрсөлдөөнийг дэмжих арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.
- 4.1.2.2. Төр нь бизнесийн салбарт хувийн хэвшилтэй өрсөлдөхгүй байх зарчмыг баримтлах бөгөөд төсвийн хөрөнгө оруулалтын эрэмбэ, дарааллыг оновчилж,

нийгэм, эдийн засгийн салбарт оролцох хүрээ, хязгаарыг хуулиар тогтоож, бизнес эрхлэгчид хөрөнгө оруулалтаа төлөвлөх боломжийг бүрдүүлнэ.

- 4.1.2.3. Төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, төсвийн хөрөнгө оруулалтын бодлогыг цогц, уялдаатай хэрэгжүүлэх хүрээнд эдийн засгийн тэргүүлэх салбарын бүтээмжийг дээшлүүлэхэд анхааран, бизнес эрхлэгчдийг гадаадын хөрөнгө оруулалт татахад мэдээллээр хангах замаар дэмжинэ.
- 4.1.2.4. Хувийн хэвшил хийж гүйцэтгэх боломжтой ажил, үйлчилгээг хувийн хэвшилд шилжүүлж, төрийн чиг үүргийг мэргэжлийн холбоодод шилжүүлэх тогтолцоог бэхжүүлнэ.
- 4.1.2.5. Төрийн болон орон нутгийн өмчит компаниудыг үйл ажиллагааны чиг үүргээр нь ангилж, эдийн засгийн үр ашгийг сайжруулах зорилгоор зохистой өмчлөл, сайн засаглалын ялгамжтай бодлого хэрэгжүүлж, зайлшгүй төрийн эзэмшилд байх шаардлагатайгаас бусад компаниудыг нээлттэй компани болгож төрийн оролцоог багасган, олон нийтийн шууд хяналттай, компанийн сайн засаглалыг төлөвшүүлж, үр ашиг, баялгийн тэгш хуваарилалтыг нэмэгдүүлэх, жижиг хувьцаа эзэмшигчдийн эрх ашгийг хамгаалах тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- 4.1.2.6. Иргэн, хуулийн этгээдийн хувийн өмчийг хамгаалах, хөрөнгө оруулагчид өмчлөх эрхээ хуулийн хүрээнд саадгүй хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчныг олон улсын жишигт нийцүүлэн сайжруулна.

4.1.3. Бизнес, хөрөнгө оруулалтын таатай орчин

- 4.1.3.1. Хөрөнгө оруулагч, бизнес эрхлэгчдэд тулгарч буй хүндрэл, бэрхшээлийг арилгах, эрх зүйн орчныг сайжруулах зорилгоор Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль болон бизнесийн үйл ажиллагааг зохицуулж буй багц хуулиудыг шинэчилж, хөрөнгө оруулагчдад дэмжлэг, үйлчилгээ үзүүлэх, хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах механизмыг бүрдүүлэх цогц арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.
- 4.1.3.2. Өрсөлдөөний тухай хууль, Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль, Монголын Үндэсний худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хууль, Дампуурлын тухай хуулийг эцэслэн баталж, Зөвшөөрлийн тухай хуулийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлж, бизнес, хөрөнгө оруулалтын орчныг дэмжинэ.
- 4.1.3.3. Шинэ аж ахуйн нэгжүүдийн зах зээлд нэвтрэхэд тулгардаг, саад хоригийг арилгаж, старт-ап компаниудын гарааны бизнесийг дэмжих эко системийг бүрдүүлэх, зах зээлийн чөлөөт өрсөлдөөнийг дэмжих, монополын эсрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.
- 4.1.3.4. Зөвшөөрөл олгох эрх бүхий төрийн байгууллагуудаас олгох зөвшөөрлийг өргөдөл хүлээж авахаас олгох хүртэл бүх үйл ажиллагааг бүрэн цахим хэлбэрээр шийдвэрлэдэг болгох ажлыг үргэлжлүүлж, “Зөвшөөрөл 2.0”-ыг эхлүүлнэ.
- 4.1.3.5. Өндөр мэдлэг, ур чадвар бүхий нарийн мэргэжлийн ажиллах хүч болон хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтийг хангах зорилгоор гадаадаас авах ажиллах хүчний тоог зохих түвшинд байлгах, төлбөрийн зарим хөнгөлөлт үзүүлэх бодлого баримтална.
- 4.1.3.6. Арилжаа, бизнес эрхлэгчдийн хоорондын маргааныг шүүхийн бус журмаар шуурхай шийдвэрлэх эрх зүйн тогтолцоог сайжруулна.
- 4.1.3.7. Бизнес, хувийн эрх зүйн шинэтгэлийг эрчимжүүлэх хүрээнд Арилжааны бие даасан хууль, иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх, иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл, компани, шударга өрсөлдөөн, картель, хэрэглэгчийн эрх, дампуурал, хөрөнгийн зах зээл, газрын эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоно.
- ~~4.1.3.8. Татварын өртэй компаниудын үйл ажиллагааг зөгсөөх, дансыг хаахгүйгээр төлүүлэх бололцоог нээнэ.~~
- 4.1.3.9. Арилжааны тухай хуулийг батлан Дэлхийн худалдааны байгууллагын хэлэлцээрээр Монгол Улсад олгогдсон боломжид тулгуурлан дотоодын үйлдвэрлэлийг хамгаалах, гадаад худалдаанд үүсэх эрсдэл, саадыг бууруулах арга хэмжээг авна.
- 4.1.3.10. Нийтийн эзэмшлийн зам талбай, цэцэрлэгт хүрээлэн зэрэгт үйлчилгээ эрхлэх боломжийг иргэдэд олгоно.

- 4.1.3.11. Эрүүл мэнд, боловсрол, соёл, спорт зэрэг хүний хөгжлийн хувийн хэвшлийн санаачилгад ээлтэй тогтолцоог хөгжүүлнэ.
- 4.1.3.12. Бүсүүдийн тэргүүлэх чиглэл, онцлог, нөөц, байршлын давуу талд тулгуурлан эдийн засгийн тусгай бүсийг байгуулж, одоо байгаа татварын хөнгөлөлт бүхий чөлөөт бүсүүдийг бүрэн ашиглалтад оруулна.
- 4.1.3.13. Чөлөөт бүсүүдийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө, хэсэгчилсэн болон нарийвчилсан төлөвлөгөөнүүдэд тодотгол хийж, дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын ажлыг үе шаттайгаар хийж, чөлөөт бүсийн хууль, эрх зүйн орчинг шинэчлэж, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг дэмжиж ажиллана.

4.1.4. Банк, санхүү, даатгалын салбарын реформ

- 4.1.4.1. Даатгалын салбарыг зах зээлийн зарчимд тулгуурлан хөгжүүлж, эрх зүйн реформыг хийнэ.
- 4.1.4.2. Татвар төлөгчдийн төрийн бус байгууллагыг үүсгэн бэхжүүлж, үндэсний хэмжээнд татвар төлөгчдийн олон нийтийн хяналтын тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- 4.1.4.3. Ипотекийн зээлийн төрлийг нэмэгдүүлж, ипотекийн зээлийн хүүг уян хатан тогтоож, орон сууцжуулах бодлогыг хэрэгжүүлнэ.
- 4.1.4.4. Санхүү, даатгал, хөрөнгийн зах зээлийн хууль эрх зүйн орчныг олон улсын жишигт нийцүүлэн шинэчилж, салбарын реформыг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх замаар зээлийн хүүг бууруулна. ~~Энэ хүрээнд гадаадын хөрөнгө оруулалттай банкны үйл ажиллагааг эхлүүлж, Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлд олон улсын зах зээлээс хөрөнгө оруулалт татах хатуу, зөөлөн дэд бүтцийг нэвтрүүлэх бодлого баримтална.~~
- 4.1.4.5. Ажлын байрыг нэмэгдүүлэх чиглэлд бичил, жижиг, дунд, бизнес эрхлэгчдэд таатай нөхцөлөөр санал болгох санхүүгийн бүтээгдэхүүнийг дэмжинэ. Тогтвортой ажлын байрыг шинээр бий болгосон жижиг, дунд, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч нарыг төрийн бодлогоор дэмжинэ.
- 4.1.4.6. Санхүүгийн зах зээлд банкнаас бусад салбарын эзлэх хувийг нэмэгдүүлнэ.
- 4.1.4.7. Банкны реформыг үргэлжлүүлж, хувьцаа эзэмшигчдийн тоог нэмэгдүүлснээр банкны хөрөнгө оруулалт, өөрийн хөрөнгийг нэмэгдүүлнэ.
- 4.1.4.8. Иргэд аж, ахуйн нэгжүүдэд учирч болзошгүй санхүүгийн эрсдэлийг бууруулах, даатгалын салбарын хүртээмжийг нэмэгдүүлэх хүрээнд даатгалын салбарт технологид суурилсан шинэ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг нэвтрүүлэх хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 4.1.4.9. Амьдралын даатгал, дотоодын давхар даатгал, хамтын даатгалыг хөгжүүлэх хууль, эрх зүйн орчныг шинэчлэн сайжруулна.
- 4.1.4.10. Хөрөнгийн зах зээлд мэргэжлийн оролцогчдын хүрээг тэлэх бодлого хэрэгжүүлж, гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг татах татварын таатай орчин бүрдүүлэх бодлого баримтална.
- 4.1.4.11. Нийгмийн даатгалын сангийн чөлөөт үлдэгдэл, тэтгэврийн нөөц сан, хувийн нэмэлт тэтгэврийн сангийн хөрөнгийн тодорхой хэсгийг эрх бүхий мэргэжлийн байгууллагын менежментээр хөрөнгийн зах зээлд хөрөнгө оруулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 4.1.4.12. Үндэсний баялгийн сангийн “Ирээдүйн өв сан”-ийн эх үүсвэрийн тодорхой хэсгийг эдийн засгийг төрөлжүүлэх стратегийн салбарт банкны шаардлага хангасан хөрөнгө оруулалтын төслүүдийг “Эксим банк” байгуулах замаар дэмжинэ.
- 4.1.4.13. Төрийн зохицуулалттай салбарууд болох эрчим хүч, дулаан, усны салбарын үнийг зах зээлийн горимд шилжүүлж чөлөөлнө.
- 4.1.4.14. Хөрөнгө оруулагчдыг хамгаалах, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоно.
- 4.1.4.15. Олон улсын Хөгжлийн болон хөрөнгө оруулалтын банк зэрэг институтийн хөрөнгө оруулагчид шинэ банк болон хөрөнгийн зах зээлд хөрөнгө оруулах боломж бүрдүүлнэ.
- 4.1.4.16. Олон улсын цахим төлбөрийн системүүдийг нэвтрүүлж, төлбөр тооцоог саадгүй хүлээн авах боломжийг бүрдүүлэн цахим худалдааг дэмжинэ.
- 4.1.4.17. Хөгжлийн банкны үйл ажиллагааг Экспортын банк болгон өргөжүүлж, засаглалыг сайжруулна.

- 4.1.4.18. Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн байгууллагуудын системийн цогц шинэчлэлийг хэрэгжүүлж, олон улсын стандарт бүхий нэгдсэн шийдлийг зах зээлд нэвтрүүлнэ

4.2. ХҮРТЭЭМЖТЭЙ ЭДИЙН ЗАСАГ

4.2.1. Татвар, нийгмийн даатгалын реформ

- 4.2.1.1. Эдийн засгийг төрөлжүүлж, экспортыг нэмэгдүүлэх зорилгоор бүсийн тэргүүлэх чиглэлд нийцсэн томоохон төсөл, арга хэмжээ, хөрөнгө оруулалт, боловсруулах үйлдвэрлэлийг дэмжиж, татварын суурь тогтолцооны тогтвортой байдлыг хангах зарчим баримтална.
- 4.2.1.2. Бизнесийн үйл ажиллагааны салбаруудад чиглэсэн татварын дэмжлэгийг оновчтой, хүртээмжтэй болгож, жижиг, дунд болон гарааны бизнес эрхлэгчдийн татварын орчныг сайжруулна.
- 4.2.1.3. Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжиж, дундаж давхаргыг нэмэгдүүлэх зорилгоор бага, дунд орлоготой иргэдийн татварын ачааллыг бууруулах бодлого баримтална.
- 4.2.1.4. Олон улсад хэрэгжиж буй татварын шинэлэг зарчмыг дотоодын хууль эрх зүйн орчинд үе шаттайгаар суурьшуулах, татварын орчныг олон улсын стандартад үе шаттайгаар нийцүүлнэ.
- 4.2.1.5. Нийгмийн даатгалын тогтолцооны шинэчлэлийг үргэлжлүүлэн иргэн, аж ахуйн нэгжид санхүүгийн дарамт нэмэхгүйгээр ажил олгогч, даатгуулагчид харилцан өгөөжтэй байх эрх зүйн зохицуулалтыг нэвтрүүлнэ.
- 4.2.1.6. Татварын үндсэн хувь хэмжээ, татварын суурийг багасгах, ашиг шилжүүлэхийн эсрэг зохицуулалт, татварын ил тод байдлыг хангах, мэдээлэл солилцооны олон улсын стандарт, цахим төлбөрийн баримт, буцаан олголт, татварын бүртгэл, мэдээллийн сан зэрэг Монгол Улсын татварын тогтолцооны суурь асуудлуудыг тогтвортой хадгалж, хөрөнгө, оруулалт, бизнесийн орчинд татварын бодлого өөрчлөгдөх сөрөг хүлээлт, ойлгомжгүй байдлыг арилгана.
- 4.2.1.7. Байгаль орчинд ээлтэй, ногоон худалдан авалт бүхий хүлэмжийн хийг бууруулахад чиглэсэн үйл ажиллагааг дэмжихэд чиглэсэн татварын бодлого хэрэгжүүлнэ.
- 4.2.1.8. Ажил гүйцэтгэх, хөлсөөр ажиллах гэрээгээр тохирсон хөдөлмөрийн хөлсөнд нийгмийн даатгалын шимтгэл ногдуулахдаа уян хатан, хөнгөлөлттэй байх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.
- 4.2.1.9. Хувь хүний орлогын хялбар, зардал чирэгдэл багатай, ойлгомжтой, үр дүнтэй, хүний хамаарал багатай, цахим татварын тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- 4.2.1.10. Эдийн засгийн тэргүүлэх салбарын бүтээмжийг нэмэгдүүлэх—боловсруулах үйлдвэрийг дэмжих зорилгоор тоног төхөөрөмжийн импортыг дэмжих татварын таатай орчин бүрдүүлнэ

4.2.2. Боомтын сэргэлт

- 4.2.2.1. Боомтын шинэчлэлийг үргэлжлүүлж, ачаа тээврийн бүртгэл, гаалийн хяналт шалгалтыг автоматжуулж, рентген, камер, автомат хаалга, автомат жин, шинжилгээний төхөөрөмжийг суурилуулан боомтын “Ухаалаг гарц”-ыг бүрэн ашиглалтад оруулна.
- 4.2.2.2. Хил дамнасан төмөр зам, төмөр замын сүлжээг өргөтгөх, хилийн боомтуудыг хатуу хучилттай авто замаар холбох, боомтуудын нэвтрүүлэх хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх ачаа тээврийн терминалуудыг байгуулах төслүүдийг хэрэгжүүлснээр бүх төрлийн тээврийн уул уурхайн экспортын бүтээгдэхүүний тээвэрлэлтийг 100.0 сая тоннд хүргэнэ.
- 4.2.2.3. Идэвхтэй ажиллагаатай боомтын тоог нэмэгдүүлж, ажлын цагийг уртасган, зарим боомтын тээвэрлэлтийг 24 цагийн горимд шилжүүлнэ.
- 4.2.2.4. Хилийн боомтыг хатуу хучилттай авто замаар холбох ажлыг үргэлжлүүлнэ.
- 4.2.2.5. Хил дамнасан төмөр замуудыг барьж хөрш орны төмөр замтай дөрвөн гарцаар холбоно.

4.2.3. Тээвэр логистик

- 4.2.3.1. Монгол Улсын зам, тээврийн салбарын нэгдсэн бодлогыг хэрэгжүүлэх Тээврийн ерөнхий хууль, зам тээврийн салбарын стратеги төлөвлөлтийг далайд гарцгүй орны онцлог болон бүсчилсэн хөгжлийн төлөвлөлттэй нийцүүлэн боловсруулж, үндэсний тээвэр логистикийн нэгдсэн тогтолцоог хөгжүүлнэ.
- 4.2.3.2. Зам, тээврийн салбарт дэвшилтэт техник технологи, инновац, дижитал шилжилтийг нэвтрүүлж, тээвэрлэлтийн аюулгүй, найдвартай байдлыг хангасан тээврийн мэдээллийн нэгдсэн цахим систем хөгжүүлнэ.
- 4.2.3.3. Ханги-Номгон-Хөшигийн хөндий-Сүхбаатар чиглэлийн хоёр дахь төмөр зам, Арцсуурь-Нарийнсухайт-Шивээхүрэн, Чойбалсан-Бичигт чиглэлийн босоо тэнхлэгийн төмөр замууд, Улаанбаатар-Шинэ Хархорум хот чиглэлийн ачаа, зорчигч тээврийн 1 зэрэглэлийн төмөр зам болон төмөр замын сүлжээг өргөтгөх хүрээнд 3200 км орчим төмөр замын бүтээн байгуулалтыг эхлүүлнэ.
- 4.2.3.4. Бүсүүдийн хөгжлийг дэмжих, олон улсын авто замын шинэ коридор байгуулах, хилийн боомтууд болон аймгийн төв, сумдыг холбосон “Шинэ сэргэлтийн таван тойрог” авто замын төсөл хэрэгжүүлж, олон улсын, улсын болон орон нутгийн чанартай хатуу хучилттай авто замын сүлжээг 2,462 км-ээр нэмнэ.
- 4.2.3.5. Аялал жуулчлалын бүс нутгуудад тээврийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх хүрээнд аялал жуулчлалын гол замуудыг хатуу хучилттай авто замаар холбоно.
- 4.2.3.6. Орон нутгийн нисэх буудлуудыг 4С, 4D ангиллын шаардлагад нийцүүлэн өргөтгөх, хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх ажлыг төр, хувийн хэвшлийн түншлэл болон гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтыг татах замаар хэрэгжүүлж, олон улсын нислэг үйлдэх нөхцөлийг бүрдүүлнэ. Ерөнхий зориулалтын нислэгийн дэд бүтцийг байгуулах ажлыг үргэлжлүүлнэ.
- 4.2.3.7. Авто замын засвар арчлалтын тогтолцоо, авто замын засвар арчлалтын компаниудыг үйл ажиллагааг зах зээлийн зарчимд нийцүүлэн шинэчилж, засвар арчлалтад шаардагдах хөрөнгийг төвлөрүүлэх үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох замаар авто, замын сүлжээний ашиглалтын бэлэн байдлыг хангаж, авто замын засвар арчлалтад шаардагдах хөрөнгийн эх үүсвэрийг нэмэгдүүлнэ.
- 4.2.3.8. Шуудан хүргэлтийн тогтолцоог олон улсын түвшинд хүргэж, хүргэлтийн үйлчилгээнд ухаалаг технологи нэвтрүүлнэ.
- 4.2.3.9. Төмөр замын тээврийн үнэ, тарифыг зах зээлийн зарчимд нийцсэн, шударга, үр ашигтай болгох бодлогыг баримтална.
- 4.2.3.10. Агаарын тээврийг либералчлалыг үргэлжлүүлж, үндэсний агаарын тээвэрлэгчдийн өрсөлдөх чадварыг татварын бодлогоор дэмжих замаар тийзийн үнийг бууруулж, нислэгийн тоо, давтамжийг нэмэгдүүлж, зорчигч, ачаа тээврийн хэмжээг өсгөнө.
- 4.2.3.11. Арцсуурь-Нарийнсухайт-Шивээхүрэн, Чойбалсан-Бичигт чиглэлийн төмөр зам, Дорноговь аймгийн Замын-Үүд-Сэлэнгэ аймгийн Алтанбулаг чиглэлийн авто замыг 4 эгнээ болгон өргөтгөн шинэчлэх, Хөшигийн хөндий-Чойр-Замын-Үүд чиглэлийн 2 эгнээ тусгай зориулалтын авто зам, Улаанбаатар-Лүн чиглэлийн 6 эгнээ авто зам барих томоохон төслүүдийг эхлүүлж, Чойр-Мандалговь-Арвайхээр чиглэлийн автозамыг бүрэн ашиглалтад оруулна.
- 4.2.3.12. Улаанбаатар – Мандалговь – Даланзадгад чиглэлийн автозамыг олон улсын стандартад нийцсэн 4 эгнээ болгож, ТЭЗҮ, зураг төсөв боловсруулна.

4.2.4. Эрчим хүчний салбарын өсөлт, либералчлал

- 4.2.4.1. Эрчим хүчний салбарыг чөлөөт зах зээлийн зарчимд шилжүүлж, тарифын үнэ чөлөөлөлтийг бүрэн хэрэгжүүлж, ашгийн зохих түвшинг хангахуйцаар шинэчлэн тогтоож, цаашид тогтмол индексжүүлэх механизмыг нэвтрүүлж, хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг татах чадвартай салбар болгон хөгжүүлнэ.
- 4.2.4.2. Өрсөлдөх чадвар бүхий сэргээгдэх эрчим хүчний бүтээн байгуулалтыг хууль, эрх зүйн орчноор дэмжиж, олон улсын зах зээлийн горимын дагуу сэргээгдэх эрчим хүч экспортлох эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, холбох дэд бүтцийг байгуулна.

- 4.2.4.3. Салбарын эрх зүйн орчинг шинэчлэн, Эрчим хүчний тухай, Сэргээгдэх эрчим хүчний тухай, Эрчим хүч хэмнэлтийн тухай хуулиуд болон холбогдох дүрэм журам, эрх зүйн актуудад зохих өөрчлөлтийг оруулна.
- 4.2.4.4. Утаа багатай түлшний стандартыг дунд хугацаанд тогтоон мөрдүүлж, шахмал түлшний зах зээлийг либералчилж үнийг чөлөөлнө.
- 4.2.4.5. Урсгал зардал өндөртэй нийгмийн үйлчилгээний байгууллагуудыг эрчим хүчний хэмнэлттэй технологи руу шилжүүлнэ.
- 4.2.4.6. Хөрш орныхоо эрчим хүчний системтэй зэрэгцэн ажиллахад шаардлагатай холболт, хөрөнгө оруулалт, дэд бүтэц буюу эрх зүйн орчныг бий болгоно.
- 4.2.4.7. Иргэн, аж ахуйн нэгж сэргээгдэх эрчим хүчийг жижиг, дунд төхөөрөмжөөр үйлдвэрлэж хэрэглэх, хэрэгцээнээс давсан хэсгийг нэгдсэн сүлжээнд нийлүүлэх, худалдах боломжоор хангана.
- 4.2.4.8. Цахилгаан, дулааны эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэн, өсөн нэмэгдэж буй хэрэгцээг дотоодоос хангах нөхцөлийг бүрдүүлж, улс орны эдийн засгийн өсөлтийг дэмжинэ.
- 4.2.4.9. Дулаан дамжуулалтын сүлжээний хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
- 4.2.4.10. Дэд станц, шугам сүлжээнүүд дээр шаардлагатай хөрөнгө оруулалт хийж, ухаалаг удирдлагын систем нэвтрүүлж, шугамуудын алдагдлыг бууруулна.
- 4.2.4.11. Цахилгаан дамжуулалтын сүлжээний хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
- 4.2.4.12. Монгол Улсын цахилгаан дамжуулах агаарын шугамыг ялгаатай эх үүсвэрүүдэд холбож, цахилгаан тасалдах эрсдэлийг бууруулна.
- 4.2.4.13. Сэргээгдэх эрчим хүчний мега төслүүдийг хэрэгжүүлж, эрчим хүчний экспортлогч орон болно.
- 4.2.4.14. Сэргээгдэх эрчим хүчний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, үйлдвэрлэлийн өртөг, хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулан, ногоон хөгжлийн бодлогыг дэмжинэ.
  - Нар, салхины нөөцийн давхцалын бүсийг түшиглэн нарны эрчим хүчний 200 МВт, салхины эрчим хүчний 300 МВт, цэнэг хураагуурын 300 МВт хүчин чадлыг хувийн хэвшил, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтаар бий болгоно.
  - Клинтек 250 МВт салхин цахилгаан станц барина.
  - Гриин энержи 2640 МВт цахилгаан станц барина.
  - Нүүрсний давхаргын метан хийг ашиглах болон цэнхэр, ногоон устөрөгчийн төслийг бодлогоор дэмжинэ.
- 4.2.4.15. Ураны нөөцийг түшиглэн атомын цахилгаан станц барих бодлого хэрэгжүүлж, суурь судалгааг хийнэ.
- 4.2.4.16. Газрын дунд гүн болон хөрсний дулаан хангамжийн төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 4.2.4.17. Нарны дулааны станц бүхий хэсэгчилсэн дулаан хангамжийн жишиг төслийг эхлүүлнэ.
- 4.2.4.18. Цахилгаан машин цэнэглэхэд шаардлагатай эрчим хүчний оновчтой тогтолцоог бүрдүүлэхэд бодлогын дэмжлэг үзүүлнэ.
- 4.2.4.19. Өндөр түрэлтийн болон ус хуримтлуурт усан цахилгаан станцын төслүүдийн суурь судалгааны ажлыг хийнэ.
- 4.2.4.20. Шинээр барьж байгуулах нар, салхины эх үүсвэрийн төслүүдтэй уялдуулан 200 МВт-аас дээш хүчин чадалтай горим тохируулгын батарей хуримтлуурын системүүдийг барьж байгуулна.
- 4.2.4.21. -Хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжих ус хуримтлуурт усан цахилгаан станц болон дотоодын урсгалтай голуудад усан цахилгаан станц барих төслүүдэд дэмжлэг үзүүлнэ.
- 4.2.4.22. Хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтаар системийн суурь горимд ажиллах нүүрсний хийн 300 МВт дулааны цахилгаан станцын төсөлд дэмжлэг үзүүлж, хэрэгжүүлнэ.
- 4.2.4.23. Эрчим хүчний аюулгүй байдал, чухал ашигт малтмалын салбарт Монгол Улсын байр суурь, оролцоо болон хамтран ажиллах хоёр болон гурван талт механизмыг хөгжүүлнэ.
- 4.2.4.24. Төвлөрсөн дулаан хангамжийн системгүй аймгийн төвүүдийн дулааны станцыг барина.

- 4.2.4.25. Өрсөлдөөнт сонгон шалгаруулалтаар салхины 300 МВт хүртэл, нарны 200 МВт хүртэл цахилгаан станцын төслүүдийг тархмал хэлбэрээр, хувийн хөрөнгө оруулалтаар үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ.
- 4.2.4.26. Эрчим хүчний хэмнэлтийн бодлогыг эрчимжүүлэн хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгож, эрчим хүчний хэрэглээний хамгийн бага гүйцэтгэлийн стандарт, урамшууллын тогтолцоог нэвтрүүлнэ.

4.2.5. Шинэ хоршоо хөдөлгөөн, шинэ сэргэлт

- 4.2.5.1. Шинэ хоршоо хөдөлгөөнийг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлж, Монгол Улсын хөдөө аж ахуйн салбарын онцлогтой уялдуулан олон улсын жишигт нийцсэн хоршооны нэгдсэн стратеги, бодлогыг боловсруулж хэрэгжүүлэх, малчид, хоршоологчдын залгамж халааг бэлтгэх хүний нөөцийн бодлого хэрэгжүүлэх, малчдын амь нас, эрүүл мэндийн даатгалын тогтолцоог нэвтрүүлж амьдралын чанарыг дээшлүүлсэн байна.
- 4.2.5.2. Хөдөө аж ахуйн гол нэр төрлийн хүнсний хэрэгцээг дотооддоо бүрэн хангаж, түүхий эд боловсруулалтаас нэмүү өртөг шингэсэн, олон улсын стандартад нийцсэн эцсийн бүтээгдэхүүн хүртэл бүх оролцогч талуудыг холбосон кластерын платформыг хөгжүүлж, экспортод гаргах чиглэл баримтална.
- 4.2.5.3. “Хүнсний хангамж аюулгүй байдал” үндэсний хөдөлгөөний хүрээнд гол нэрийн хүнсний нэрийн бүтээгдэхүүний хэрэгцээг дотоодын үйлдвэрлэлээр хангаж, экспортыг нэмнэгдүүлэхэд эрх зүйн орчныг сайжруулж, санхүүжилтын механизмыг бий болгоно.
- 4.2.5.4. Хоршоололд суурилсан хагас эрчимжсэн мал аж ахуйг дэмжих хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр, хамтын хариуцлагын 3-5 жилийн хугацаатай хөнгөлөлттэй зээл олгох хөтөлбөрийг үргэлжлүүлнэ.
- 4.2.5.5. Малын түүхий эдэд анхан шатны боловсруулалт хийх сум дундын хоршооллыг бүсчлэн байгуулж, мах, сүү, арьс шир боловсруулах цех байгуулж, ажлын байрыг сум бүрд нэмэгдүүлэх, бодлого баримтална.
- 4.2.5.6. Шинэ ховд үйлдвэрлэл, технологийн парк байгуулах төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 4.2.5.7. Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүнийг жилийн дөрвөн улиралд бэлтгэн нийлүүлэх, хадгалах нэгдсэн тогтолцоог шинэчлэн байгуулах хувийн хэвшлийг дэмжиж, дөрвөн улирлын хүлэмж, агуулах, зоорийн аж ахуйг хөгжүүлнэ.
- 4.2.5.8. Малчдад өвөлжөө, хаваржааны газрыг урт хугацаатай эзэмших, ашиглах, тэжээлийн ургамал тариалах боломжийг олгох эрх зүйн орчныг бий болгоно.
- 4.2.5.9. Малын тэжээлийн үйлдвэрийг бүсчлэн байгуулах бодлого баримталж, өвс тэжээлийн нөөцийг нэмэгдүүлэх хүрээнд хувийн хэвшилтэй хамтран ажиллана.
- 4.2.5.10. Байгаль, цаг уурын эрсдлээс хамгаалах даатгалын тогтолцооны цар хүрээг өргөжүүлнэ.
- 4.2.5.11. Хөдөө аж ахуйн салбарт дэвшилтэт болон шинэ технологи, бүтээгдэхүүн нэвтрүүлж, технологийн шинэчлэлийг эрчимжүүлэхийг тгааль, татвар, зээлийн бодлогоор дэмжинэ.
- 4.2.5.12. Мал эмнэлгийн лабораторийн чадавхыг сайжруулж олон улсын стандартын шаардлагын дагуу итгэмжлэх, мал, амьтны гоц халдварт өвчний вакциныг олон улсын стандартад нийцүүлэн дотоодод үйлдвэрлэн, малын эрүүл мэндийг хамгаалах цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлж, малын халдварт өвчний гаралтыг бууруулна.
- 4.2.5.13. Нийт мал сүрэгт өндөр ашиг шимт малын эзлэх хувийг нэмэгдүүлж, малын генийн санг хамгаалах, биотехнологийн ололтыг нэвтрүүлнэ.
- 4.2.5.14. Малын чанар, үүлдэр сайжруулах судалгаа, шинжилгээг хувийн хэвшлийн байгууллагуудын зах зээлийн шаардлагатай уялдуулан, бизнесийн зарчмаар хөгжүүлэх тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- 4.2.5.15. Орон нутгийн онцлогт тохирсон үржлийн цөм сүрэг бий болгох ажлыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, хүртээмжтэй зохион байгуулж, үржлийн аж ахуйг бүсүүдэд байгуулахыг дэмжинэ.

- 4.2.5.16. Улаан буудайн урамшуулал зэрэг арга хэмжээг үргэлжлүүлэн "Атар IV" аяныг хэрэгжүүлж газар тариалангийн нийт эргэлтийн талбайн ашиглалт, үр дүнг сайжруулна.
- 4.2.5.17. Мал аж ахуйн гаралтай түүхий эдийг хагас болон гүн боловсруулах, инновац, технологи шингэсэн "Цагаан алт" хөнгөн үйлдвэрийн цогцолборуудыг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд байгуулна.
- 4.2.5.18. Малын гаралтай дайвар бүтээгдэхүүнийг хаягдалгүй боловсруулж, уургийн агууламж өндөртэй түүхий эд бэлтгэх, эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх чиглэлд хөрөнгө оруулалтыг дэмжинэ.
- 4.2.5.19. Махны үйлдвэр, хорио цээрийн бүс бүхий цогцолбор байгуулах төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 4.2.5.20. Мах, махан бүтээгдэхүүний экспортын хөтөлбөр – 6 бүсэд "өвчнөөр тайван бүс"-компартмент аж ахуйг бий болгоход дэмжлэг үзүүлэх замаар мах, махан бүтээгдэхүүний хорио цээрийн дэлхийн стандартыг хангасан "Монгол мах" брэнд экспортлогч улс болно.
- 4.2.5.21. Хөрс, цаг уурын онцлогт тохирсон дотоодын баталгаат сортын үрийн хангамж, тэжээлийн тариалалт, үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлж, үр тарианы экспортын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.
- 4.2.5.22. Хөдөө аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүний эрүүл ахуй, хорио цээрийн олон улсын стандартыг нутагшуулах, итгэмжлэгдсэн тохирлын үнэлгээний үр дүнг харилцан хүлээн зөвшөөрөх замаар гадаад худалдааны хориг, хязгаарлалтыг арилгаж, сүү, цагаан идээ, мах, ноолуур, арьс ширийг дотоод, гадаадын зах зээлд өндөр үнээр борлуулах боломжийг бүрдүүлнэ
- 4.2.5.23. Хөдөө аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүний үнийг чөлөөлнө.
- 4.2.5.24. Хөдөө аж ахуйн биржийн үйл ажиллагааг хувийн хэвшилд нээлттэй болгох эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, олон талт, өрсөлдөөнт хэлбэрт шилжүүлнэ.

4.2.6. Уул уурхайн бүс экспорт

- 4.2.6.1. Тогтвортой мал аж ахуйг хөгжүүлэх чиглэлд арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ.
- 4.2.6.2. Мах, ноос ноолуур, арьс ширний салбарт нэмүү өртөг бий болгох, боловсруулалтын шатыг ахиулахыг дэмжинэ.
- 4.2.6.3. Хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн салбарын мэргэжилтэн, хүний нөөцийг бэлтгэхийг дэмжинэ.
- 4.2.6.4. Мах, ноос ноолуур, арьс ширний салбарын ашиг сонирхлыг төлөөлөн хамгаалах, салбарын хөгжлийг дэмжих, худалдааг хөнгөвчлөх үүрэг бүхий салбар зөвлөлийг олон улсын сайн туршлагад үндэслэн байгуулна.
- 4.2.6.5. Уул уурхайн бус салбарт Засгийн газар хоорондын худалдааны гэрээ, хэлэлцээрийн хэрэгжилтийг дүгнэх, шаардлагатай бол нэмэлт өөрчлөлт оруулах, шинэчлэн байгуулах арга хэмжээ авна.
- 4.2.6.6. Махны экспортын квотыг хүчингүй болгох, чөлөөлөх арга хэмжээ авч ажиллана.
- 4.2.6.7. Мах, махан бүтээгдэхүүний худалдаа, үйлдвэрлэлийн үйл явцад техникийн зохицуулалтыг мөрдүүлж, хэрэгжилтэд хяналт тавина.
- 4.2.6.8. Малын эмч, мэргэжилтний хүртээмжийг дээшлүүлнэ.
- 4.2.6.9. Малын эмч, байцаагчдыг чадавхжуулах арга хэмжээг тогтмол авч хэрэгжүүлнэ.
- 4.2.6.10. Мал эмнэлгийн ерөнхий газрын хяналт, шалгалтын журмыг боловсронгуй болгож олон улсын стандартад нийцүүлнэ.
- 4.2.6.11. Малын өвчний хяналтын үндэсний стратегийг хянан шинэчилж Дэлхийн мал, амьтны эрүүл мэндийн байгууллагад хүргүүлнэ.
- 4.2.6.12. Монгол Улс малын зарим төрлийн өвчнөөс ангид, эрүүл бүс болохыг Дэлхийн мал, амьтны эрүүл мэндийн байгууллагаар дамжуулан олон улсад зарлан мэдээлэл арга хэмжээ авна.
- 4.2.6.13. Мах, махан бүтээгдэхүүний дотоодын болон олон улсын стандартад нийцэх байдалд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор төрийн болон хувийн хэвшлийн хүнсний шинжилгээний лабораториудыг шинэчлэхийг дэмжинэ.
- 4.2.6.14. Мах болон дайвар бүтээгдэхүүний үндэсний стандартыг олон улсын стандартад нийцүүлэх арга хэмжээ авна.

- 4.2.6.15. Малын өвчингүй, хамгаалагдсан аж ахуйг Дэлхийн мал, амьтны эрүүл мэндийн байгууллагын удирдамжийн дагуу байгуулахыг дэмжинэ.
- 4.2.6.16. Малчдыг худалдан авагчидтай холбох, мах, махан бүтээгдэхүүний худалдаа хийх цахим платформыг хөгжүүлнэ.
- 4.2.6.17. Мал, аж ахуйн бүс нутгуудад орон нутгийн малын дуудлага худалдааг дэмжин хөгжүүлнэ.
- 4.2.6.18. Орон нутагт хэрэглээний ус, механик аргаар өвчих, арьс хуулах төхөөрөмж бүхий нядалгааны байгууламж байгуулахыг дэмжинэ.
- 4.2.6.19. Стандартын шаардлагад нийцсэн түүхий эд, бараа бүтээгдэхүүн тээвэрлэх тогтолцоог бий болгоход анхаарна.
- 4.2.6.20. Боловсруулах үйлдвэрлэлийн түвшинд чанарыг дээшлүүлэх, салбарын хэмжээнд тогтвортой технологи нэвтрүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.
- 4.2.6.21. Арьс ширний үйлдвэрийн бүсүүдэд дундын хаягдал ус цэвэрлэх байгууламж байгуулна.
- 4.2.6.22. Ноос ноолуур, арьс ширний салбарт кластер бий болох, хөгжүүлэх үйл явцыг дэмжинэ.
- 4.2.6.23. Үндэсний бараа, бүтээгдэхүүнийг гадаад зах зээлд таниулах зорилготой үзэсгэлэн яармаг, бизнес уулзалтуудыг зохион байгуулна.
- 4.2.6.24. Худалдааг хөнгөвчлөх багц арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.
- 4.2.6.25. Гадаад худалдааны томоохон түнш орнуудтай эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр, чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийг байгуулна.
- 4.2.6.26. Гадаад зах зээлд гарах бүтээгдэхүүн хөгжүүлэлттэй холбоотойгоор хувийн хэвшлийн зүгээс хэрэгжүүлэх судалгаа, хөгжлийн ажилд дэмжлэг үзүүлнэ.

4.2.7. Дөрвөн улирлын аялал жуулчлал

- 4.2.7.1. "Go Mongolia" арга хэмжээг үргэлжлүүлж, гадаад жуулчдын тоог жилд 2 саяд хүргэнэ.
- 4.2.7.2. Монгол Улсын гадаад сурталчилгаа, маркетингийн үйл ажиллагааг эрчимжүүлэн аялал жуулчлалын томоохон парк, цогцолборыг бүсчилсэн хөгжлийн хүрээнд байгуулж, шашин, соёл, спорт, адал явдалт аялал зэрэг дөрвөн улирлын аялал жуулчлалыг хөгжүүлэн аялал жуулчлалын салбарыг эдийн засгийн тогтвортой хөгжлийн салбар болгон хөгжүүлнэ.
- 4.2.7.3. Монгол орны онцлог, өв уламжлалыг олон улсын экспо, маркетинг, зар сурталчилгаа зэрэг олон төрлийн үйл ажиллагаа, арга хэрэгслээр дамжуулан дэлхийд сурталчилна.
- 4.2.7.4. Аялал жуулчлалын салбарын стандарт, үйлчилгээний чанар, визний шаардлагыг хөнгөвчлөн тогтвортой аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх бодлого хэрэгжүүлнэ.
- 4.2.7.5. Түүх, соёл, байгалийн үзэсгэлэнт газрын нөөц, археологи, палеонтологийн нөөцөд тулгуурласан аялал жуулчлалын чөлөөт бүс байгуулж, жуулчдын нэвтрэх урсгалыг нэмэгдүүлнэ.
- 4.2.7.6. Аялал жуулчлалын бүс дэх хоршоо, нөхөрлөлийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг худалдааны сувгуудаар дэмжих бодлого баримтална.
- 4.2.7.7. Хил орчмын аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ.
- 4.2.7.8. Аялал жуулчлалын гол зам дагуу амрах өртөө, түр отоглох цэг, зорин очих газруудад ариун цэврийн байгууламж бүхий түр буудаллах цэг, үйлчилгээний цогцолбор байгуулна.
- 4.2.7.9. Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг хөгжүүлж орон нутагт орох орлогын эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэн, үйлчилгээний стандартуудыг олон улсын жишигт нийцүүлэн мөрдүүлж, аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх орчин нөхцөлийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд байгуулна.
- 4.2.7.10. Монголын нүүдлийн соёл, орон нутгийн онцлогт тохирсон брэнд бүтээлдэгдэхүүн, үйлчилгээний нэр төрөл, чанар, дизайныг сайжруулан, хөгжүүлж, орон нутагт орох, орлогын эх үүсвэрийг нэмэгдүүлнэ.
- 4.2.7.11. Аялал жуулчлалын дэд бүтцийн чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх хөрөнгө оруулалтыг дэмжинэ.
- 4.2.7.12. Өвлийн саруудад зохион байгуулдаг арга хэмжээний тоог нэмэгдүүлнэ.

- 4.2.7.13. Бүсчилсэн хөгжлийн бодлогод тулгуурлан соёлын орон зай, хүртээмжийг нэмэгдүүлж, өөрийн орны иргэд, гадаадын жуулчдад үзүүлэх, борлуулах нөөцтэй болно.
- 4.2.7.14. Түүх, соёл, байгалийн үзэсгэлэнт газрын нөөц, археологи, палеонтологийн нөөцөд тулгуурласан аялал жуулчлалын чөлөөт бүс байгуулна.
- 4.2.7.15. Говийн бүсийн марс гарагт төсөөтэй онцлогийг шинжлэх ухаан, инновац шингэсэн технологиор баяжуулж байгаль орчинд ээлтэй дөрвөн улирлын тусгай сонирхлын аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх хөтөлбөр баталж, хэрэгжүүлнэ.

4.2.8. Соёл

Соёлын өв

- 4.2.8.1. Үндэсний соёлын өвийн баялаг байдлыг олон талт агуулгаар баяжуулж, дэлхий дахинд сурталчлан таниулах замаар монгол орны соёлын орон зайн үнэ цэнт байдлыг өсгөнө.
- 4.2.8.2. Төр-иргэний хамтын ажиллагааны түншлэлд үндэслэн соёлын өвийн эх төрх, бүрэн бүтэн байдал, оршин тогтнох чадварыг хамгаалан хөгжүүлж, эдийн засаг, нийгмийн үр өгөөжийг дээшлүүлнэ.
- 4.2.8.3. Үндэсний түүхэн болон уран барилгын дурсгалуудыг сэргээн шинэчилж, хамгаалан ирээдүйн үнэ цэнийг бий болгох “Соёлын өвийг сэргээн засварлах хөтөлбөр” хэрэгжүүлнэ.
- 4.2.8.4. Соёлын биет болон биет бус өвийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулахад хатуу, зөөлөн дэд бүтэц, эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 4.2.8.5. Төв Азийн нүүдэлчдийн соёлын их наадмыг ЮНЕСКО-той хамтран зохион байгуулна.
- 4.2.8.6. Гандантэгчэнлин хийд орчмын орон зайг “Далх, Тасганы дэнжийн Үндэсний соёлын өвийн дурсгалт газар” концепцоор хөгжүүлж “Буддын шашны соёлын өвийн цогцолбор” болгоно.
- 4.2.8.7. Богд хааны ордон музейн орчмыг VIII Богд Жавзандамба хутагтын амьдарч ирсэн түүх, соёлд тулгуурлан төрөлжүүлэн хөгжүүлнэ.
- 4.2.8.8. “Кино үйлдвэр” орчмыг “Монгол киноны түүх соёл”-д тулгуурлан төрөлжүүлэн хөгжүүлнэ.
- 4.2.8.9. Монгол үндэстний бахархал, өв соёл, нүүдлийн соёлыг дэлхийн дэвшилтэд технологитой хослуулан дэлхийд хөгжлийн хандлагатай хөл нийлүүлэх бодлого баримтлан түүх, орчин цагийг хослуулах замаар шинэ үеийн монгол бахархал бий болгоно.

Соёл, урлаг

- 4.2.8.10. Үндэсний өв уламжлал, түүх уран зохиол, нүүдлийн ахуй соёлыг шингээсэн хөтөлбөр, уран бүтээл, дижитал контент бүтээгчдийг дэмжиж, соёлын боловсролтой, эерэг хандлагатай, бүтээлч иргэдийг төлөвшүүлэх “Бүх нийтийн соёлын боловсрол-II” арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.
- 4.2.8.11. Урлагийн бүтээлээр дамжуулан нүүдлийн соёл иргэншилт язгуур урлагийг хадгалан, хамгаалж, хүн төрөлхтний соёлын ололттой хослуулан ижилсэл, ондоошлыг илэрхийлсэн олон улсад өрсөлдөх чадамжтай авьяаслаг, бүтээлч Монгол иргэнийг төлөвшүүлэхэд төрөөс бодлогоор дэмжин, “Монгол урлаг дэлхийн тайзнаа” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.
- 4.2.8.12. Нүүдлийн соёлын онцлог, ялгарлыг дэлхийд таниулах кино, контентыг олон улсын мэргэжлийн агентлагуудтай хамтран бүтээж, сурталчлах замаар зөөлөн хүчний бодлого хэрэгжүүлж, гадаад зах зээл дэх Монгол Улсын талаарх сонирхлыг нэмэгдүүлнэ.

Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл

- 4.2.8.13. Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг эдийн засгийн бие даасан салбар болгон хөгжүүлэх ажлыг үргэлжлүүлнэ.
- 4.2.8.14. Өөрийн орны өвөрмөц онцлог, нөөц, олон улсын чиг хандлага, технологийн хөгжилтэй уялдсан, мэдлэгт суурилсан бүтээлийг дэмжиж, экспортод чиглэсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг нэмэгдүүлэх, бүтээлч экосистемийг дэмжих “Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл III” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.
- 4.2.8.15. Соёлын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний түгээлтийн цахим шилжилтийн хүрээнд дэвшилтэт технологийг ашиглаж, "Цахим соёл II", "Соёлын эрхийн бичиг" системийг нэвтрүүлнэ.
- 4.2.8.16. Уран бүтээлчдийн эрх ашгийг хамгаалах тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- 4.2.8.17. Соёлын бүтээгдэхүүн, контентыг аялал жуулчлалтай хослуулан хөгжүүлж, соёл, аялал жуулчлалын салбарыг 1 тэрбум ам.долларын орлого бүхий салбар болгон хөгжүүлнэ.
- 4.2.8.18. Монголын нүүдлийн соёл, орон нутгийн онцлогт тохирсон брэнд бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний нэр төрөл, чанар, дизайныг сайжруулан, хөгжүүлж, орон нутагт орох орлогын эх үүсвэрийг нэмэгдүүлнэ.

4.2.9. Боловсруулах үйлдвэрлэл

- 4.2.9.1. Боловсруулах үйлдвэрлэлийг эрчимтэй дэмжиж, экспортын орлогыг эрс нэмэгдүүлнэ.
- 4.2.9.2. Түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг анхан шатнаас гүн боловсруулах Кокс-химийн цогцолбор, Нүүрс-Химийн цогцолбор, Зэсийн хүдэр боловсруулах цогцолбор, Ган үйлдвэрлэлийн цогцолбор, Жоншны хүдэр боловсруулах цогцолбор, Барилгын материал үйлдвэрлэлийн цогцолбор зэрэг хүнд үйлдвэрүүдийг ашиглалтад оруулж, нэмүү өртөг шингээсэн бүтээгдэхүүн боловсруулна.
- 4.2.9.3. Газрын тос боловсруулах цогцолборыг ашиглалтад оруулж олон улсын стандарт хангасан авто бензин, түлш шатахууны үнийг үе шаттай чөлөөлж дотоодоосоо хангах нөхцөлийг бүрдүүлж, импортын монополийг задална.
- 4.2.9.4. Уул уурхайн салбарын түүхий эдийн боловсруулалтын түвшинг нэмэгдүүлнэ.
- 4.2.9.5. Хүнд үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлнэ.
- 4.2.9.6. Газрын ховор элемент боловсруулах үйлдвэрийн төслүүдийг бодлогоор дэмжинэ.
- 4.2.9.7. Багануур, Налайх, Багахангай дүүрэгт хүнд үйлдвэрийн үйлдвэрлэл, технологийн паркийг дагалдах бусад үйлдвэрийн хамт байгуулах хувийн хэвшлийг дэмжинэ.
- 4.2.9.8. Боловсруулах үйлдвэрлэлийг дэмжих бодлогын хүрээнд геологийн сэдэвчилсэн судалгаа, зураглал, эрэл, үнэлгээ, бүх төрлийн ашигт малтмалын хайгуулын ажлыг эрчимжүүлэн, улсын ашигт малтмалын нөөц, баялгийг нэмэгдүүлж, газрын хэвлийн нэгдсэн геомэдээллийн санг бүрдүүлнэ.
- 4.2.9.9. Монгол Улсын газрын тосны бүтээгдэхүүний 3-6 сарын хэрэглээний нөөц бүрдүүлэхэд шаардлагатай улсын нөөцийн шатахууны агуулахын барилга байгууламжийг төлөвлөж, ашиглалтад оруулна.

4.3. ЭДИЙН ЗАСАГ, НИЙГМИЙН ЭРЭЛТ ХЭРЭГЦЭЭНД СУУРИЛСАН САЛБАР ДУНДЫН ШИНЖЛЭХ УХААН, ТЕХНОЛОГИЙН ХӨГЖҮҮЛЭЛТ

4.3.1. Шинжлэх ухаан, технологи

- 4.3.1.1. Оюуны бүтээлийн үнэлэмжийг нэмэгдүүлж, шинэ бүтээл, оюуны өмч, судалгаа шинжилгээ, шинэ технологийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулж, салбаруудын бүтээмжийг нэмэгдүүлэх, өмчийг хамгаалах, хөрөнгө оруулагчид өмчлөх эрхээ хуулийн хүрээнд саадгүй хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчныг олон улсын сайн жишиг, туршлагад тулгуурлан бий болгоно.
- 4.3.1.2. Хувийн хэвшлийн судалгаа, хөгжүүлэлт болон инновацын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хөгжүүлэлт, хөрөнгө оруулалтыг татварын бодлогоор дэмжих эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 4.3.1.3. Шинжлэх ухаан, технологийн салбарт төр, хувийн хэвшлийн түншлэл бүхий адилтгах санхүүжилт (Matching fund)-ийн хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.

- 4.3.1.4. Эдийн засгийн тэргүүлэх салбарт өндөр технологи нэвтрүүлж, нутагшуулсан, инновацад суурилсан импортыг орлох, экспортод чиглэгдсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгч аж ахуйн нэгжийг татварын болон хөрөнгө оруулалтын бодлогоор дэмжинэ.
- 4.3.1.5. Мэдээллийн технологи, судалгаа хөгжүүлэлт, инновацын үйл ажиллагаа эрхлэх татварын хөнгөлөлттэй чөлөөт бүс, шинжлэх ухааны паркийг хөгжүүлнэ.
- 4.3.1.6. Инновацад суурилсан гарааны бизнесийг дэмжих экосистемийг бүрдүүлнэ.
- 4.3.1.7. Гарааны бизнесүүдийг хөрөнгө оруулалт татах, тогтвортой хөгжүүлэх, олон улсад бүтээгдэхүүн үйлчилгээгээ гаргахад шаардлагатай хурдасгуур хөтөлбөр, хамтын оффис, технологи дамжуулах төвүүдийг нийслэл, орон нутагт бүсчлэн байгуулан, хөгжүүлнэ.
- 4.3.1.8. Дэвшилтэт техник, өндөр технологи, инновацад суурилсан дахин боловсруулах үйлдвэрүүдийг санхүүгийн бодлогоор дэмжиж, өрсөлдөх чадвар бүхий бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлнэ.
- 4.3.1.9. Мэдээлэл харилцаа холбоо, хиймэл оюун ухаан, шинэ технологийг уул уурхай, боловсруулах аж үйлдвэр, эрчим хүч, зам тээвэр, логистик, эрүүл мэнд, хөдөө аж ахуй зэрэг бүх салбарт өргөнөөр нэвтрүүлж, бүтээмжийг нэмэгдүүлнэ.
- 4.3.1.10. Инновацын хөрөнгө оруулалтын сан, технологийн парк байгуулан шинжлэх ухаан, хиймэл оюун ухаан, дижитал бизнес, ногоон төсөл, бүтээмжийн зах зээлийг дэмжих гарааны хөрөнгө оруулалт, техникийн туслалцааны инкубатор санг хөгжүүлнэ.
- 4.3.1.11. Шинжлэх ухааны дэвшилтэт технологийг нутагшуулсан, хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулсан аж ахуйн нэгжийг бодлогоор дэмжинэ.
- 4.3.1.12. Шинжлэх ухаан, технологийн парк, инкубатор төвийн удирдлагын бүтцийг орчин үеийн менежментэд нийцүүлэн өөрчилнө, хэрэгцээ шаардлагын судалгаа хийж нэмэлтээр байгуулна.
- 4.3.1.13. Мал аж ахуйн болон газар тариалангийн шинэ бүтээгдэхүүн боловсруулах инновацын төслүүдийг дэмжин, судалгаа шинжилгээний туршилтын ажлуудыг үйлдвэрлэл, хэрэглэгчтэй холбох, мэдлэгт суурилсан эдийн засгийн суурийг бэхжүүлэх санхүүжилт, эрх зүйн зохицуулалтуудыг шинэчлэн хөгжүүлнэ.
- 4.3.1.14. Эрдэм шинжилгээний бүтээлийн нэгдсэн санг шинээр бий болгож, дотоодын бүх эрдэм шинжилгээний ажлыг нэг платформоос үзэх боломжийг бүрдүүлнэ.
- 4.3.1.15. Их сургууль, эрдэм шинжилгээний байгууллагуудын судалгааны лабораториудыг нэгдсэн удирдлагын системд оруулж, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
- 4.3.1.16. Сансарын технологи, өндөр технологийн судалгаа, хөгжүүлэлт, инновацын олон улсын хамтын үйл ажиллагаа эрхлэх татварын чөлөөт бүс, технологийн парк байгуулах хөтөлбөр баталж, хэрэгжүүлнэ.
- 4.3.1.17. Шинжлэх ухаан, технологийн салбарын гадаад хамтын ажиллагааны чиглэл, стратегийн түнш улс, байгууллагыг тодорхойлон, хамтарсан хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.
- 4.3.1.18. Шинжлэх ухааны удирдлагын бүтцийг орчин үеийн менежментэд нийцүүлж, шинжлэх ухаан, боловсролын байгууллагуудын нэгдсэн үндэсний сүлжээ байгуулна.
- 4.3.1.19. Улсын эдийн засаг, нийгмийн эрэлт хэрэгцээнд суурилсан үндэсний судалгаа хөгжүүлэлтийн төслийг хэрэгжүүлнэ.
- 4.3.1.20. Шинжлэх ухааны салбарт хөндлөнгийн экспертийн үнэлгээг нэвтрүүлж, салбарын хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний тогтолцоог хараат бус, нээлттэй болгоно.
- 4.3.1.21. Шинжлэх ухааны хүрээлэнгүүдийн нэгдсэн цогцолборын бүтээн байгуулалтыг хийнэ.
- 4.3.1.22. Үндэсний хэмжээнд сорилтын лабораторийн хүчин чадлыг сайжруулна.

ТАВ. БҮТЭЭМЖТЭЙ, ЦОМХОН ТӨРИЙН БОДЛОГО

5.1. ҮНДЭСНИЙ СӨРӨН ТЭСВЭРЛЭХ ЧАДАВХ БА ОЛОН УЛСЫН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

5.1.1. Үндэсний эв нэгдэл

- 5.1.1.1. Монгол хүний бахархал, өв соёл, нүүдлийн соёлыг дэмжих үндэсний соёлын үнэт зүйлд суурилсан нийгмийн соён гэгээрлийн бодлого баримталж, үндэсний нэгдмэл үнэт зүйлийг бэхжүүлнэ.
- 5.1.1.2. Улс, үндэстний эх орон, газар нутаг, тусгаар тогтнолоороо бахархах үзлийг сэргээж, залуучуудад эх оронч үзлийг төлөвшүүлэх цогц арга хэмжээ хэрэгжүүлнэ.
- 5.1.1.3. Монгол Улсын үндэсний эв нэгдэлд сөргөөр нөлөөлж буй хүчин зүйлсийн судалгаанд суурилж, аливаа талцал, хуваагдал, нийгмийн ёс суртахууны доголдол, даяаршил, гаднын зөөлөн хүчний бодлогын нөлөөнд орох эрсдэлээс хамгаалах, үндэсний эрх ашгийг нэгдүгээрт эрэмбэлэх ойлголт, хандлага, соёлыг нийгэмд төлөвшүүлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.
- 5.1.1.4. Эрүүл чийрэг, эх оронч, ёс зүйтэй иргэнийг төлөвшүүлэх “Эх оронч монгол” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.
- 5.1.1.5. Хилийн чанадад амьдарч буй гэр бүл, хүүхдүүдэд зориулсан монгол хэл, соёлд суралцах хөтөлбөр хэрэгжүүлж, цахим сургалтын агуулгыг нэмэгдүүлнэ.

5.1.2. Гадаад бодлого

- 5.1.2.1. “Энхийг эрхэмлэсэн, нээлттэй, бие даасан, олон тулгуурт” суурь зарчмыг тууштай баримталж, хоёр хөрш болон гуравдагч хөрш улсуудад таниулан, харилцааны тэнцвэр, байр сууриа хадгалж, гадаад бодлого, үйл ажиллагааны нэгдмэл байдлыг ханган, олон улсад Монгол Улсын нэр хүнд, эзлэх байр суурь, нөлөөг нэмэгдүүлэх замаар хөгжлийн гадаад таатай орчныг бүрдүүлнэ.
- 5.1.2.2. Монгол Улсын гадаад бодлогын “энхийг эрхэмлэсэн, нээлттэй, бие даасан, олон тулгуурт” суурь зарчмыг тууштай баримталж, залгамж чанар, нэгдмэл байдлыг ханган үндэсний аюулгүй байдал, хөгжил дэвшлийг хангах гадаад таатай орчин бүрдүүлэх, эдийн засгийн аюулгүй байдлыг бэхжүүлэх ажлыг үргэлжлүүлнэ.
- 5.1.2.3. Оросын Холбооны Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улстай найрсаг харилцаатай байх нь Монгол Улсын гадаад харилцааны бодлогын нэн тэргүүний зорилт мөн бөгөөд тэдгээр улстай бүхэлдээ тэнцвэртэй харилцаж, сайн хөршийн ёсоор иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцааны хүрээнд улс төр, эдийн засаг, батлан хамгаалах, худалдаа, соёл, хүмүүнлэг зэрэг бүх салбарт өргөн хүрээтэй хамтын ажиллагаагаа гүнзгийрүүлэн хөгжүүлнэ.
- 5.1.2.4. Гадаад бодлогын үзэл баримтлалыг сансар судлал, шинжлэх ухаан, технологийн салбар дахь дэлхийн чиг хандлагатай нийцүүлэн шинэчлэн.
- 5.1.2.5. “Гуравдагч хөрш”-ийн бодлогын хүрээнд түншлэлийн харилцааг өргөжүүлэн, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг баяжуулж харилцан ашигтай хамтын ажиллагааг хөгжүүлнэ.

Олон талт хамтын ажиллагаа

- 5.1.2.6. Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага, түүний системийн байгууллагууд, олон улсын болон бүс нутгийн түвшинд хамтын ажиллагааг идэвхтэй үргэлжлүүлж, тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.
- 5.1.2.7. Олон Улсын сансар судлалын хамтын судалгааны уулзвар цэг байх, хамтын ажиллагааны таатай орчин бүрдүүлэх бодлого баримтална.
- 5.1.2.8. Сансар судлалын чиглэлээр Олон Улсын хэмжээний хурал цуглаан, чуулга уулзалтуудыг Монгол Улсад тогтмол зохион байгуулах. Зарим нэг арга хэмжээ, үйл ажиллагааг Монгол Улсад байнга зохион байгуулдаг уламжлалыг тогтоох замаар энэ салбарт гол тоглогч болох. Олон Улсын арга хэмжээ, үйл ажиллагааны зохион байгуулалтыг төрийн болон төрийн зарим чиг үүргийг хэрэгжүүлэгч бусад байгууллагуудтай хамтран зохион байгуулах замаар тухайн салбарын оролцогчдод Олон Улсын харилцаа холбоогоо нэмэгдүүлэх, хөгжүүлэх, бэхжүүлэх боломжийг бий болгоно.
- 5.1.2.9. Сансар судлалын салбар дахь хурал цуглаан, чуулга уулзалтууд зэрэг Олон Улсын хэмжээнд зохион байгуулагдах үйл ажиллагаанд тухайн салбарын

- оролцогчдын (төрийн болон төрийн зарим нэгэн чиг үүргийг хэрэгжүүлэгч бусад байгууллагууд) төлөөллийг идэвхтэй, байнга оролцуулах боломжийг хангана.
- 5.1.2.10. Гадаад бодлогын үйл ажиллагааны эдийн засгийн үр өгөөжийг дээшлүүлэх, гадаад эдийн засгийн харилцааны бодлого, механизмаа боловсронгуй болгоход онцгойлон анхаарна.
- 5.1.2.11. Монгол Улсын хөгжлийн бодит хэрэгцээ, шаардлагыг хангахуйц эдийн засаг, нийгмийн ач холбогдол бүхий томоохон төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах, улмаар АПЕК, АСЕАН зэрэг бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцид нэгдэх, Өрнө, Дорныг холбосон эдийн засаг, аж ахуйн сүлжээний нэгэн зангилаа болох чиглэлээр эрчимтэй ажиллана.
- 5.1.2.12. Олон улсын харилцаа, геополитикийн нөхцөл байдал хурцдаж, мөргөлдөөн, сөргөлдөөний голомт олширч, улс гүрэн хоорондын талцал гүнзгийрч буйг харгалзан гадаад бодлогын үйл ажиллагааны механизм, арга барилыг боловсронгуй болгох, төрийн гадаад харилцааны хүний нөөцийг бэхжүүлэхэд анхаарна. Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, Гадаад бодлогын үзэл баримтлалыг хурдацтай хувьсан өөрчлөгдөж буй цаг үеийн шаардлагад нийцүүлэн шинэчилнэ.
- 5.1.2.13. Монгол төрийн Гадаад бодлогын үйл ажиллагаа бүхэлдээ монголын ард түмний язгуур эрх ашгийг ханган хамгаалах, манай нийгмийн бүхий л салбарын хөгжлийг хурдасгахад чиглэх болно.

Бүс нутгийн эдийн засгийн интеграци

- 5.1.2.14. Монгол Улсын эдийн засгийн гадаад хамтын ажиллагааг өргөжүүлж, бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцид нэгдэх зорилтыг хэрэгжүүлж ажиллана.
- 5.1.2.15. БНСУ болон нөхцөл нь бүрдсэн бусад улстай эдийн засгийн түншлэл, чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийг байгуулж, худалдааны түнш улс орнуудтай хамтран ажиллах эдийн засгийн чиглэлийг нарийвчлан тодорхойлж, хөрөнгө оруулалт, экспорт, бизнесийг дэмжсэн харилцааг хөгжүүлнэ.
- 5.1.2.16. Бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцид нэгдэж, Үндэсний итгэмжлэлийн тогтолцоог бэхжүүлэх замаар тохирлын үнэлгээний үр дүнг олон улс, бүс нутагт хүлээн зөвшөөрүүлж, экспортыг нэмэгдүүлэх, төрөлжүүлэх, гадаад худалдаанд тулгарч байгаа хүндрэлүүдийг багасгах, хөнгөвчлөх бодлогыг үргэлжлүүлнэ.
- 5.1.2.17. Эдийн засгийн хамтын ажиллагааны бүсүүдийг хөрш орнуудын төлөвлөлттэй харилцан уялдуулж хөгжүүлнэ.
- 5.1.2.18. Эдийн засгийн хамтын ажиллагааны бүсэд гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтыг татаж, төр хувийн хэвшлийн түншлэлийг дэмжин хамтран ажиллана.
- 5.1.2.19. Чөлөөт бүсүүдэд бизнес инкубатор төвийг байгуулж, гадаад худалдааны түүхий эд, технологийн солилцоогоор аж ахуй эрхлэгчдийг дэмжинэ.

Гадаад харилцааны салбар

- 5.1.2.20. Улс төр, эдийн засгийн харилцааны түвшин, ач холбогдол, тухайн улсад оршин суугаа монгол иргэд болон харилцан зорчиж байгаа иргэдийн тоо зэргийг харгалзан нийт орон тоо, урсгал зардлыг тэлэхгүйгээр Дипломат төлөөлөгчийн газруудын байршил, бүтэц, орон тоог үйл ажиллагааг сайжруулах замаар дахин төлөвлөж оновчтой болгоно.
- 5.1.2.21. Монгол Улсын аюулгүй байдал, үндэсний язгуур ашиг сонирхлыг олон улсын эрх зүйн хүрээнд улс төр-дипломатын аргаар хангах, гадаад болон дотоод орчны дүн шинжилгээг сайжруулах, гадаад бодлогын нэг цонхны зарчмыг хэрэгжүүлэх, дипломат албыг бэхжүүлэхэд чиглэгдсэн зохицуулалтыг боловсронгуй болгоно.

Гадаадад сурч, хөдөлмөрлөж, амьдарч буй иргэд

- 5.1.2.22. Хилийн чанадад байгаа Монгол Улсын иргэн, аж ахуйн нэгжийн хууль ёсны эрх ашгийг тууштай хамгаалж, эрх нь зөрчигдсөн нөхцөлд эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх үйлчилгээг өргөжүүлж, иргэдэд үзүүлэх төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулна.
- 5.1.2.23. Хилийн чанад дахь Монгол Улсын иргэд гэмт хэрэг, зөрчилд өртөхөөс урьдчилан сэргийлж, хууль хяналтын байгууллагатай хамтран ажиллаж, эрх зөрчигдсэн тохиолдлын тоог бууруулах чиглэлээр ажиллана.

- 5.1.2.24. Бусад улстай хоёр талт болон олон талт олон улсын гэрээ байгуулах замаар хилийн чанадад зорчих иргэдийн визийн нөхцөлийг хөнгөвчилнэ.
- 5.1.2.25. “Хүчирхэг Монгол паспорт” зорилтын хүрээнд Монгол Улсын иргэд визгүй зорчих улсын тоог нэмэгдүүлнэ. Гадаадад аялан жуулчлах иргэддээ зориулан “Аяллын зөвлөмж”-ийн цахим хуудас нээж ажиллуулна.

5.1.3. Үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах тогтолцоо

- 3.1.3.1 Монгол Улсын урт, дунд хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичигт нийцүүлэн батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны харилцааг зохицуулах хууль тогтоомжийн цогц байдлыг хангана.
- 3.1.3.2 Зэвсэгт хүчний зэвсэг, техникийг шинэчлэх, сэргээн сайжруулах бодлогын хэрэгжилтийг хангана.
- 3.1.3.3 Батлан хамгаалах тогтолцоог бэхжүүлэх хүрээнд орон нутгийн хамгаалалтын томилгоот нэгжүүдийн бэлэн байдлыг хангаж, дайчилгааны төлөвлөлтийг боловсронгуй болгож, иргэдийн эх орноо хамгаалах бэлтгэлжилтийг дээшлүүлнэ.
- 3.1.3.4 Зэвсэгт хүчний бэлэн байдал, үүрэг гүйцэтгэх чадавхыг нэмэгдүүлж, төрлийн цэргийг хөгжүүлж, бэхжүүлнэ.
- 3.1.3.5 Энхийг дэмжих ажиллагаа болон улс орныг хөгжүүлэх стратегийн бүтээн байгуулалтад Зэвсэгт хүчний оролцоог нэмэгдүүлж, үүрэг гүйцэтгэх чадавхыг дээшлүүлнэ.
- 3.1.3.6 Иргэдэд эх оронч үзлийг төлөвшүүлэх, цэргийн алба болон алба хаагчийн нийгэмд эзлэх байр суурийг нэмэгдүүлнэ.
- 3.1.3.7 Бүсийн сургалтын төвүүдийг шинээр байгуулж “Оюутан цэрэг”-т цэргийн мэргэжил олгох сургалтад хамрагдах оюутны тоог шат дараатай нэмэгдүүлнэ.
- 3.1.3.8 Батлан хамгаалах материаллаг нөөцийг бүрдүүлэх, түүний хадгалалт, хамгаалалтыг сайжруулах шат дараатай арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ гэж тус тус өөрчлөх зэрэг болно.
- 3.1.3.9 Улсын хил хамгаалалтын зориулалттай инженер, техникийн байгууламж, барилга, дэд бүтцийн 50-аас доошгүй хувийг шинэчилж, хилийн заставт жишиг орон сууц барих, байнгын цахилгааны эх үүсвэрт холбох ажлыг үргэлжлүүлнэ.

5.1.4. Гамшгийн үеийн бэлэн байдал

Гамшгийн үеийн бэлэн байдал, иргэний хамгааллын тогтолцоо

- 5.1.4.1. Гамшгийн үеийн бэлэн байдал, холбоо, зарлан мэдээллийн тогтолцоонд дэвшилтэт технологи, инновацыг шингээн шинэ шатанд гаргана.
- 5.1.4.2. Гамшиг, аюулт үзэгдэл, ослыг зарлан мэдээлэх системийг өргөжүүлж, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
- 5.1.4.3. “Гамшгийн хохирол, хэрэгцээний үнэлгээ хийх журам” болон “Гамшгийн зэрэглэл тогтоох тухай журам”-ыг шинэчлэн батлуулна.
- 5.1.4.4. Онцгой байдлын байгууллагын харилцаа холбооны бэлтгэл бэлэн байдлыг дээшлүүлэн, сансрын хиймэл дагуулын болон цаг агаарын мэдээллийг шуурхай боловсруулж хэрэглэгчдэд хүргэх, гамшгийн удирдлагын нэгдсэн төвтэй болно.
- 5.1.4.5. Гал түймэр унтраах болон эрэн хайх, аврах нэгжийг орон нутагт өргөтгөж, тусгай зориулалтын автомашин, техник хэрэгслийн хангалтыг нэмэгдүүлэх төсөл, хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлнэ.
- 5.1.4.6. Хүн амын нягтаршил ихтэй болон алслагдсан байршилд гал түймэр унтраах, аврах анги шинээр байгуулна.
- 5.1.4.7. Улсын нөөц, хүмүүнлэгийн тусламжийн зохицуулалт, хүч хэрэгсэл, агуулахын аж ахуйн технологийг хөгжүүлж, гамшгийн үеийн болон стратегийн зориулалттай бараа материалын нөөц, хангамжийн хэмжээг нэмэгдүүлнэ.
- 5.1.4.8. Хүнсний бүтээгдэхүүн хадгалах зориулалт бүхий иж бүрэн механикжуулсан агуулах барина.
- 5.1.4.9. Шатахуун, шатах тослох материалын бүтээгдэхүүнийг хадгалах зориулалттай агуулах барина.

Стандартад гамшгийн удирдлага

- 5.1.4.10. Цаг агаарын болон биологийн гаралтай аюулт үзэгдэл, техник технологийн горим зөрчлийг системийн түвшинд тусгайлан авч үзэн эрсдэлийг бууруулах удирдлагыг хэрэгжүүлнэ.

- 5.1.4.11. Гамшгийн эрсдэлийн зураглалыг эрсдэлийг бууруулах, шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд нэвтрүүлж, эрсдэлийн мэдээлэлд суурилсан гамшгаас хамгаалах удирдлага, үйл ажиллагааг оновчтой хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий Гамшгийн зураглал, эрсдэлийн мэдээллийн сан хөгжүүлнэ.
- 5.1.4.12. Эрсдэлийн мэдээлэл-стандартад суурилсан бодлого, гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөө боловсруулж, шийдвэр гаргах, эрсдэлийн тооцоо судалгаатай гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааг удирдахад дэмжлэг үзүүлж, гамшгийн эрсдэл хуваалцах механизмыг хөгжүүлнэ.
- 5.1.4.13. Гамшгийн эрсдэлийн тухай ойлголт мэдлэгийг олон нийтэд хүртээмжтэй олгох, урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулахад хөрөнгө оруулалтыг бодитойгоор нэмэгдүүлэх, эрсдэлийн мэдээлэлд суурилсан төлөвлөлт хийх, шийдвэр гаргах арга барилыг хөгжүүлнэ.
- 5.1.4.14. Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, олон нийтийн оролцоог дэмжиж ажиллана.

Гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагаа

- 5.1.4.15. Гамшгаас хамгаалах тухай хууль, холбогдох бусад хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, гамшгийн шуурхай удирдлага, зохион байгуулалтыг оновчтой болгож, гамшгийн улмаас иргэд, аж ахуйн нэгж, байгууллага, нийгэм, эдийн засагт учирч болзошгүй хүндрэлийг шийдвэрлэх эрх зүйн орчныг сайжруулна.
- 5.1.4.16. Онцгой байдлын байгууллагын алба хаагчдын нийгмийн баталгааг хангах, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл мэнд, бие бялдар, сэтгэлзүйн үйлчилгээ, мэргэжлийн сургалтын орчин нөхцөлийг сайжруулна.
- 5.1.4.17. Гамшгийн үед хариу арга хэмжээ авах үндэсний чадавхыг сайжруулж, Олон улсын эрэн хайх, аврах зөвлөлдөх бүлэг (INSARAG)-ийн стандартад нийцсэн дунд түвшний ангиллын багтай болж, аврах ажиллагааны дэвшилтэт арга технологи, шинэ техник, багаж төхөөрөмжийг нэвтрүүлнэ.

5.1.5. Амар тайван орчин

- 5.1.5.1. Төрийн мэдээллийн нэгдсэн сүлжээг улсын хэмжээнд өргөжүүлнэ.
- 5.1.5.2. Кибер аюулгүй байдлын мэргэшсэн хүний нөөцийг чадавхжуулж, бүх нийтийн кибер аюулгүй байдлын мэдлэг ойлголтыг дээшлүүлж, иргэдийг энэ төрлийн гэмт халдлагаас хамгаална.
- 5.1.5.3. Хүүхэд, оюутан, залуучууд, өсвөр үеорон хнийг гаднын сөрөг нөлөө, бусдын дарамт, гэмт хэрэгт өруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх бодис хэрэглэхээс сэргийлэх, цахим орчин дахь аюулгүй байдлыг хангах хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.
- 5.1.5.4. Эрүүл, аюулгүй орчныг бий болгох зорилгоор камерын нэгдсэн системийг суурьшлын бүсийн 80 хувьд хүргэж, камержуулах ажлыг үе шаттай хэрэгжүүлж, дэд бүтцийг сайжруулна.
- 5.1.5.5. Зэвсэгт хүчний хуулиар хүлээсэн гадны кибер халдлага, түрэмгийллээс хамгаалах чиг үүрэгт нийцсэн дэд тогтолцоог бэхжүүлж, тусгай анги, салбаруудын чадавхыг нэмэгдүүлнэ.

5.2. БАЙГАЛЬ ОРЧИН, УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТИЙН БОДЛОГО

Байгаль хамгаалах нэгдмэл удирдлагын тогтолцоог бэхжүүлж, хүрээлэн байгаа орчны бохирдлыг бууруулан байгалийн нөөц, баялгийг зохистой ашиглаж, уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах, дасан зохицох чадамжтай үндэсний нийгэм, эдийн засгийн ногоон хөгжлийн загварыг бий болгоно.

5.2.1. Биологийн олон янз байдал, тусгай хамгаалалтын газар нутгийн хамгааллын менежмент

- 5.2.1.1. Байгалийн төрхийг хадгалж тусгай хамгаалалттай газар нутгийг өргөтгөн, хамгаалалтын менежментийг сайжруулж, байгаль орчинд нөлөөлж байгаа сөрөг нөлөөллийг бууруулж, байгалийн нөөцийг зүй зохистой ашиглан нөхөн сэргэх чадавхыг нэмэгдүүлж, экологийн цагдаагийн албыг бэхжүүлнэ.
- 5.2.1.2. Биологийн олон янз байдлын алдагдлыг зогсоох, генетик нөөцийг нэмэгдүүлж тогтвортой ашиглах, байгалийн нөөц (газар, ус, ой, амьтан, ургамал)-ийг

хамгаалж экологи-эдийн засгийн үнэлгээг тогтоох, биоаюулгүй байдлыг ханган эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

- 5.2.1.3. Байгалийн нөөцийн хамтын менежментийг хэрэгжүүлэх замаар нутгийн иргэдийн хүртэх үр өгөөжийг нэмэгдүүлж, байгаль хамгааллын тогтвортой санхүүжилтийн механизмыг бүрдүүлнэ.
- 5.2.1.4. “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнийг эрчимжүүлж ойжуулах, ойг нөхөн сэргээж сэргэн ургалтыг дэмжих, ой хамгааллын арга хэмжээ авах замаар ойгоор бүрхэгдсэн талбайн хэмжээг нийт газар нутгийн 8.8 хувьд хүргэнэ.
- 5.2.1.5. Ойн хөнөөлт шавжтай тэмцэх, ойн түймрээс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах менежментийг сайжруулах, ойн хомсдол, доройтлыг бууруулахад ухаалаг, дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлнэ.
- 5.2.1.6. Байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, экосистемийн тэнцвэртэй байдлыг хадгалахад үйл ажиллагаа, өөрийн хөрөнгөөр хувь нэмэр оруулсан иргэн, аж ахуйн нэгжийг төрөөс урамшуулах тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- 5.2.1.7. Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Цөлжилттэй тэмцэх тухай суурь конвенцын Талуудын 17 дугаар бага хурлын нэгдсэн цогцолборыг байгуулж, бэлтгэл ажлыг хангана.
- 5.2.1.8. Усны нөөцийн нэгдсэн менежментийг хэрэгжүүлж, усны үнэ цэн, үнэлэмжийг нэмэгдүүлэн ашиглалт, хэрэглээнд хэмнэлт, дахин ашиглалтыг дэмжинэ.
- 5.2.1.9. Цэвэр усны нөөцийг хамгаалах зорилгоор “Хөвсгөл нуурын судалгааны төв байгуулна.

5.2.2. Уур амьсгалын өөрчлөлтийг бууруулах, дасан зохицох

- 5.2.2.1. Эрчим хүч, авто тээвэр, зам харилцаа, хот байгуулалт, аж үйлдвэр, нефть хангамж, хөдөө аж ахуй зэрэг тэргүүлэх салбарт хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулахад салбар дундын зохицуулалтаар хангана.
- 5.2.2.2. Хөрс хамгаалах, цөлжилтийг сааруулах, газрын доройтлыг хязгаарлах зорилгоор хөдөө аж ахуй, газар тариалангийн бүс нутагт байгальд ээлтэй технологи нэвтрүүлж нөхөн сэргээх, газар тариалангийн хамгаалалтын зурвасыг нэмэгдүүлэх зэрэг уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох байгальд түшиглэсэн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.
- 5.2.2.3. Говийн болон ус хангамжийн дутагдалтай бүс нутгийн ус хангамжийг нэмэгдүүлэх зорилгот төслүүдийг хэрэгжүүлнэ.
- 5.2.2.4. Усны чанар, аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааг эрчимжүүлж, экологийн чухал ач холбогдолтой Хөвсгөл нуур, Ганга нуур, Өгий нуур, Хэрлэн гол зэрэг усны сан бүхий газрыг хамгаална.
- 5.2.2.5. Уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэлтэй байгалийн гамшигт үзэгдлээс урьдчилан сэргийлэх, болзошгүй гарз хохирлын эрсдэлийг бууруулах, даван туулах чадавхыг бүрдүүлж, байгальд ээлтэй, нөөцийн хэмнэлттэй амьдралын хэв маяг, хандлага, дадлыг хэвшүүлэх боловсрол, мэдлэг нэмэгдүүлэх цогц ажлыг хэрэгжүүлнэ.
- 5.2.2.6. Уул уурхайн нөхөн сэргээлтийн чанар, хяналтыг сайжруулж, нөхөн сэргээлт хийгээгүй хуулийн этгээдэд ногдуулах хариуцлагыг чангатгана.
- 5.2.2.7. Хүлэмжийн хийн тайлагналын тогтолцоог бэхжүүлж, нүүрстөрөгчийн кредит тооцох, арилжаанд оролцох нөхцөлийг бүрдүүлэн ногоон санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн салбар дундын зохицуулалтаар хангах, эрх зүйн орчныг сайжруулна.

5.2.3. Ногоон эдийн засаг, ногоон хөгжлийн загвар

- 5.2.3.1. Төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагын түншлэлд тулгуурласан “Стандарттай байгаль орчны салбар” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, хүрээлэн буй орчин, хүнд ээлтэй орчныг төлөвлөж, байгуулах чадамжтай нийгэм, эдийн засгийн ногоон хөгжлийн загварыг бий болгоно.
- 5.2.3.2. Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ, аудитын үр дүнд суурилсан, байгаль орчин, нийгмийн эрүүл мэнд, хүний эрхийн шаардлагад нийцсэн хүнд ээлтэй орчны төлөвлөлт хийж, олон улсын стандартад нийцүүлэн тайлагнах, хэрэгжилтийг нийтэд ил тод мэдээлэх, хэрэгжилтийг хангуулна.
- 5.2.3.3. Орчны бохирдол (агаар, хөрс, химийн бодис)-оос урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, хамгаалах цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ. Энгийн болон аюултай хог

- хаягдлыг хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд сөрөг нөлөөлөлгүйгээр цуглуулах, хадгалах, тээвэрлэх, устгах оновчтой менежментийн тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- 5.2.3.4. Хаягдал бохир ус цэвэрлэх байгууламжийг өргөтгөх, шинээр барьж, стандартын шаардлага хангасан ариун цэврийн байгууламжаар хангагдсан хүн амын тоог нэмэгдүүлнэ.
- 5.2.3.5. Цэвэрлэх байгууламж, гэр хорооллын ариун цэврийн байгууламжийн лагийг байгальд ээлтэй аргаар устгах туршилтын төсөл хэрэгжүүлж, сайн туршлагыг түгээн дэлгэрүүлнэ.
- 5.2.3.6. Гений санг хамгаалах, түүнийг баяжуулж биотехнологийн бүтээгдэхүүн хөгжүүлэлтийг бодлогоор дэмжиж, хэрэгжүүлнэ.
- 5.2.3.7. Хөгжлийн урт, дунд, богино хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичигт нийцүүлэн байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн салбарын хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгоно.

5.3. ИРГЭНДЭЭ ЭЭЛТЭЙ ЗАСАГЛАЛЫН БОДЛОГО

Төрийн үйлчилгээг цахимжуулах, төрийн үйлчилгээний үр ашиг, хүртээмж, ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх, чадварлаг, ухаалаг төрийн албыг төлөвшүүлж, хариуцлагатай цахим засаглалын систем бий болгох, иргэний нийгэм, төр, хувийн хэвшил, төрийн түншлэл, хамтын ажиллагааг дэмжин, хүний эрхийн баталгааг хангах, авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх бодлого баримтална.

5.3.1. Хүний эрх, эрх чөлөө

- 5.3.1.1. Иргэний үндсэн эрхийн хяналтыг хэрэгжүүлэх чиглэлээр Үндсэн хуулийн цэцийн бүрэн эрхийг тодотгоно.
- 5.3.1.2. “Монгол Улсад Хүний эрхийг хангах үндэсний II хөтөлбөр” баталж, хэрэгжүүлнэ.
- 5.3.1.3. Иргэн, хуулийн этгээдийн хувийн өмчийг хамгаалах, хөрөнгө оруулагчид өмчлөх эрхээ хуулийн хүрээнд саадгүй хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчныг олон улсын жишигт нийцүүлэн сайжруулна.
- 5.3.1.4. Иргэний улс төрийн эрх, эрх чөлөөг бүрэн хангах баталгааг бүрдүүлж, жагсаал, цуглаан хийхэд зөвшөөрөл олгох тогтолцоог хална. Жагсаал, цуглааны төрөл, хэлбэрүүдийг хүлээн зөвшөөрч, уг эрхээ эдэлсний төлөө хууль бусаар мөрдөн хавчигддаг, үндэслэлгүйгээр хууль зүйн хариуцлагад татагдах байдлыг бий болгохгүй байх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 5.3.1.5. Бүх нийтэд хүний эрх, жендерийн боловсрол олгох үндэсний тогтолцоог хөгжүүлж, цахим орчин дахь ялгаварлал, хүчирхийллээс хамгаалах тогтолцоог бэхжүүлж, хамтын ажиллагааг сайжруулна.
- 5.3.1.6. Жендэрт суурилсан хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг эрчимжүүлж, хувийн хэвшил болон иргэний нийгмийн байгууллагыг тус арга хэмжээнд татан оролцуулж үйл ажиллагааг өргөн хүрээнд зохион байгуулна.
- 5.3.1.7. Төрөөс шийдвэр гаргахдаа хүний эрхэд суурилсан хандлагыг удирдлага болгон хүний эрхийн зөрчлөөс сэргийлж ажиллана.
- 5.3.1.8. Хүний халдашгүй чөлөөтэй байх эрхийг хангаж, шүүхийн шийдвэргүйгээр баривчлах, цагдан хорих ажиллагааг хязгаарласан эрх зүйн орчны хэрэгжилтийг үр дүнтэй хангаж, эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг хэрэгжүүлж, эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд хүний эрхийн зөрчлийг бууруулна.
- 5.3.1.9. Хувь хүний орон байрны халдашгүй байдлыг хамгаалах эрх зүйн орчныг олон улсын сайн жишигт нийцүүлэн сайжруулна.
- 5.3.1.10. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг үр дүнтэй хэрэгжүүлнэ.
- 5.3.1.11. Визийн зөрчилтэй гадаад иргэдийн тоог бууруулна.
- 5.3.1.12. Гадаадын иргэдээс гаргасан санал, гомдол, хүсэлтийг шийдвэрлэх дундаж хугацааг бууруулна.
- 5.3.1.13. Хилийн чанадад ажиллаж, амьдарч, суралцаж буй Монгол Улсын иргэн, аж ахуйн нэгжийн эрх ашгийг хамгаалж, эрх нь зөрчигдсэн нөхцөлд эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх үйлчилгээг өргөжүүлнэ.
- 5.3.1.14. Ази тивийн хүний эрхийн төвийг Монгол Улсад байгуулна.

- 5.3.1.15. Ашигт малтмалын тухай хууль тогтоомж, түүнийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан гаргах шийдвэрт тухайн харьяалах нутаг дэвсгэрийн ард иргэдийн саналыг тусгана.
- 5.3.1.16. Хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, үндэсний хууль тогтоомжийг хүний эрхийн олон улсын гэрээ, конвенцид нийцүүлэх ажлыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ.
- 5.3.1.17. Монгол Улсын иргэний харьяалалтай холбоотой эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгоно.
- 5.3.1.18. Гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүний бүртгэл, мэдээлэл, хяналтын тогтолцоог боловсронгуй болгоно.
- 5.3.1.19. Орон нутаг дахь цагдан хорих байрнуудыг үе шаттай шинэчлэх, хорих ял эдлүүлэх байрны цогцолборын барилгыг ашиглалтад оруулна.

5.3.2. Хэвлэлийн эрх чөлөө

- 5.3.2.1. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн чөлөөт, хараат бус, бие даасан байдлыг хангах, тэдгээрийн редакцыг эздийн нөлөөллөөс гаргах, сэтгүүлчийн хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөг үр дүнтэй хангах, хариуцлагатай болгох эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх зорилгоор Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулийг шинэчлэн боловсруулж батлуулна.

5.3.3. Иргэний нийгэм, хувийн хэвшил, төрийн түншлэл, хамтын ажиллагаа

- 5.3.3.1. Нийтэд тустай үйл ажиллагаа, сайн дурын хөдөлмөр эрхлэлт, иргэний нийгмийг бэхжүүлэх эрх зүйн орчныг сайжруулна.
- 5.3.3.2. Иргэний нийгэм, төр, хувийн хэвшил, төрийн түншлэл, хамтын ажиллагаа, оролцоо, санаачилгыг дэмжих бодлогыг баримтлах бөгөөд төрийн зарим чиг үүргийг иргэний нийгэм, мэргэжлийн холбоодод шилжүүлнэ.
- 5.3.3.3. Улс төр, нийгэм, эдийн засаг, бизнесийн бүхий л харилцаа, засаглалын бүх шатанд гурван талт болон олон талт түншлэлийг оновчтой, үр дүнтэй нэвтрүүлнэ.
- 5.3.3.4. Нийгмийн зөвшилцөлд үндэслэн түншлэлийн хүрээнд шийдвэр гаргах бүх шатанд төр, иргэний нийгмийн байгууллага, мэргэжлийн холбоод, хувийн хэвшил зөвлөлдөх, санал авах, гаргасан шийдвэрийн биелэлтэд хяналт тавихад оролцдог оновчтой тогтолцоог бүрдүүлнэ.

5.3.4. Ил тод байдал ба хяналт

- 5.3.4.1. Төрийн үйл ажиллагаанд иргэдийн хяналт тавих тогтолцоог технологийн шийдлээр сайжруулж, шилэн ажиллагааг үргэлжлүүлж, төрийн нууцад хамаарахаас бусад бүх шийдвэр, тогтоол, гэрээ, хэлцэл, мэдээллийн санг олон нийтэд нээлттэй, ил тод болгоно.
- 5.3.4.2. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн удирдлагын нэгдмэл байдлыг хангах, төрийн болон орон нутгийн өмчит аж ахуйн нэгжийг улс төрөөс хараат бус, нээлттэй, ил тод, зах зээлийн зарчмаар үйл ажиллагаа явуулах тогтолцоог бүрдүүлэх, төрийн өмчийн бүртгэл ашиглалт, үр өгөөж, хяналтыг сайжруулах зорилгоор Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг боловсруулна.
- 5.3.4.3. Итгэмжлэгдсэн төрийн болон хувийн өмчийн тохирлын үнэлгээний байгууллагууд, лабораториудын үйл ажиллагаа нь стандартын шаардлагад тасралтгүйгээр нийцэж буй эсэхийг хянах тогтолцоог боловсронгуй болгож итгэмжлэлийн чанар хүртээмжийг нэмэгдүүлэх замаар бараа, бүтээгдэхүүний чанарын хяналтыг хэрэгжүүлнэ.

5.3.5. Сонгодог парламентад засаглал ба эрх мэдлийн хяналт, тэнцэл

- 5.3.5.1. Улсын Их Хурлын гишүүдийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгийн хяналт тавих механизмыг хялбаршуулж, сонгогчдын саналаар эгүүлэн татах эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 5.3.5.2. Улс орны хөгжлийн амин чухал асуудлаар улс төрийн намуудтай Үндэсний зөвшилцөлд хүрч, төрийн залгамж чанар, бодлогын тогтвортой байдлыг хангах бөгөөд улс төрийн намуудыг нийтийн эрх ашгийн төлөө үйлчилдэг бодлогын институци болгох эрх зүйн орчныг улам боловсронгуй болгоно.
- 5.3.5.3. Шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоо, манлайллыг нэмэгдүүлнэ.

- 5.3.5.4. Босоо тогтолцоотой төрийн байгууллагуудыг хэвтээ тогтолцоонд шилжүүлж, төсвийн төлөвлөлтийг орон нутагт шилжүүлнэ.

5.3.6. Шүүх засаглал

- 5.3.6.1. Шүүхэд итгэх иргэдийн итгэлийг нэмэгдүүлж, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг илүү нээлттэй, шуурхай, үр дүнтэй, хариуцлагатай болгоно.
- 5.3.6.2. Шүүхийн үйлчилгээний чанар, хүртээмж, орчныг сайжруулах, хараат бус, бие даасан байдлын баталгааг нэмэгдүүлж, шүүгчийн мэргэжлийн ёс зүй, сахилга, хариуцлагыг дээшлүүлнэ.
- 5.3.6.3. Шүүхийн процессыг цахимжуулж, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцыг ил тод болгож, хэрэг, маргааныг түргэн шуурхай, үр дүнтэй, шийдвэрлэнэ.
- 5.3.6.4. Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх ажиллагааг олон улсын сайн жишигт хүргэнэ.
- 5.3.6.5. Иргэдийн эрх ашгийн өмнөөс төлөөлөн нэхэмжлэх үүссэн хохирлыг буруутай этгээдээр нөхөн төлүүлэх эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоно.
- 5.3.6.6. Хуульчдын холбоог шүүгч, прокурор, өмгөөлөгчдийн холбоо болон бусад хуульчдын холбооны гишүүнчлэлтэй, гишүүддээ үйлчилдэг мэргэжлийн холбоо байхаар өөрчлөн зохион байгуулах бөгөөд холбогдох эрх зүйн орчныг шинэчилнэ.
- 5.3.6.7. Шүүх шинжилгээний үйл ажиллагаанд судалгаа, техник, технологийн ололтыг нэвтрүүлж, шинэ төрлийн шинжилгээний чанар, үр дүнг олон улсын жишигт хүргэж, шүүх шинжилгээний байгууллагын бие даасан, хараат бус байдлыг хангах, хүний эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаална.

5.3.7. Авлига, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, хууль сахиулах үйл ажиллагаа

Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр

- 5.3.7.1. Авлига, албан тушаалын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх бодлого, эрх зүйн шинэчлэлийг эрчимжүүлж, авлигын дагнасан шүүх байгуулна.
- 5.3.7.2. Төрийн өндөр албан тушаалтны зарлага, орлогын албан татвар төлөлтийг ил болгох, хянах тогтолцоог бүрдүүлнэ.
- 5.3.7.3. Авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд олон нийтийн хяналтыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгож, энэ төрлийн гэмт хэрэг, хууль бус шийдвэрийн улмаас учирсан хохирлыг буруутай этгээдээс барагдуулах механизмыг сайжруулна.
- 5.3.7.4. Авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийг мэдээлэх тогтолцоог хялбаршуулах, энэ төрлийн гэмт хэргийн эсрэг шүгэл үлээгчийг хамгаалах, дэмжих хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 5.3.7.5. Авлигаас олсон орлогыг хураан авч, тухайн орлогыг гэмт хэргийн хохирлыг барагдуулах, хууль сахиулах байгууллагын чадавхыг нэмэгдүүлэх болон нийгмийн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд шууд зарцуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ. Түүнчлэн 5Ш ажиллагааг үргэлжлүүлж, оффшор данс, эд хөрөнгийг илрүүлэх олон улсын хамтын ажиллагааг өргөжүүлж, хулгайлагдсан эд хөрөнгийг эх орондоо авчирна.
- 5.3.7.6. Улс төрийн хүрээнд авлигатай тэмцэх хүсэл зориг, хүчин чармайлт, манлайлал, ил тод байдлыг төгөлдөршүүлж, улс төрийн намын санхүүжилтийн талаарх эрх зүйн зохицуулалтыг сайжруулна.
- 5.3.7.7. Олон нийтийг авлигаас ангид байлгах, нийгмийн ёс суртахууныг дээшлүүлэхэд онцгой анхаарч бүх түвшний сургалтын хөтөлбөрт тусган шударга ёсыг шаардах, авлигыг үл тэвчих, сэтгэлгээ, хандлагыг иргэн бүрд төлөвшүүлэхийг эрмэлзэх бөгөөд авлига, ашиг сонирхлын зөрчилтэй тэмцэх, төрийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих, хариуцлага нэхэхэд иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлнэ.
- 5.3.7.8. Авлигажих, хүнд суртал, дур зорго үүсэх, хүний эрхэд халдах шалтгаан, нөхцөлийг бүрдүүлэхэд хүргэж буй хуулиар журам батлах эрх олгосон зохицуулалтаас татгалзаж, хуулиар зохицуулна.

Гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажиллагаа

- 5.3.7.9. Гэрч, хохирогчийг хамгаалах, тусгай албан тушаалтны гэмт хэргийг хянан шалгах алба шинээр байгуулна.

- 5.3.7.10. Улс дамнасан гэмт хэрэгтэй тэмцэх үндэсний чадавхыг дээшлүүлж, энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх мөрдөх албыг байгуулан мэргэшүүлж, гадаад хамтын ажиллагааг сайжруулна.
- 5.3.7.11. Цахимаар үйлдэгдэж байгаа гэмт хэрэгтэй тэмцэх албаны чадавхыг дээшлүүлж, иргэдийг энэ төрлийн гэмт хэрэг, гэмт халдлагаас хамгаална.
- 5.3.7.12. Төрийн байгууллага, албан тушаалтны буруутай үйлдлээс хохирсон иргэд, бизнес эрхлэгчдийн хохирлыг барагдуулах механизмыг бүрдүүлнэ.

5.3.8. Дэвшилтэт технологид суурилсан цахим засаглал, төрийн бүтээмжийн дахин инжинерчлэл

- 5.3.8.1. Төрийн үйлчилгээний шат дамжлагыг цөөн үе шаттай байхаар дахин инжинерчлэл хийж, төрийн үйлчилгээг иргэнд шуурхай, чирэгдэлгүй хүргэнэ.
- 5.3.8.2. Төрийн үйл ажиллагааны хурд, бүтээмжийг дээшлүүлж, иргэдэд түргэн шуурхай, хялбар үйлчилгээ үзүүлэх цахим төрийн тогтолцоонд шилжинэ.
- 5.3.8.3. Төр хувийн хэвшил, иргэний нийгэмтэй хамтран ажиллахыг эрэлхийлдэг, тэдгээрийн оролцоог шийдвэр гаргах үйл явцдаа хангаж, ил тод байдлыг бий болгосон төрийн шинэ тогтолцоог бий болгоно.
- 5.3.8.4. Төрийн тогтолцооны цахим дэд бүтцийг хөгжүүлж, шийдвэр гаргах үйл явцыг мэдэгдэхүйц хурдан, ил тод, нээлттэй болгоно.
- 5.3.8.5. Төлөвлөлт, хэрэгжилт, хяналт, зөвшөөрлийн тогтолцоог шинэчилж, бүрэн цахимжуулан төрийн захиргааны үйл ажиллагааг идэвхжүүлэх ба төрийн албан хаагчдыг тогтмол чадавхжуулна.

Ухаалаг “И-Монголиа” болон төрийн үйлчилгээний цахимжилт

- 5.3.8.6. Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн дэвшлийг бүх шатанд ашиглах боломжийг нэмэгдүүлж, цахим шилжилтийг хурдасган, Цахим үндэстэн болно.
- 5.3.8.7. Хиймэл оюун ухаан, төрийн их өгөгдлийн хариуцсан Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлагийг байгуулна.
- 5.3.8.8. Төрөөс иргэн, хуулийн этгээдэд үзүүлж буй гол үйлчилгээнүүдэд процессын шинжилгээ хийж бүрэн цахимжуулах, төрийн байгууллагуудын мэдээллийн ил тод, нээлттэй байдлыг сайжруулж, үйл ажиллагааны уялдаа холбоог ханган, төрийн үйлчилгээний мэдээллийн нэгдсэн санд суурилсан ухаалаг автомат хариулагчийг хиймэл оюун ухаан ашиглан үйл ажиллагаанд нэвтрүүлнэ.
- 5.3.8.9. Улсын бүртгэлийн үйлчилгээг цахим машинаар /КИОСК/ үзүүлэх тоог нэмэгдүүлнэ.
- 5.3.8.10. Төр, хувийн хэвшлэлийн түншлэлийн хүрээнд улсын бүртгэлийн үйлчилгээг банкны АТМ-аар үзүүлнэ.

Харилцаа холбоо, интернэтийн хүртээмж

- 5.3.8.11. Үндэсний хиймэл дагуул хөөргөж, нам орбитын хиймэл дагуулын үйлчилгээ үзүүлэгчдийг дэмжинэ.
- 5.3.8.12. Мэдээллийн технологи, харилцаа холбооны өсөн нэмэгдэх хэрэгцээ шаардлагыг хангахуйц суурь дэд бүтцийн бэлэн байдлыг хангаж, интернэтийн орон нутгийн тарифыг бууруулж, Улаанбаатар хотын тарифтай ойртуулж, төрийн үйлчилгээг цаг алдалгүй, шуурхай авах боломжийг бүрдүүлнэ.

Мэдээллийн технологи, нийтийн мэдээллийн дэд бүтэц

- 5.3.8.13. Мэдээллийн технологийн үйлдвэрлэлийг дэмжих татварын хөнгөлөлттэй виртуал бүсийг байгуулж, “венч” зэрэг хөрөнгө оруулалтын тогтолцоог хөгжүүлнэ.
- 5.3.8.14. Олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн, мэдээллийн технологийн тэргүүлэх байгууллагын сертификаттай 1,000 мэргэжилтэн бэлтгэж, 1,000 өндөр технологийн ажлын байр бий болгох үйл ажиллагааг үргэлжлүүлнэ.
- 5.3.8.15. “Шинэ Хархорум” хотод дата төв байгуулах ТЭЗҮ боловсруулна.
- 5.3.8.16. Төрийн мэдээлэл солилцооны үндсэн системийг шинэчилж тархсан бүтцэд шилжүүлнэ.
- 5.3.8.17. Тоон гарын үсгийн нийтийн түлхүүрийн дэд бүтцийг хөгжүүлж, цахим гарын үсгийн хэрэглээг нэмэгдүүлнэ.
- 5.3.8.18. Шинэ Хар Хорум хотод “Орхоны хөндий” өндөр технологи, инновац, бизнес хөгжлийн төв байгуулна.

- 5.3.8.19. Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн чиглэлийн дэвшилтэт технологи, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ хөгжүүлэх, сайжруулах, бодит орчинд турших боломжийг бүрдүүлсэн сэндрокс орчныг бий болгох тогтолцоог бүрдүүлнэ.

Цахим орчин дахь хүний эрх болон Кибер аюулгүй байдал

- 5.3.8.20. Хиймэл оюун ухаан, их өгөгдөл, мэдээллийн аюулгүй байдал, зохистой хэрэглээний талаар хууль эрх зүйн орчныг сайжруулна.
- 5.3.8.21. Кибер аюулгүй байдлыг хангах гадаад болон дотоод хамтын ажиллагаа, урьдчилан сэргийлэх, халдлагад хариу үйлдэл үзүүлэх чадавхыг бэхжүүлж, кибер орчинд төр, иргэн, хуулийн этгээдийн мэдээллийн бүрэн бүтэн, нууцлагдсан, хүртээмжтэй байдлыг хангана.
- 5.3.8.22. Хувь хүний мэдээллийн аюулгүй байдал, цахим болон тоон гарын үсэг, мэдээллийн сангийн аюулгүй байдлыг хангах цахим засаглалын хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоно.
- 5.3.8.23. Кибер аюулгүй байдлын мэргэшсэн хүний нөөцийг чадавхжуулж, бүх нийтийн кибер аюулгүй байдлын мэдлэг ойлголтыг дээшлүүлж, тоон шинжилгээний лабораторийг байгуулан, бүтэц, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааг боловсронгуй болгож бэхжүүлнэ.
- 5.3.8.24. Аливаа контентын жинхэнэ эсвэл хиймэл оюун ухаанаар бүтээгдсэн эсэхийг тодорхойлох, байгууллагын болон иргэдийн нэр хүндэд халдах аливаа эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх системийг бүрдүүлнэ.

5.3.9. Төрийн албаны реформ

- 5.3.9.1. Төрийн албаны тухай хуулийг шинэчлэн сайжруулна.
- 5.3.9.2. Даргын эрх мэдлийг баталгаажуулсан байгууллагын хуулийг халж, иргэнд үйлчлэх албаны хууль болгоно.
- 5.3.9.3. Төрийн албаны чиг үүрэг, бүтэц, зохион байгуулалтыг оновчтой болгож, төрийн захиргааны албан хаагчдын тоог зохистой хэмжээнд хүргэнэ.
- 5.3.9.4. Төрийн алба чадахуйн зарчимд суурилсан, чадварлаг байлгах цогц арга хэмжээ авч төрийн албан хаагчийн ажлын бүтээмжийг сайжруулж, төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
- 5.3.9.5. Төрийн албан хаагч нь улс төрөөс ангид байлгах, мэргэшсэн албан хаагчдыг тогтвор суурьшилтай ажиллах нөхцөлөөр хангана.
- 5.3.9.6. Мэргэшсэн төрийн алба нь улс төрчдийн хууль бус, зүй бус шийдвэрт хяналт тавьдаг, хязгаарладаг, эрх ашгаа хамтран хамгаалдаг боломжийг бүрдүүлэх, төрийн албан хаагчид эвлэлдэн нэгдэх эрхээ хэрэгжүүлж, эрх ашгаа хамгаалах хамтын удирдлагын байгууллага байгуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- 5.3.9.7. Төрийн албан хаагчдын ангилал, зэрэглэл, ажлын байранд тавигдах шалгуур, шаардлагыг тодорхой болгож, ажлын үр дүнг үнэлэх гүйцэтгэлийн үнэлгээний тогтолцоог сайжруулна.
- 5.3.9.8. Төрийн албан хаагчдын нийгмийн баталгааг дээшлүүлж, орон сууцны хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
- 5.3.9.9. Төрийн албанаас эрт тэтгэвэрт гарч буй иргэд жижиг, дунд, бичил бизнесийн салбарт ажиллах, баялаг бүтээх боломжийг бүрдүүлнэ.
- 5.3.9.10. Төрийн албаны хүний нөөцийн чадавхыг бэхжүүлэх, төрийн албан хаагчдыг мэргэшүүлэх, хөгжүүлэх тогтолцоог сайжруулна.
- 5.3.9.11. Төрийн албаны сургалтын байгууллагын хөтөлбөрийг олон улсын жишигт нийцүүлж, сургалт, хөгжлийн үйл ажиллагаанд хувийн хэвшлийн оролцоог нэмэгдүүлнэ.
- 5.3.9.12. “Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх үндэсний хөтөлбөр” /2024-2030 он/ дунд хугацааны хөгжлийн зорилтот хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.
- 5.3.9.13. Ёс зүйн зөрчлийг үл тэвчих сэтгэлгээг бий болгох, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг төрийн бүх шатны байгууллагад нэвтрүүлэх, төрийн албаны чадамжид суурилсан хүний нөөцийн бодлогын хэрэгжилтэд ёс зүйн хэм хэмжээ, шалгуур үзүүлэлтийг суурь болгон оруулна.
- 5.3.9.14. Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн зөрчил, тэдгээрт хүлээлгэсэн хариуцлагын бүртгэлийн системийг ашиглалтад оруулж, төрийн албаны хүний нөөцийн шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд ашиглана.

- 5.3.9.15. Төрийн өндөр албан тушаалтны ёс зүйн хариуцлагын тогтолцоог бий болгоход төр, иргэний нийгэм, хэвлэл мэдээллийн байгууллагын оролцоо, хамтын ажиллагааны үр дүн, төрийн өндөр албан тушаалтны өөрийнх нь манлайлал, сахилга хариуцлагыг нэмэгдүүлнэ.